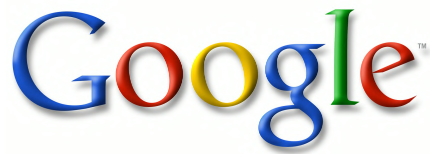
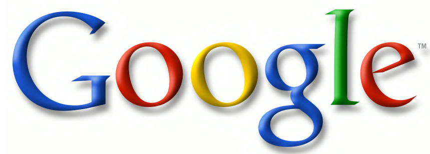

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA. VOL. I - FASC. II

JOSEPH ANGLADE

PROFESSEUR A L'UNIVERSITÉ DE TOULOUSE

LAS FLORS DEL GAY SABER

PUBLICAT A DESPESES DE LA

INSTITUCIÓ PATXOT

BARCELONA

1926

LAS FLORS DEL GAY SABER

PUBLIÉES PAR

JOSEPH ANGLADE

PROFESSEUR A L'UNIVERSITÉ DE TOULOUSE

Le traité des *Leys d'Amors* composé par Guilhem Molinier, chancelier du Consistoire du Gai Savoir, nous est parvenu en deux rédactions en prose : l'une a été publiée, il y a déjà longtemps, par Gatien-Arnoult [1] ; nous venons de publier l'autre [2]. Ces deux rédactions nous sont parvenues chacune dans son manuscrit original ; les deux manuscrits sont conservés à l'Académie des Jeux-Floraux.

En même temps Guilhem Molinier avait composé une rédaction en vers ; il se conformait ainsi aux usages de l'époque, qui voulaient qu'on rédigeât en vers tout ou partie d'un ouvrage didactique, pour que la mémoire des lecteurs, disciples ou simples curieux, le pût mieux retenir. Ce traité de Guilhem Molinier ne nous est pas parvenu, comme les autres, sous sa forme originale. Nous n'en avons qu'une copie ; mais elle est ancienne. Elle se trouve dans le riche dépôt de l'*Institut d'Estudis Catalans* de Barcelone, *Biblioteca de Catalunya*, ms. nº 239. On en trouvera la description dans l'ouvrage suivant de J. Massó Torrents : *Bibliografia dels antics poetes catalans*, Barcelona, 1914 [3].

L'écriture est de la fin du XIVe siècle. Le manuscrit comprend 184 folios en papier, de 284 sur 208 millimètres. Il a été connu de Villanueva, *Viage literario*, XVIII, 203-233 [4]. Il est probable, dit M. Massó Torrents,

[1] Gatien-Arnoult, *Monumens de la littérature romane*. 3 vol. Toulouse, 1841-1843.
[2] J. Anglade, *Las Leys d'Amors*. 4 vol. Toulouse, 1920 (*Bibliothèque Méridionale*).
[3] Extrait de l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1913-1914. La description du manuscrit se trouve à la p. 260 du tirage à part.
[4] Cf. encore Milá y Fontanals, *Trovadores en España*, p. 480 ; Chabaneau, *Hist. Gén. Lang.*, X, 179.

qu'il appartenait au Consistoire du Gai Savoir, fondé à Barcelone, à la fin du XIVe siècle, sur le modèle de celui de Toulouse.

Le manuscrit comprend d'autres traités que le nôtre : le *Mirall de trobar*, de Berenguier de Noya ; les *Règles* de Jaufre de Foixá; celles de Raimon Vidal et la *Doctrina de compondre dictatz* ; le *Compendi* de Johan de Castelnou ; la *Doctrina de Cort* de Terramagnino de Pise ; la *Glose* de Johan de Castelnou sur le *Doctrinal* de Raimon de Cornet, et le *Dictionnaire* ou *Livre de Concordances* de Jacme Marc. Notre texte occupe, dans ce précieux manuscrit, les folios LXXXII à CLVII. Le manuscrit des *Flors del Gay Saber* est écrit à deux colonnes ; l'écriture est très régulière et ne présente pas de grandes difficultés de lecture.

En 1916 j'en avais fait exécuter une photocopie pour l'*Institut d'Etudes Méridionales* de l'Université de Toulouse. J'en ai publié deux extraits : l'un dans le *Recueil de l'Académie des Jeux-Floraux* [1], 1917 ; il comprend le prologue, plus les vers 1 à 311. L'autre extrait a paru dans la *Romania*, 1918-1919, p. 161-178 ; il comprend une partie du début et les définitions des genres lyriques.

J'avais entrepris la copie du manuscrit, sur la photocopie de l'*Institut d'Etudes Méridionales* et j'en avais copié environ deux mille vers [2], lorsque j'ai trouvé, en faisant le récolement de la Bibliothéque Chabaneau, achetée par le même Institut, une excellente copie de tout le manuscrit. Cette copie a été exécutée en Espagne, et par un Espagnol, si j'en juge par l'écriture et le papier. Elle doit avoir été faite, non sur le texte du manuscrit de Barcelone, dont on avait perdu la trace, à l'époque de Chabaneau, mais sur une copie faite au XVIIIe siècle et conservée à Madrid, *Biblioteca Nacional*, ms. n.° 13405. Cette copie doit être fort correcte ; et celle du copiste moderne, qui devait être un paléographe de profession, l'est également. J'ai collationné celle-ci sur la photocopie du manuscrit de Barcelone et les fautes que j'y ai relevées ne sont pas aussi nombreuses que je m'attendais à les trouver. A partir du vers 1645 (fin de ma copie) j'ai donc choisi ce texte comme base de la présente publication, en y intercalant le texte des définitions lyriques publié dans le passage cité de la *Romania*

[1] Avec tirage à part à 75 exemplaires, sous le titre suivant : J. Anglade, *Las Flors del Gay Saber*, notice et extraits. Toulouse, Imprimerie Douladoure, 1917.
[2] De 1 à 1645, plus les passages publiés dans l'article de la *Romania* cité plus haut. Cf. encore un fragment publié dans notre édition des *Leys d'Amors, IV*, 142(35 vers).

La présente publication est le complément de mon édition des *Leys d'Amors*. Je renvoie au tome quatre de cette édition pour tout ce qui concerne les sources et l'histoire des traités du Gai Savoir. Il nous suffit, pour le moment, d'avoir marqué l'importance de ce traité, qui nous aide à mieux comprendre les parties obscures des *Leys*, et d'avoir donné les renseignements qui précédent sur le côté externe, pour ainsi dire, de cette oeuvre.

* * *

Le texte, avons-nous dit, est assez correct ; cependant quelques vers ne sont pas complets, et ça et là il y a des lacunes, que nous ne croyons pas d'ailleurs supérieures à un vers. On trouvera au bas des pages les diverses fautes de copie que nous avons relevées. Quand il ne manque qu'une syllabe à un vers, ce qui est le cas ordinaire, il est facile de la réintroduire en ajoutant *e*, *et*, *ez*, *que*, etc. Notons que les mots commençant par *sc*, *sp*, *st* sont toujours privés de l'*e* prothétique; nous l'avons rétabli dans le texte. Nous avons résolu de notre mieux les abréviations ordinaires ; *qant*, *qar* et *qal* sont ordinairement écrits sans *u* ; mais on trouve en général *qui* et *que* et nous avons résolu ainsi les sigles concernant ces deux dernières formes.

* * *

La langue est catalanisée, mais elle laisse transparaître facilement les formes de la langue d'Oc, dans laquelle l'original dut être écrit; il ne serait pas difficile de la ramener au type des deux rédactions en prose. Elle ressemble, à ce point de vue, à la langue de la rédaction en prose catalanisée conservée aux *Archives de la Couronne d'Aragon*, à Barcelone. Cette rédaction ne paraît pas être une simple traduction de l'un des manuscrits de Toulouse, car la division en livres n'est pas tout-à-fait la même. La rédaction en vers devait comprendre d'ailleurs, comme la rédaction en prose de Barcelone, six parties [1]. La fin du traité paraît abrégée et il ne comprend en fait que cinq parties.

[1] Voir sur tout ceci notre édition des *Leys d'Amors*, t. IV, *Excursus IV*.

Mon ancien éléve, M. l'abbé Joseph Salvat, licencié-ès-lettres et diplômé de l'*Institut d'Etudes Méridionales* de Toulouse, a bien voulu relire une épreuve corrigée par moi et me suggérer d'utiles corrections; je lui en exprime mes bien sincères remerciements.

Ces remerciements, je les adresse surtout à l'*Institut d'Estudis Catalans*, qui, malgré des difficultés de tout ordre, a bien voulu accepter cette publication dans ses collections. C'est un témoignage de sympathie auquel je suis infiniment sensible. Le lien intellectuel, qui, depuis des siècles, unit Toulouse et Barcelone, existe toujours; la présente publication en est une nouvelle preuve.

[F° 82, r°]. **Las Flors del Gay Saber**
Qi las voldra saber
No sia de cor sopte,
Qar sol que trop no·s sopte
E·l punhemen no dopte,
Gran odor sentra sopte
Qi·l gitara de dopte.

[PROLEG]

Ayci comensso las FLORS DEL GAY SABER e primier le prolecg

Ayxi creys saubers qi l'ensenya
Com fay le fochs on mays ha lenya,
Es hom qi·l te nech o l'enagua [1]
Ab un estoch mortal lo plaga
Si que l'aucis à l'enderrier.
Per que yeu, Guilhem Molinier,
Per moltiplicar lo sauber,
Quez ay de Dieu, per son plasser,
E quez aquell no prenda mort
Per mo neleyg ne per mon tort,
Aquel matex que Deus m'a dat
A obs de far alcun dictat,
En romanç claramen a totz
Vueyl ensenyar ez en breus motz
Ab cossyel ez ab ajutori
Del nostre plasen Consistori
E dels honorables senyors
Del Gay Sauber Mantenedors,
Savis e certs e gent apres,
Cavallyers, donzells e burges,
Maestres, doctors, batxelliers,
E d'alcus valens mercadiers
De la ciutat molt graciosa
Reyal e noble de Tholosa,
Per enssenyar los joencells
E·ls autres dictadors noells,
Li qal d'aysso m'an requerit;
E qar del sauber ay petit
Per qe lor puesca satisfar,
En las Leys d'Amors vueyl intrar
Collir las flors que pus valran
E que mays de mestiers faran
Ad obra far plazen e bella;
E qi·l plasen dictat appella
Las Flors del Gay Sauber no·s peca,
Car al puz dreyg son nom baveca,
Pus q'en eleyg ço que mes val.

D'ueymay vueyl parlar en plural,
Car en aysso mon recors ay
Al nostre Consistori Gay.
[F° 82, v°]. Pero so qe mal er pausat
A mi deu esser imputat,
Car mos sens es de saber sems.

De las tres cauzas que so necessarias en obra

Tres causas conveno tostemps
En obra far e no s'acaba
Qan sol la una s'en menscaba:
Volers primeramen la fonda,
Saubers es la causa segonda
Que l'obra segons dever pausa;
Mays Poders es la terça causa
Que garnis l'obra de sa ma
E qan eyl fayl eyla roma,
Qar otra poder hom no pot;
Empero qar ges aytal dot
Com voler, poder e sauber
Ses Dieu luyns homs no pot aver,
Qar de luy veno tuy li be
E ses eyl far hom no pot re,
Car Dieus es poders e sciença;
Per ço nos, ab gran reverença,
Lo pregam de cor humilmen
Que sol en est començamen,
E·l mieg ez en la fi doctrina
Nos don, si·l platz, vera e fina
E sauber e poder e força,
Pusque volers en nos s'esforça
De far aquestas flors utils
Per tornar los rudes sobtils.

[1] Lire *emagua*, *amaga* ?

Las opinios miels pauzadas
Prendem ses plus e aproadas
E suplen ço ques er devers,
Ayxi qo vol nostre saubers
Ez a trobar es necessari
Per ço q'en aquest examplari
Hom puescha trobar compilat
Complidamen ez abreujat
Ço que mestiers nos fa, ses plus.

La segona cauza

E que mays abtamen xascus
Puescha reportar aycest test.

La terça cauza

E per ço que sian honest
E lial tuyg li aymador,
Poyran trobar de qual amor
Deven amar en est volum
E puys auran vertader lum
D'aquest saber li joençel.

Excitacio dels Joençels

Donchs li gay trobador noel
Qi del sauber an cor volon
[F° 83, r°] Venguen posar en esta fon
De l'ayga plasen, agradiva,
La dotz siguan (*sic*) don se diriva,
Si volon far lo dreyg viatge.

La cauza que·s sec d'esta sciença

E pues ab major agradatge
Li riu qi d'aqui partiran
Fuyllar las riuberas faran
Per totz estremps e reverdir
E los auzells mot esbaudir
Ab clara votz, plasen e gaya.

Los merits q'om reporta d'esta sciença

Don fin pretz e lauzor veraya
Hauran li riu qi son vengut
D'aquesta fon e dexendut;
E la fons que n'er plus sabrosa
Mays abondans e graciosa,
E la dotz e l'aiga dos tans
Als entendens plus agradans
Quez an sobtil cor valeros.

La cauza per que mant hom azira aquesta sciença

Mays a dur cor ez envejos,
Rude [1], fals, avar ez enich,
Qar del sauber no toyl l'espich,
Er l'aygua d'aqesta fon clara
Greus e pesans e mot amara,
Per que saber aquell deslausa
Al cor del qal no·s met ne·s pausa,
Car ignorança lo destriga
Del qal es tan grans enemiga
Que son veray pretz li rescon.

Declaracio de ço qu'es estat dig per methafora

Trobar entendem per la fon
E·l dictatz per l'ayga plasen,
E per la viva dotz hom pren
Lo sauber e l'art de trobar,
E·l gay trobador, que Dieus gar,
Son li plasen e·l veray riu
Per hon decorr e fay son briu
L'aygua ques ha tan gran dossor
E·n prendo ribeyras verdor:
So's [a] saber li gay coratge
De cels que joy ez alegratge
Han d'auzir las bellas rasos
E·ls motz uberts [2], sobtils e bos
Ab so melodios e gay;
Chascus joglars qi be·ls retray
E l'autre xantador isnel
Dizem que son li dig auzeyll
[F° 83, v°] Que nostres dictats ab lor votz
Fan auzir, don s'alegron motz
E·s donon gauyg ez alegrier.

De que deu tractar en la primiera part

Retornem donchs al dreyg cendyer
De nostras Flors, mas las maneyras
De trobar declarem primeyras
Per ço que tuyg puescan entendre
Aquest trobar que volem prendre,
E car per nos er elegitz
E declaratz e deffinits,
Direm sos mandamens qal so
143a E la fi per que trobatz fo,
Per que tuyg n'ajam coneyxenssa.

De que deu tractar en la segonda part

E que nos aquesta scienssa
Declarem miels en est proces,
Farem divisios apres
E motas declaracios
Per certas diffinicios,
E tant que mants coratges durs
Ab pauc d'afan rendrem madurs
E clars e tan sobtils e prims

[1] Ms. *Rinde*. — [2] On lit plutôt : *ubercs*.

Que letras, diptonges e rims,
Sillabas, diccios, accen
Es oracios examen
Ses tot biayx conexeran,
Don per distinccios poyran
Coblas formar segons dever.

De que deu tractar en la terça part

Pueys direm nostre pauch saber
De vers et de xanços aysi
E d'autres dictatz atresi
Qu'entre nos son mays principal.

De que deu tractar en la quarta part

E que bon parlar e leyal
Coronagan [1] tuyg, las nostras arts
Mostrarem pueys en las VIII parts
Hon tota paraula s'aclina
E resep veraya doctrina,
Donan clarament ad entendre
Cas, nombre, temps, persona, gendre,
Segon aquest GAY SABER nostre.

De que deu tractar en la part (*sic*)

Ez en apres se tayn c'om mostre
Vici e gran re de figuras,
Segon las diversas naturas,
Pauzar ornat c'om deu seguir,
Qi be vol sos dictatz polir
Es obras far plasens e netas
[F° 84, r°] E per coneyxer las sagetas
Dels vicis per q'om las recuse
E per las figuras escuse
Sos dictatz, quan mestier sera.

En la derriera part tractara d'alcunes doctrines e d'altres ensenhamens

En l'autra part hom pauzara
Doctrines ez exemples motz
Per saber acordar los motz;
Pueys tractarem de qal amor
Devon amar li aymador
E com deu xascus vertadier
Fugir ad avol desirer
Ab virtut es ab ajutori
De Dieu, qi nostre CONSISTORI
Moltiplicar deja totz temps
E·ns tenga longament ensemps.

[PRIMERA PARTIDA]

Ayci comença la primera parts d'esta sciença en la qual son demostrades dues maneres de trobar generals les qals no son del presen cas.

Alcus trobars es d'aventura
E l'autres ve per bona cura:
E plus atrobar no·n podem;
Del primier enayxi dizem
Que d'aventura m'es vengut
Troban ço que non ay perdut,
Ho ço que perdem recobran;
Pero non traxi luny afan
Ni de trobar cura non agui;
Mas si per trobar sofrir [2] lagui
Aysso que perdut non havia,
Car leumen trobar se podia,
Ho ço que perdut es estat
Per me sera vuey recobrat,
Adonchs manifest es e clar
Que bona cura fay trobar!
Leu pot ayço chascus vezer.

Enqueras mays cove saber
Quez hom trobar leumen appelle
Saber dictar obra noella,
Si con ceyll qi moli trobech
Say primieyramen lo dictech
Per subtilitat de son cor;
Ayxi per aquell mateyx for
Son las scienças ensenyadas
Pels philosoffs ez atrobadas
Ab gran trebayl de lor engeny.
Aquest trobar clergues ateny,
Com ceylls qi son versifficayre,
Ab cor subtil e bon dictayre,
Que trobon dictatz en lati;
[F° 84, v°] Li qal dictat pauzat ayssi
No son del nostre presen cas,
Mas dictats romanz per compas,
Lo qal volem mostrar a totz
Ayssi claramen en breus motz.

Las diffinicios de trobar

Trobar es far noel dictat
En romanç fi, be compassat.

Li mandamens de trobar

Vista la diffinicio,
Li mandamen de trobar so
Quez om deu noell dictat far
E per sillabas compassar,
Ab rims que bon acord reteno
Oz ab tals qu'en re no s'aveno

[1] Ms. *Cor onegan*; lire *conoscan? conescan.* — [2] Lire *soffri?*

Per trobar de coblas soen
O d'una sola procesen,
Siguen aytal ornat com mostra
Esta presens sciença nostra,
Ab motz plazens, clars, acordans,
Certa sentensa demostrans,
E per methaforas plasens
Don trayre se puesca bos sens,
De sen tractan o de lauzors,
Ho d'ensenyamen o d'amors,
Ho d'alcun general mal dig,
Per xastiar ho d'escondig,
O d'esquern per solatz aver
O planyen per gran desplazer,
Ayssi con son vers e xansos,
Sirventes, danssas o tensos,
Descortz, partimentz, pastorellas
Et d'autras segons lors plagellas,
Retronches, planchs ; e pot hom far
D'autres dictatz, los qals nomnar
Pot chascus segons lor natura
Ayxi con son per aventura
— Per donar verays exemplaris —
Somnis, cossirs e reverssaris,
Enueygs, desplasers, desconorts,
E soen plasers e conorts,
E vezios e d'autres motz
Que recitar no podem totz,
Qar ayço tot es en agrat
De ceyl qui troba lo dictat,
Mays que·l do nombre consonan
Aprobat e adacordan,
Si co vol razos e devers.

La cauza per que foc atrobada esta sciença

Atrobatz fon le GAYS SABERS
[F° 85, r°] Que totz dictatz mays agradans
Sia per los rims consonans
Ez ab leonismes plasens,
E quez hom plus leugieyramens
Chascun dictat breumen reporte
Per que retinen s'en deporte
E mans bos motz ligen entenda
E bonas doctrinas aprenda
E per bells xans en son coratge
Se done joy ez alegratge.

Qar per gauyg e per alegrier
Son abayxat man cossirer
Ez om plus leu son trebayl porta
Can tempradamen s'en deporta,
Qar a trebayl no vol fugir
Qi pren repaus per miels sofrir ;
Car dictan ditz hom tal cauza [1]
Qu'estiers fort be dire no l'auza ;
E que per estar ocios
Negus no·s torn cobicios,
Qar en peccatz leumen s'enbauza
Qi lonch sejorn vol e gran pauza,
Segons que ditz Catos e mostra.

Mostra que per la diffinicio de trobar son remoguts mans dictatz d'esta sciença

En la diffinicio nostra
Avem nos scienmen pauzat
« En Romanç fi, be compassat » ;
Per lasqals paraulas dizem
Qu'en aquest saber no tornem
Degun romans, si ben non es
E[n] rimas compassat e mes
O de sillabas non avia
Cert compas, segons que deuria ;
Qar novas en comtan escrites,
Qanque noblamen sien dites,
Si co·l *Romanç del San Grazal*
E gran re d'autres atretal,
No teno compas ne mesura
De rims, perque d'aytals no cura
Nostre sabers ; e car parlam
De compas, aysi·l declaram.

La primera part es complida
E veus la segonda partida.

[SEGONDA PARTIDA]

Ayci comensa la segonda parts e mostra primieramen ques es compas

Compas es mesura d'estar
Pauc e trop per dever pauzar.
Encaras se pot atressi
Declarar com vezets aysi :
Compas es mesura que pausa
De ver e pauc ne trop no lausa ;
E per ço no deu mens ne mays
Aver en rims qant es verays
E segon dever compassatz.
[F° 85, v°]. E car segons que par assats,

Ayci mostra per qal orde deu procesir

En los mandamens que digs so,
Nos avem fayta mencio
De coblas, las qals soen prendo
La forma de rims e·s dexendo,
E·ls rims de las distinccios
Las qals se fan de diccios,
Ez apres de sillabas motas
O d'una las diccios totas,
Ez apres cascuna sillaba
De letras o d'una s'acaba,

[1] Il manque une syllabe au vers : *aytal cauza ?*

A letra donchs primeyramen
Prenda nostre comensamen ;
Pus direm dels autres a tyeyra.

La primiera manera de votz per dar az entendre ques es letra

Mas per dar scienssa pleneyra
E per miels claramen apendre
Qu'es letra, deu xascus entendre
C'om no pot ges formar los motz
Ni les paraulas senes votz.
Votz prendem signifficativa
E tal que certamen s'escriva.
Nostre saubers autra non vol,
Ne quier deguna votz ne col
Escura votz ab so confus
Que no pot escriure degus,
Con fay l'enffans can plora mot
Ab gran sospir ez ab sanglot ;
Qar desplazer la votz denota
E no s'en pot escriure iota
Segons que pot chascus vezer.

La segonda manera de votz

Ayta pauc es d'aquest saber
(Pausat qu'escriure se pogues)
Qant alcus bos sens non es pres,
Con le corps ab sa votz mal clara
Crida *crohac*, esta votz ara
S'escriu e ges no l'entendem.

La manera de votz

Almens ades la votz prendem
Can per [e]scriure non es abta,
Ni luyn bon hom (*sic*) non acapta,
Si com fay leos can rugis
Ab auta votz e·l bos mugis,
Cant mant home son e tus (*sic*)
Fan entre lor murmur e brutz.
[F° 86, r°]. Hora donch es c'om procesisca
Ez ayxi letra difinischa.

La diffinicios de letra

Letra votz es no devisible
E per escriure covenible ;
Letra, per miels esser esposta,
Es menors parts de votz composta.

Composta votz es appellada
Diccios, car es compilada [1]
O de sillabas o de sen
O qan diversas letras pren.
Tot es una diccios o motz,
Mas que varians es la votz,
Si be l'entendimens es us.
Claramen pot vezer xascus
Q'una vocals sillaba fay
E diccio qan hom ne tray
Clar entendimen ez obert
Qe d'aqell se compon tot cert ;
E gayre no·n trobam d'aytals.

Mostra de las vocals q'oras so plenissonans ez oras utrissonans

A, e, i, o, u son vocals
Les qals trobam segon romanç
Alcunas vetz plenissonans,
E. *c.* [2] adonchs an lor propri so ;
E qu'entendatz esta rayzo,
Donam vos per exemple *las*,
Bels e *fils*, *joy* e *lutz* e *bras*,
E trops d'aytals c'om pronuncia ;
A, e, o sonan d'autra guia
Ab so petit e mejencier :
Exemple vos dam vertadier
E manifest *proeza*, *grana*,
Bes e *devers*, *honors* e *sana*,
E·ls autres c'om ditz enayxi.
Pero, segon art de lati,
Pot hom enqer semissonan
U pauzar a nostre semblan :
Aysso podem mostrar per *cum*
E per ayssest vocable *sum ;*
Mas uzatges encontra ditz,
Le qal a totz es plus ayzitz,
Car miels ligem nostre lengatge
Qan es escrits segons usatge,
Per c'om lo sec en cesta part.
Cum e *sum*, qi·s vol, segon l'art
Son escrit e tuyg lor compost ;
Pronunciar se mostra tost
Per *cumpas* e per *cumpromes*.

E trobam que las dixas tres
Vocals en mot o so plenier
Donan soen o mejencier.
Un mot se vol dir que no cal
[F° 86, v°] Consonan mudar ni vocal ;
Pero, deçe qu'e·l so varian,
Lor sen ades del tot cambien,
Ez adonchs nomnar las devetz
Utrissonants, si com podets
Vezer eyshemple en est *vas*,
Pos e *pres*, *tort* e *col* e *pas*.
Ayço pot be chascus entendre ;
E devetz enqueras apendre
Que per los noms pauzats lasus
De las vocals poyra xascus
Los rims nomnar el *(sic)* motz sis vol.
Ceyl qi rims utrissonans col

[1] Ms. *complida*. — [2] *Sic* ms. ; l. *et*.

La vocal semissonan senya,
Que miels legir a tots ensenya ;
E veus eyshemple manifest
Que nos pauzam en aycest test :

Si pres de savis homes vas,
Leument no seras foyls ne vas ;
Mas qant que·t regardes a lor pas,
Ja no·t fallira vis ni pas.

Li Catala so gran dictayre,
Pero d'aysso no sabon gayre,
Qar de petit fan plenier so.
Per ço vocals nomnadas so,
Qar certa votz mostra cascuna ;
Estyers lor non trobam neguna
Que puesca be pronunciar
Ne certa sillaba formar,
Per qe son vocals appelladas.

De letras consonans

Las autras son totas nomnadas
Consonans, car ellas totz temps
Sonen ab les autres ensemps.
Car a nos son abastans
Letras vocals e consonans,
Per ço las avem devesidas ;
Semivocals, mutas, liqidas
No devesim ni declaram,
Qar ayssi de lor non usam,
Si donchs no son consonans dichas.

I ez U tenon loc soen de consonan

.I. soen e *.u.* son escrixas
En loch de consonans del tot,
Qant al comensament del mot
Ab autra vocal se enlasso,
O qan si mateyshas abrasso
E·l mieg del mot fan atretal
E donam vos eyshemple tal :
Valors veraya vida vol
E via justa qier e col ;
[F° 87, r°] *Engan, frau, barat ez enveja*
Moven en aycest mon peleja,
Als qals tots temps fugir vullatz,
Si valor querets es amats,
Qar per lor es ades perduda.

U prop G o Q no es vocals ni consonans

U per vocal non es tenguda
Ni per consonan aprop *G*
O *Q* vocal seguen rete [1],
Coma *qi lagui totz temps qier* [2]
Languis sos cors a l'endierier (sic),
Car lonchs trebayls home decay.

Dels ajustamens de vocals qu'es appellatz diptonge

Autres ajostamens se fay
De vocals e chascuna ferma
Reman e sos poders no merma
Le qal diptonges deu nomnar
Chascus segons qes aci par.

Ques es diptonges

Diptonges es enlassamens
De doas vocals sostenens
En una sillaba lor forssa
On per se xascuna s'esforssa.
Segons lo dreturier usatge
De parlar en aycest lengatge,
Trobam que VIII diptonges so
Pauzat en fi de diccio
Ab bon accen leyal e fi,
Li qal son declarat ayssi :
Ay, ey, oy, uy, au, eu, iu, ou,
Say, vey, joy, cuy, vau, leu, viu, uou ;
No fan veraya manentia
Ya, ye, (ms. *ve*) per deguna via,
Ne son diptonge coma *gripia,*
Lieg e *primier, enuey* e *cepia,*
Car son dos sillabas en una
E per se non escay deguna,
Ez ayxi de lors semblants totz.
E qar trobam diptonges motz
D'aqells mateyxes de la fi,
Li qal son pauzat atressi
Al mieg ez al començament ;
Salvayre vos dam per guirent
E nos *mateyxas* e *Savoya*
Ez *ayga, veyra, peys* e *joya,*
Ez enayxi d'autres gran re.

[F° 87, v°]. **De YEU e de sos semblans hon ha tres vocals**

Aycest diptonge *yeu* rete
Tres vocals segons que vezem ;
Empero d'aquell *ie* dizem
Qu'en una sillaba pauzadas
Ne son doas ez enputadas ;
Ez enayxi pot hom gandir
A ceyls qi volrran contradir
A la diffinicio nostra,
Car dos vocals ditz e mostra ;
Aqo meteyx dizem del *puey,*
Qar *Bartholomieu, sieu* e *huey,*
E no volem oblidar *nuou*
E dam li'n per compayon *buou*
E d'autres motz qui son aytal.

[1] *Sic* ms. ; lire *dece ?* — [2] *Languis* et *lagui* sont écrits en toutes lettres ; *qi* et *qier* avec *i* suscrit.

Vocal ni M denan vocal ni R denan R ni S denan R, qan denan S ha autra consonan, no deu hom pauzar en diverses motz.

Vocal denan autra vocal
En divers motz degus nos meta,
Si plazen obra vol e neta
E mens si las troba d'un for,
Coma *vostre nom ha cor,*
Car dona agradiva etz.

De R e de S denan R

Enqueras mays saber devetz
Que *R* no vol *R* aprop si;
E dizem vos may atressi
Que denan *R* no metats *S*,
Si consonans davan l'es pres,
Si con *Phelips Reys* per razo.
E si en pauza de bordo
Pot hom trobar e·l mieg de lor,
Reputam lo vici menor,
Segon ques ayci declaram
En est eyshemple que pausam :
Luny temps no fo ordes ab desmesura,
Qar pres son nom ayxi qu'es de mesura ;
Ben deu voler regla donch retenir
Qi·ls ordes sants reseb per Dieu servir,
Qar estiers be a Dieu no fa son grat.
Sil verset trobam termenat
En una de las sobredichas
Letras, pueys las trobam escrichas
Al començament ses tot mieg
Del versset c'om mantenent lieg.

Excepcios de las reglas dessus pauzadas

E pauzam vos del tot exems
De las vocals *qi, ni* e *si*.
E d'aquell for son atressi
VIII lial diptonge d'accen
[F° 88, r°] Quez en la fi trobam, si en
Ay, ey, oy, uy nombre tenetz
Au, eu, uu, ou, car VIII n'avetz ;
Per que si paussatz son e mes
Denan vocal vicis non es,
Si con *Johans me fay enueig,*
Ez enaxi de totz los hueig,
Los qals podrets ayssi vesser.
Yeu e *huey* poden loch aver
Apres vocal ; *M* es ab vici,
Com yeu fay be huey mon offici,
Com huey podets virar los motz ;
Ez ayxi de *cest* e de totz
Lors semblans que trobar poyretz.

Diptonges no vol lunya vetz
Son par senes mieg encontrar,
Car trop fan la gola badar,
Si co *yeu huuey auzi la mesa,*
Don joy ay gran dins en ma pessa ;
Ez ayxi de totz per semblan.

Li mot sinalimphat s'estan
Denan vocal, si be·s termeno
En *M*, qar la regla no teno,
Segons ques ayci vesetz ara :

Be m'es la mortz greus ez amara,
Qar vas totz latz vey que m'albira,
E m'assallis don ay gran ira
E gran pahor can me sove.

Per re [1] la regla no te,
Per que soen no las prendem.
En divers motz pausatz avem,
Car ges no cal duptar en .I.,
Ez aysso clar es a cascu,
Si con *Johans garde Maria,*
E Cleophas vay per la via,
Parlan de ceyl a cui sermona.
Ayxi mateix vezem que sona
Abitutz ab son casual
En lo nominatiu plural,
Si la votz es del masculi,
Si donchs, coma vesets ayssi,
Del tot sincopa no·ls agenssa,
Com *li honest fan penedenssa*
E li ueyl son beyl d'Aycelina,
L'amich veray lor amor fina
Mostran als obs ab veray cor.

E si las vocals son d'un for,
Sian d'aytals motz sincopatz
Coma *l'isnel son apagatz*
E l'irat no fan mays contendre.
Totz aycests vicis volen pendre
Per [e]scusatz de tot en tot,
Qan se fa per aver bo mot
O miels o plus beyl dir no·s pot
Coma *tu as cara d'arlot.*

Ez enayxi cresatz cascus
Dels autres resitatz lasus,
[F° 88, v°] Car mays val le fruyts que l'es-
E la rasos ha pauch de força. [corça
.... [2]
Quez *L* denant *L* hom no pauze
Ni *N* denan *S* no metam,
Per que del tot la reparam,
Car non es vicis ni pecatz ;
E dizem *Dieus sia lausatz,*
Car el lo mon ha rezemut,
Don nos avem gauyg e salut.
E qi tener o vol del tot,
Garde que noy layxe lo mot,

[1] Il faut lire sans doute *per r*, prononcé *erre ;* cf. Gatien-Arnoult, I, 28 et J. A., II, 38. — [2] Il manque un vers. Nous le comptons dans la numération.

C'om deu tostemps lo miels xausir.
En res no volem contradir
Que ja las autras consonans
No metam denan lors semblans
Ho denan vocals en totz lochs,
Si be vezem qu'en alcus tochs
Fan entre lor ez aspre so,
Coma *vertat ama tostemps*
Perço que de bontat exemps
No sias per greu occayzo.

Apres A preposicio deu hom pauzar Z o D qan se sec vocals

Apres *A* preposicio
Seguen vocal *zeda* metetz
O *D*, si con vezer podetz :
Anar me play ad Alamanya [1],
Car az ueyl vey sa valor granda
Del sieu gentil cors plazentier.

Aprop E deu hom pauzar T o Z

E vol *T* aprop e requier,
Pero ab *Z* miels se lieg,
Vocal siguen senes tot mieg,
Segons qu'es declarat dejos.

Aprop O deu hom pauzar Z

Encaras mays demostram vos
Qu'en semblan cas *O* disjunctiva
Vol ques apres *zeda* s'escriva,
Segon qu'es pausat claramen
En aycest exemple seguen :
Aylas ez eu que sabray dir
Oz en qal loch poray gandir,
Qan veray mal, fer ez enich
Al pas de la mort l'enemich,
Si vos adonchs per cortesia
No·m socorretz, Verges Maria,
Q'ieu tan soen ay reclamada.

De la acordansa de B e de P

Per *B* es *P* soen pauzada,
[F° 89, r°] Qar ellas han un metex so,
Qan son vas fi de diccio,
Si con *Johan, car la fe sab,*
Avem per major e per cap.
E d'aytals motz qu'en son assatz
Essems e temps s'acordo be,
Qar en temps *p* no sona re
Qer que·l dig rim no prendatz.

Del so de G e de C

Si *G* a vocal ajostatz
Ab *A* oz *U* suaumen sona,
E veus ne garentia bona :
Plagua lo drago que degu
Dels tieus no rapa, Dieus, car tu
A tot qant es yest sobiras.

Per qe degus non es certas
Qi *jay, dejus* rescriu ne *joch*
Ab *G* com fan alcun badoch,
Qar aytal so no pren aqui ;
Adonchs aysso tany ab la *I*
Oz ab *E* senes tot meja,
Car ab ley s'enlassa tot pla,
Coma *si·l mieu coratge huega*
De mos pecatz a Dieu me puega.
Ez adonch *g* sona plus fort
E vol seguir lo seu resort.

Casta, cortes e *cortapia,*
Col e *ciutat* fa garentia
D'aycest so de *C* variable.
Soen fay u son convenable
G e *C* en la fi pauzats
Segons qu'es ayci declaratz :
Lunys homs no fay avol destrig
Qi de bon cor au lo presic.
Descrig reqier *G* segons l'art
E *presic C* en esta part ;
Descriga, prezica tot cert
Mostron aysso clar ez apert.
Empero mays los vol cascus
Ab *C* escriure segons us
Ez ayssi dels autres gran re.

De la acordança de S e de C

Quaix semblan so fan *S* e *C*,
Coma *si per no fe m'abisi* [2],
Pauc me valrra portar selici,
Per que lo crim no sofferretz.

De la acordança de C e de Q e de l'X

Lo dreig so de *C* mantas vetz
Han *Q* e l'*X*, si be pauzadas
No son en la fi ni trobadas ;
L'X [3] *arles e quar e quas e quara*
D'aysso fan garentia clara,
[F° 89, v°] Per que d'ayço dubtar no cal.

Ques hom deu escriure sciensa ab S e ab C

E donam vos doctrina tal
Que *sc* en comenssamen
D'aquesta diccio siguen
Pausets, so es saber : *scienca* (sic).

[1] Lisez *Alamanda*. — [2] Ms. *m'alisi*. — [3] *Sic* ms. ; l. *Carles* ou *Xarles*.

De la natura e del so de H

De *H* haiats tuyt sovinença
Que non es letra, mas so! nota
Quez aspiracio denota,
Segons qu'en aycests motz vesetz :
Homs e *honor, honest, havetz ;*
Mas degus del *H* non aspira,
Pusque sinalimpha los tira,
Si com *be say qu'avetz paria*
D'ome, d'onor e companyia ;
Estiers fan aspiracio.
H mudar no layxa lo so
De *T*, quant vocals ve de re [1];
Mathias ne fay promta fe,
Per que ceyls que *Mathias* ditz
D'aquest saber mal es garnitz,
Qar *H* lo so de *T* empara ;
Pero si no s'i mescles ara,
Son propri so la *T* perdera
E coma *C* ades sonera ;
Qar *T* qan s'ajosta ab *I*
Vocal siguen, segon lati,
Lo so de *C* pren mantenen ;
Per *diccio* [2] par claramen,
Car totztemps vol *T* retener.
Mas del tot no pot loch aver
So que dizem segons romans,
Ans vesetz que fayl a grans pans
Segons que mostre *presentier,*
Estiers, garentia, mostier,
E gran re mays d'autres vocables
De divers o de semblant cas,
Per dar exemples convenables.

Ayci avant se mostra que H sona e .V. manieras, segon que s'ajusta ab .V. letras

Enquiers pren so d'autre compas
H prop *C, L, N, P* e *S*
Vezer ho podets ayci pres ;
Per aycest mot *empaych empaca* (sic),
Estrech estrecha, gach o *gacha,*
De *L batalh, perilh* e *faylha,*
Tayl e *metailh, vurilh* [3] e *grailha ;*
De *N* avetz *gasanh gasanha,*
Endenh endenha, banh e *banha.*
[F° 90, r°] De *F* pren so *P* e appar
Per *Phelip* e *philos* a clar ;
E puys de *S abaysh, abaysha,*
Meteysh, meteysha, qaysha (sic) o *quaysha,*
E·ls autres d'aytal escriptura.
Ceyll qi d'aysso vol aver cura
Pot vezer en aycesta part,
Car *gaych* ab *H* seguen la art
S'escriu certamen e *empaych,*
Natlech e *discrech* e *gomach,*
Empacha, gacha, neclecchos
Ne son guiren totas saysos,
Qi vol ad aysso contradir.

Ques H es de aquella matexa consonança ez ab autras letras

Pero de tot no·s pot seguir,
Car *laig* e *raig* e *freyg* [e] *veyg*
En la fi volon *G* per dreg ;
E d'aysso *laja, raja, freja*
Fan testimoni clar e *veja,*
Car *G* e *J* prendon semblança
Alcunas vetz de consonança ;
Car *J* per *G* era pauzada
Enans que *H* fos atrobada,
Si com per los actors se mostra.

Las sobredictas doas doctrinas tornon az una e pausam razo per que

E car segon la razo nostra
C, H, J, G en tant s'aveno
Que semblant so motas vetz teno
E·ls rims es bos ez acordans
Ez ayço gardar es affans,
Qar hom *G* escriu e pus leu
Que no fay *CH* e [es] pus breu,
Per ço dizem ques aytals motz
Ab *G* podem escriure totz,
Coma *playg, dreyg, escaig, enveig*
E *ruig* e *tuig* e *roig* e *cueig*
E ceyls q'om per aquests enten.

Del so de L

L doble so trobam que pren ;
Mal e *cavall* mostren lo ver,
Per que no fan rim de plazer,
Qar en aquella dictio
Vezets que *L* ha plenier so
Ez en aqesta mejancier ;
D'aysso garen son vertader
Fel, mala, bel, bala per dreyg.

Del so de R qant es pauzada entre doas vocals

Petit so fay *R* ez estreig,
Cant entre doas vocals es meza
Ez en fi de motz ha vareza ;
[F° 90, v°] *Amar* e *ver* o mostro clar.
Enayxi matex vol sonar
Entre consonan e vocal ;
Testimoni vos fan leyal
Arma, vergier, cortesa, perla,
Barat, primier, promesa, merla,

[1] Lire *dece?* — [2] Lire *dictio.* — [3] *Sic* ms.

Car el mieg *R* pauc so rete
E cant fort sona dobla se,
Com *terra, corr, error* e *ferr*.
Ez aysso que pauzam de *R*
Que·s pot doblar en fi de mot
Es al lati contrari mot;
Segons lo mal [1], estar essems
En la fi no podon luny temps
Doas mateyxas consonants;
Mas nos seguem nostre romans,
Lo qal estiers mantas vetz sona,
Segon la votz ques hom li dona,
Que·l lati no fay, coma *falh*,
Auch e *peysh*, *trach* e *batalh*
E motz que n'a d'aquesta sort
Al començamen sona fort;
Ez aspramen coma *reviu*,
Ramell e *resplandens* e *riu*
E ceyll qui son d'esta faysso.

Del so de S

S pren de *zeda* propri so,
Cant al mieg de vocal se pauza;
E dam vos per exemple *cauza*,
Preso, razo, plazer e *roza* ;
E car en legir aytal gloza
Trobam mant home que·s desvia,
Per ço nos scienmen tot dia
En loch de *S* escrivim *(sic) zeda*,
Per ço que certa via reda
De legir a tots e mays clara.
Pero si *S* no desempara
Son propri so, qant es pauzada
Ses mieg entre vocal, doblada
Vol esser com *bassis* e *plassa*.
S aprop *que* tots temps s'enlassa
Vocal siguen ses tot meja,
Si com veser pot aysi pla
Qi del saber se vol dar cura.

Las! ques ay faych, que tal ponchura
Ques hanc no crey ne fos plus grans
Me faça l'enemich truans
D'infern ques ab si tan es fals
Que negun jorn no pesa d'als
Mas ques ab peccat el me prenda.

Aysso pero cascus entenda
Que si per *S* hom *zeda* pauza
Que jes non es estranya cauza,
Qan lonchs usatges o reqier;
E dizem mays a l'enderier
Que nos *zeda* per *S* metem
En fi de motz ez escrivem [2],
Coma *salutz* ez *amistatz*,
[F° 91, r°] Los noms en *ans, ens* termenatz,
Ons, an, en e *on* reservatz.

Dels noms termenatz en ANS es en ENS es en ONS

Rims en *ans*, en *ens* ez en *ons*,
Coma *sans, avinens* e *fons*,
Escrivetz ab *en* e [ab] *S*
E ses *T* ez aquests d'apres
An, en, quan rima fan ez *on*,
Coma *gen, atretan* e *fon*,
Per far acordança mays pura;
Estiers quis vol, si lor natura
Ho reqier, podon aver *te*;
De *temps* no cal remoure *P*,
Car sona pauch si com vesetz.

De la natura de T denan GES e GE

Denan *ges* e *ge te* metetz
O *G* con *relotge, paratge*,
Jutges e *metges, d'agradatge*,
Car al mens han consonan so,
Sitot leonismes no so,
Ez enayxi tuig lor semblan.
La regla fayl qan es denan
Diptonges oz *ar* [3] ses tot mieg,
Oz *on* [4] segon ques ayci·s leig:
Abreuge, diptonges e *marge*
E *verges, canonges* e *targe*
E motz aytals c'om pot trobar.

Doctrina d'alcus motz

E volem vos en mays tractar
C'om pot dir *parlet* o *parlec*
E si noms es vol *C* cum *pec*,
Duc, grec e *foc* senes mudança.

De la consonança de T e D en fi de mot

Una mateyxa consonança
Han *T* e *D* en fi de mot,
E fan rim consonan del tot;
Per que segon us si pauzam
L'una per l'autra no pecam,
Si *com l'avars per aver ard,*
Le franchs ha joy quan lo seu part;
Qi per sa colpa lo sieu perd
No·l tingats per savi ni cert,
De trops d'aytals c'om ditz tots jorn.

De la natura de X

Si de *X* regardats lo torn,
Aras en *G* ades en *C*
S'en muda com veyretz dese,
[F° 91, v°] Ez aysso matex en lati;

[1] *Sic* ms.; l. *lo qual*. — [2] Ecrit d'abord *escrivim*, comme au v. 826; *i* a été corrigé en *e*. — [3] Ecrit d'abord *or*; *o* a été gratté. — [4] Ecrit d'abord *en* (?); *e* a été gratté.

De *G* podetz vezer ayssi
Coma *naix* e l'*onix* e *destrix*
E lor semblans com *pex*, *mendix*,
Per *vagua*, per *longua*, *destrigua*
E per aquest *pegua*, *mendigua*.
Aquo meteix dels autres motz ;
Mas *X* e *C* als seguens tots
Se muda coma *crex* e *blanx*,
Adonx e *tox*[1] e *rix* e *franx*,
Ez apar be per *greca*, *blanca*,
Adonces *cota*, *rica*, *franca* ;
Ez ayssi par en esta part
Qe tuig s'escrivon segon art.
Ab *X* ab *cs* cascus
Soen los escriu segon us,
Si com vezets *pacs*, *decs* e *loncs*,
Rics e *mendics*, *blancs* ez *adoncs*.
S en .j. mot fa loc ad *X*
E *C* no s'en mou de sos dex ;
Exceptat, *execucio*.
Fan clara demostracio
D'aysso qui be s'i vol atendre.

De la natura de Y grec

De *Y* grec deu cascus apendre
Que tots los diptonges qu'avem
En la major part n'escrivem ;
Per laqual razo par assatz
Que vocals aquellas metatz
E no crezatz luny examplari
D'ome que pauze lo contrari,
Qu'en esta part tuig determeno
Segon que nostre major teno.

Ques es letra

Letra son nom de *legir* pren,
Quar mostra sendier eviden
De legir segon qe vezer
Pot cascus leument e saber.
Vist es de letra lo proces.

La diffinicios de sillaba

Sillaba demostrar apres
Volem tantost es atressi
Diffinir com vesetz ayci :
Sillaba votz es literals
Segons los digs gramaticals
Sots un accen pronunciada
Ez en un trayg d'una levada (ms. **leveda**).
Per una sillaba jutgat
Son tuyg li mot ayci pauzat :
Dieus ve ceyls qi be van e mal
E ses luny res no pot ni val.
[F° 92, r°]. En rim *doas* pronunciatz,
Coas e motz ceyls que trobatz ;
E pauzar *vacua* per tres,
Estiers on que sion mes
Esser poyran indifferen.
Parhoucz (*sic*) diretz examen
E *paurhucz* si mestiers fa ;
Saviza III sillabas ha ;
A quatre torna *savieza*
Per aver acort ham *proeza ;*
Siam, diatz, *siatz* e *sia*,
Sias, *sian* e qis volia
(Car es acostumat de far)
Hom los poyria retornar
Ad una sillaba ses plus ;
Ez ayço fay se per alscus,
Car per figura se permet
Exceptat en fi de verset.
Ez enayxi de lor natura
Hom los desvia per figura.

Empero quan re no s'i pert,
Mays val e poiretz dire cert ;
Qar estiers no son variat
Via, *Maria*, *pietat*,
Sabiatz, *sapiatz* ez *estias*,
Camiar, *cammyar* e *Papias*.
Via per *anar* a mon[2] albir
Per *amda sia* deu cascus dir.
Diables e *diantres*, *liam*,
Diables e *diantres* sufertam ;
Dias, *digats* e *crestias*,
Gramacias e *gardias*,
Gracias pauzats e *gracia*
Per far bon acort ab *fallacia ;*
Bestia pronunciatz e *savia*
Ez ayxi matex digatz *avia*.
En lo mieg del verset qis vol
Savia tres sillabas col ;
Fazia, *dizia* diretz
En los cas hon los trobarets ;
Abraham digatz s'a vos play
Ez *Abram* si mestier vos fay ;
Yzach son payre fon a pas
Ab ceyls qui son de semblan cas.
Maestre pronunciar devetz
E dir *maistre* si·us voletz.
No cal plus exemples donar,
Car per aquest poyran trobar
De quantas sillabas seran
Li mot que pronunciaran
Per quant que sien lonch o breu.

Per miels declarar e plus leu,
[F° 92, v°] Sillaba de grech se dexen
La quals vol dire comprendimen,
Car ella compren letras motas
Las quals se pronuncian totas,

[1] Au v. 902 on lit *tox*, au v. 904 *cota ;* comme les deux vers se correspondent, il semble qu'il y ait erreur du scribe : lire *tox*, *toca ;* cf. *Leys*, éd. J. A., II, p. 46. — [2] Ms. *amen*.

Sots un accen ez en un toch
E dam vo·n per exemple *floc,*
Clar, beil e *bo* e *franc* e *fi.*
Vocals sillaba fay per si
Segons ques appar a cascu
Per estas letras *A, E, O, U*
Et *I* molt [1] segon qu'es pauzat
En autre loch e demostrat,
Lay qan lo tractam claramen.

Ayci tracta de diccio ez oracio

De diccio tractar devem ;
Mays no pot esser entenduda
Si primier non es coneguda.
Oracio's, qui vol dir clar,
Aytan com razos de parlar.
Dizen l'Actors c'oracios
Es de motz ordinacios
Que certa sentença nos dona
Perfeitxa, composta e bona,
Com : *Peyres lieg* e *Guilhems canta*
E *Johan ritz* e *Frances planta.*
D'oracio dam conoyxença
Per aver pleniera sciença
De diccio, car vezets ara
Quez ayci per luny se declara.

La diffinicios de diccio

Diccios es, segons las arts,
D'oracios la menors parts
Signifficativa com *blancha,*
Bells e *Johans, mayzos* e *francha.*
Per miels dar entendre a totz
Una diccios es us motz
Don avem clar signifficat
De cor [2] c'on l'a pronunciat
Segons que pauzat es dessus.
E devets mays saber cascus
Que tuig li mot de lors vocals
Prendo los noms totztemps aytals
Coma pres han ellas del so.

Dels motz plenisonans, semissonans, utrissonans, compotz, dissonans, trencats, equivocs, sincopatz ez accentuals.

Pax e *dex* plenissonans so,
Semissonan *perdos* e *fes,*
Utrissonan *vers, corr* e *pres.*
Li mot empost de trop s'ajudo,
Qar lo significat non mudo
E·n podo aver so plenier,
[F° 93, r°] E qant hom se vol mejancier,
Coma qui dizia detras :
Peyres ta frevols es romas ;
Espera digatz oz *espeyra*
Ez autres acort ablenpeyra (?) ;
E qi volrra far obra neta
Aytals motz en rima no meta,
Qar al legir fan dupte gran,
Peyres, coma son dissonan
Ez *arma, regart* e *conort.*
Motz avetz qi son d'autre sort,
Trencats, equivochs, sincopatz,
E ceyls c'om ditz sinalinphatz,
E d'autres com veuretz escrix,
Li qal accentual son ditx.

Trencats, si com vesets ayssi :
Amichs totz jorns me fayts cossi —
Rar fort lo pretz ella noble —
Sa de midons quez es corte —
Sa e vers lums e fons veraya.
A paucs vez hom perho que playa
D'aquest dictat l'encercamen (entercamen ?),
Veus mot eqivochs examen :
Verges Maria de cor fi
Te prech que·m gardes en la fi
Quez aycells qi peccar me fe
Virar no·m puesca en ma fe.
Prega ton fill que ell me do
Del regne del cel lo rich do,
Hon guayg entier han tuyg li sal.

Veus motz sincopatz atretal,
Qi ditz *cabrol* per *cabirol*
Ho *vertat* per *veritat col,*
E·ls autres enayxi pauzats.

E veus los motz sinalinphats :
Donne cuy Dieus volch habitar
Per tal c'ome pogues salvar
L'arm'e·l cors d'aquest pecador,
Garde (sic) *per totz temps de langor,*
Car Dieus t'a dat plenier poder.

Segons romans, volon aver
Aytal mot pleneyra scriptura ;
Mas ges d'aysso non avem cura,
Car vueylas usatge seguir
Per mays pla lo romans legir,
Qar leumen tuig per nochalença
E mays soen per nosabença
Las vocals pronunciarian
Enayxi co las trobarian ;
Per que no cal escricha sia
La letra c'om no pronuncia.
Usatge doncs seguir devem ;
Ceylls motz accentuals dizem
Que leumen cambian lo sen
Dese quez an mudat l'accen,
Cosi, mento, vesi, toco,
[F° 93, v°] *Aman, boto, crida, boco,*
Amostran [3] qui si vol attendre.

[1] Ms. E. *t. i molt.* — [2] *Dece quez. Leys,* éd. J. A., II, 50. — [3] *O mostran ?*

Exemple dam per miels entendre :
Tan fort me pony que li fisso
De la mort en lo cor me fisso,
Ques a manieyra d'arisso
Tuyg li pel del cap me arisso ;
Veus adonchs ara declarat.

Doctrina d'alcus motz li qual podo esser ditz synonimats, jassia ço que li autre philosofe hi hajon fatxa differencia.

L'antich philosofe passat
Entr'amista[t] e benvolença
Ez amor fero differencia,
Los qals synonimatz dizem,
Qar .i. per autre nos metem ;
Per fugir duptes qe trobam
D'aqestz motz totz jorns nos uzam,
Per que·ls havem pauzats ayssi
En les figures atressi ;
Direm d'alcus de lor encara
Si nostre proces *dizets empa (sic)* [1]
Lo qal entendem proseguir ;
Donchs accen volem diffinir.

La diffinicios d'accen

Accens als no m'appar qe sia
Mas ordenada melodia
De votz que sobr'una sillaba
Principalmen totz temps s'acaba.
Ez es melodia dous xans
E plazens sos ez agradans
Per lo qual es pronunciada
Segon dever e governada
Diccios, ço es cascus motz
En quant que diccios es votz,
Aras ab elevacio
Ez ades ab depressio,
Ço es a dir oz aut o bas ;
Pero negus no creza pas
Que del cant de mozica nos
Ayssi parlem melodios,
Qar ges d'aqel accen no cura
Mas d'aycell c'om fay en lectura,
O pronunciant o legen.

Dous xan appellam nos accen,
Car axi com li xantador
Mostro xantan la votz major,
Quays per aytal semblant manera
Fay qi sech d'accen la carrera ;
Qar plus fort votz e major fay
Lay o l'accens principals chay,
Ez aqui matex hon demora
Fay hom de votz major demora ;
Ez aysso mostram per *semblança,*
[F° 94, r°] Car en *blan* la votz mays s'e- [nança
Que no fay en *sem* ni en *sa*.

Autra raysso mostre que·y fa
Quez ayxi com vezets de xans
Melodios ez acordans
Ab bon pauzat e mays plazens
E gracios a totas gens,
Ayxi matex es plazens cauza [2]
Qi·ls motz ab lor bon accen pauza,
So es qan be pronunciadas
E per dever accentuadas
Son las paraulas quez hom ditz
Si que·s n'alegra l'esperitz
Dels auzens, pauzat que gran fruig
Non puescan far, quar leumen tuig
De sol auzir prendo plazer.
Apres conve del temps saber.

La diffinicios de temps

Temps es demora c'om deu far (ms. *fer*)
Competen al pronunciar,
La qals per dever ajustada
Es a l'accen ez aplicada,
Car d'ela pren tot son cabal.
Us motz un accen principal
Deu aver ses plus tota via,
E quantes que sillabas sia ;
Car per aquell es governatz
Ez es principals appellatz ;
Qar per aqell es conegutz,
Regitz, format ez entendutz
Cascus dels motz c'om ditz parlan ;
Ez aqui major e pus gran
Alongamen fay hom de votz
Qan be pronunciam los motz
Que non fay hom a nengun greus,
Qar aquest es simples e breus,
Segons qu'es declarat en jos.

Empero si la diccio[s]
Dos o mas sillabas conte,
Cascuna son accen rete ;
E per ço lunya vetz no pren
Mays un sol principal accen
Le qals degus temps no l'escapa ;
E l'autre qe pren ez arrapa
Son tuig appellat accen greu.
Qan aquest ha sol .i. temps breu,
Breus temps es aquell on s'acaba
Una votz oz una sillaba
Al pus breumen que dir se pot,
Car vay cutxos e de gran trot,
Coma qui tot [3] ditz *C, B, A ;*
Pero l'accens principals ha,
Car guida los motz, .i. lonch temps,
So es dos breus q'estan ensemps ;

[1] Lire : *Dieus empara ;* cf. *Leys*, éd. J. A., II, 56. — [2] *Ms.* câ. — [3] Il semble qu'on ait écrit d'abord *totz*.

[F° 94, v°] Lonch temps als no es final-[men
Mas de dos breus ajostamen ;
Per que dos tartz [1] meton sa punya
En un accen lonch que no punya
O en dos breus ad accentuar ;
Car qi vol be pronunciar
Trespas sus le *pas* que retarda
Aytan la votz si l'accen garda
Coma desus la terça fay.

Del accen lonc agut e breu e de lor asetiamen

Enqueras devetz saber may
Que nos segons romans avem
Tres accens ez aquells tenem
Lonch ez agut que son engal
De temps, per que son principal
E coma capdel e senyor
De totz los motz governador ;
Pero degus no reyg ni guida,
Mays solamen en sa partida
Ni deu passar dejus sos dechs.
De gasanyar es estatz pechs
Le terç accens ques ha non greus,
Qar un temps ha solamen breus
E pus aver non pot ni poch,
Per que no scay en .I. cert loch,
Ans vay com vagabons per tot.
En lo començamen de mot
Accens principals non es pres
Si de dos sillabas non es ;
Ayssi no cal d'una parlar.

L'accens lonchs vol tostemps estar
En la sillaba penultima
E l'agutz no part de la cima
Del motz, ço es de la derreyra
Sillaba, ço es la maneyra
Del nostre parlar en romans
Coma *regonoys*, *adimans*,
Amar, *deziros*, *elegir* ;
Aytan vol penultima dir
Coma ceylla qu'es en l'ostal
Denan la sillaba final,
Coma *salvayres* e *regina*
E *bella cosa Catarina*,
Verges e *calandres* e *dona*,
Ribatges, *vergera*, *Garona*,
Gay tensona, *cara festa*,
Composta, *remena*, *tempesta*,
Maria, *soror* e *natura*.
E·l mieg de *Salvayre* s'atura
La penultima, so es a lay
Hon vezets la sillaba *vay* ;
E·l *re* es la final sillaba
Denan le qals le *vay* s'acaba ;
Ez [en] ayxi trobs que la rima
[F° 95, r°] Han longa per la penultima,
Los quals hom pot haver per us.

Si d'una sillaba sens plus
Es la diccios, adonchs pren
Ses camiar agut accen ;
Le grieus se met per tot apleg,
Si·l principals no·y es per dreyg,
Car jes aqui metre no s'ausa.
Hon gardarets accen e pauza.,
Aysso poyrets trobar en jos,
Qant hajam tractat dels bordos,
Dels quals ayssi tractar volem,
Qar estiers mostrar no podem
Cobla ni rim segon que·s tayn,
Qar d'aquell prendo lor gasayn ;
E de rim pot cascus vezer
Per lor [2] e de cobla lo ver ;
E car es tart cauza sabuda
Per autra que no's conoguda [3],
Ayssi mostrarem de bordo
La sua declaracio.
Pus qu'es aquesta partz complida,
Sec se la segonda [4] partida.

[TERSA PARTIDA [a]]

La diffinicios de bordos

Bordos es una partz de rima
Qu'en XII sillabas fay sima
E la razits dexen a quatre
E no·l deu hom de plus abatre,
Sino ret empeut o bioch.
Regularmen en aquest loch
Ez en semblan es entendut
Que·l bordo en accen agut
Deu finir, al qual assignam
Certas sillabas e donam ;
Car si per accen breu s'acaba,
Le verssetz creys d'una sillaba ;
Ab IX sillabas car [5] s'agenssa
Bastos, car ha laja parenssa.
Tot es .I. can dizem *bordos*,
Bordonetz, *versetz* e *bastos*,
Que *vers* los appellon alcus,
Mays d'aysso no crezem degus ;
A differenssa del dictat
Son tal *menor vers* appellat ;
Qatre sillabas ha cascus
Dels siguens bordos e no plus.

De bordos de quatre sillabas

Totz homs se dol
E n'ha gran dol
Can ve que mor
Ceyll qui de cor
Ama fortmen.

[1] Corr. *tantz*. — [2] *Sic* ms. — [3] Ms. *Conguda*. — [4] *Sic* ms. Il y a évidemment errenr; cf. la division indiquée aux vers 145 et 311. — [5] *No?* Cf. Gatien-Arnoult, I, 102.

[F° 95, v°]. E si bordos ab greu accen
Mesclatz ab ceylls qu'en la fi teno
Accent agut, adonch reteno
Mays una sillaba li greu;
Ayssi li vessz [1] o podetz leu
Ez esta raysos no·us [e]scape :

Lo cor me part
Car me soy tart
Regonegutz
Dels bes pergutz
Per ma follia.
Car yeu solia
Per mas rictatz
Esser presatz
E temutz fort ;
Encar al port
Frevols soy ara ;
Cascus la cara
Tantost me vira,
Puys una vira
O tal matras
Que·m ferr detras
Cascus me lanssa ;
Mays no m'acora
Que fers de lanssa
Que mi transfora
Lo cor el cors
L'envejos morts
E verenos
Coma poyzos
Dels vilas motz
Que·m fan jos votz
Per maestria.

Cascus dels siguens V ne lia.

Dels bordos de V sillabas

Las en mon joven
Era per la gen
Temsutz e prezatz
E puys appellatz
Per los grans senyors
E mantas honors
Ab gran reverenssa
E ma benvolenssa
Volia cascus ;
Mas ara degus
De mi non ha cura
E vesser no·m cura,
Car endevengutz
Soy viels e canutz
E en frevoleza ;
Ans ma vida peza
Als meus e a trops
Que prendon lor ops
Tot jorn de mos bes.

Cascus dels siguens de VI es.

Dels bordos de VI sillabas

Senyer Dieus Jhesu Christ,
[F° 96, r°] *Qui cel e terra fist,*
Ez el mon dexendiest
Per amor e nasquiest
Per nos de peccat trayre
De la Verge, ta mayre,
Trauca mon cor e fen
Ab tal regardamen
Com regardest Sen Peyre
Quan se tirech arreyre
Lo tieu sant nom neguan
Per paor ques ach gran,
Per so ques ab dolor
Ab lagremes e plor
De gran contriccio
Ez ab confessio
Me puesca denejar
Dels peccats e lavar ;
Puys fer me del estoch
D'aquel benezeyt foch
Del ver Sant Sperit
Del qual foron ferit
L'Apostol e tocat
E fortmen abrazat.

De VII sillabas pren compas
Cascus d'aquests que son al bas.

Dels bordos de VII sillabas

Aylas! no·m puesch dar conort
Qar tot jorn vau a la mort ;
Per força m'es de morir
E ja no·y pusch diffugir,
Pueys no say vas on me tenga ;
Empero, ques que m'avenga,
Cert es qu'ieu adoncs pendray
Segon c'aure feyt dessay ;
Per qu'eus prech, Verges Maria,
Que·m siats capdell e guia
E adonchs per mi pregar
Vullatz lo vostre fill car
Qu'el, per sa gran passio,
Dels mals ques ay faytz me do
Perdo.

Del nombre d'ueyg sillabas so
Li siguen versset atressi,
Con ceyl qui son pauzat ayssi.

Dels bordos de VIII sillabas

Tant veig lo mon pres e liat
Per ergull e per vanetat

[1] *Sic* ms. ; l. *vezer ?*

Per frau e per gran cobe[e]za
Que lunys homs covens ni promesa
A son par huey no vol tener,
Don vey mant home dechaser
Pledeyan e sos bens despendre
E en les cortz totz jorns contendre
[F° 96, v°] *E dir e auzir mans otratges ;*
Per que le mons es tan salvatges
Que·l payre del fill ha regart
E·l fills del payre d'autra part
E soen mays que d'un estrayn ;
Si lunya cauza vos sofray[n],
A penes compte no façats
D'amich ni parent ques hajats,
Per quant que sia poderos ;
Car mantenen pus sofraychos
Se fenyera que vos non etz ;
Mays a prestar per onze detz
E d'autre non dira de no,
Solamen que bon gatge do
O d'eretatz lo vejan rich.
Appar donchs per ço que yeu dich
Que tot lo mon erguyls abrassa ;
Humilitats no sab que·s fassa ;
Huey renya per tot cobe[e]za,
Merces dejos terra s'es mesa,
Fraus ez engan per tot se pauzo
E leyaltat e fes s'enclauzo ;
Enveja cor per totes parts
E say e lay fer de sos darts,
Que res no pot aver deffenssa ;
Caritat, amors, conoyxenssa
Al bas estan coma sirventas
Dolentas.

Rimas de IX belas ne gentas
No reputam, car bell no ca
Bordos de *(sic)* IX sillabas ha ;
E que no puesca bell caser
Clar ho podetz ayci veser.

Dels bordos de IX sillabas

Mayres de Dieu, los meus precs enten
E ab ton fill tu, dona·m deffen,
Dels fals enemich que no m'engane
Ni per son barat m'arma no pane.

Mas si·l rim son multiplicat,
Assatz podon cazer en grat,
Segons c'ayssi podetz trobar,
Los qals a VI pot hom tornar :

Lo mon veg mal adreg
E destreg car ab leg
Frany hom dreg per naleg.

A VI[1] lo pot hom convertir,
Segons c'ayssi podetz legir :

Lo mon veg mal adreg
E destreg car ab leg
Frany hom dreg per naleg.

Per mils procezir e pus dreg,
Mostram vos cels que so de detz,
Los quals ayssi vesser podetz.

[F° 97, r°]. **Dels bordos de X sillabas**

Dieus qui muyren perdonetz al layro
Sus en la crotz autrejan lo rich do
De Paradis, la mi'arma salvatz
E·ls meus forfaytz, Senyer, me perdonatz.

Cascus d'aquests XI n'enpara,
Ayssi vezer ho podetz ara.

Dels bordos de XI sillabas

Sia diligens, savis e coratjos
Pros ez arditz e fortz e vigoros
E de bon azberch (*sic*) *garnitz de fina malla,*
Qui vol gasanyar d'aquest mon la batalla ;
L'elme ni l'escut, l'espaza ne la lança, etc.

Dels bordos de XII sillabas

Pus avem dels bordos parlat
D'onze sillabas e tractat,
Lo compas mostrar nos cove
Que XII sillabas rete
On per salut de nostras armas
Decla[ra]rem las dichas armas :
L'azberch es fermetatz e fervor de la fe
De Dieu, Nostre Senyor, que Santas (sic) [*Gleza cre,*
E l'elmes es temors de Dieu c'om deu aver
Nueg e jorn en son cor, etc.
Dieus nos arme si·l platz d'aycestas aran-[*duras*[2].

De las diversas manieras de bastos e primieramen dels principals

Bastos avem de tres naturas
Coma *principals, empeutatz,*
E ceyll c'om nomna *biocatz ;*
Principal son tuyg li versset
Cant hom principalmen los met
E no fan empeut ni bioch
Segon que par en aquest loch :

[1] Il y a ici une erreur dans le chiffre romain : il faudrait lire IX au lieu de VI et écrire les vers de la manière suivante :

Lo mon veg mal adreg e destreg — Car ab leg frany hom dreg per naleg.

Cf. *Leys*, G. A., I, 114 et J. A., II, 68. — [2] L. *armaduras.*

Mon cor se mor,
Qar per luny for
Mudar ne estar
No puesch ni far ;
Forfaytz he faytz
Contra Dieu laytz,
Auzen, vezen
E consenten
Trop mals corals
Ayxi com fals
Per que dese
Prech Dieu qui·m fe
Que·m do perdo
Cum al layro
El do.

[F° 97, v°]. *Mon cor se mor*, veus I bordo
De quatre sillabas, loqual
Appellam versset principal,
Car principalmen hom lo pauza :
Testimoni fay d'esta cauza
L'altres bordos qu'en ditz aqui
Car per luny for, ez enayxi
Dels autres seguens entendatz.

Dels bordos enpeutatz

Aquel bordos es empautatz *(sic)*
Donques quant en pauza se met
D'alcun principal bordonet,
Per que d'acort fassa gran festa
Ab la fi d'aquel on se resta
O d'ayceylls que mays pres l'estan,
Aprop o de la part denan
O de las pauzas que reteno
O del tot ab ellas s'aveno.
Aysso pot clar vezer cascus
Quan ditz : *Mon cor se mor* layssus.
Aquell *mon cor* empeutatz es,
Pero, quand ab *se mor* es mes,
Tot ajustat principal sona ;
Pero tot aysso miels nos dona
Complidamen aquesta cobla
On hom soen la rima dobla :

Mant hom veg ques als altres defen
So ques apleg fay tot jorn e cossen,
Quays presumen ques acabatz homs sia,
Celan sos crims ab aytal maestria ;
Layg pot estar doncs aycell qui blasmar
Vol so don hom lo pot ocaysonar,
Car feys (sic) appar qui repren am so vol
Los autres faytz e·l contrari far vol
E col.

E si lay on esser no sol
Regularmen deguna pauza
D'algun versset aquest se pauza,
Nom d'empeutat per so no pert ;
E pausam vo·n exemple cert
Per ço que d'aquesta scienssa
Ajatz plus certa conoyxenssa :

Totz homs es duptatz e prezats
E honrats fort per sa riqueza ;
E si·l fayl es fatz appellatz
Per quant ques haia nobleza
Preza de pretz o de linatge.

Dels bordos biocatz

Bordos *biocatz* pren lengatge
De *bioch*, car d'aqui·s dexen,
Le qals aprop lo complimen
Del basto principal se met
[F° 98, r°] E per si metex fa versset,
Ses que pauc ni pro no li cal
Complir lo bordo principal,
Si docs en sentenssa no fay
Segon com podetz vezer lay
Can ditz : *perdo*, e pueys : *el do*,
Cascus fay biocat bordo ;
Apres qan ditz en autre loch :
E col, fay eyxamen bioch.
E pot sols esser oz ab par,
Ab acort o ses acordar ;
D'una sillaba pren sosteny
E al may tro quatre s'empeny ;
A mens pero se deu abatre
Can li principal son de quatre,
Car si per dever no s'abayxa,
Tantost lo seu propri nom layxa.
Passar no devo la meytat
Dels principals li biocat
Car trop es enuiosa cauza.

Ayci tracta de las pauzas

Ayssi volem mostrar qu'es *pauza*,
La quals pot esser cossirada
En dos maneyras e pauzada
Cant al legir ponchadamen
Per aver clar entendimen
Per ço c'om ditz e pronuncia ;
L'autra vezets c'om fa tot dia,
Pontan e verses e chansos,
Qan en alcus lochs dels bordos
E de las coblas far cove,
Tiran ez empenyen l'ale,
Alcunas certas alenadas
Segon dever pronunciadas
Ab bon accen per bel caser.
Si clar voletz pauza saber,
Ges als non es mas ponchs leyals
Suspensius o plas o finals ;
E d'aquí pauza *suspensiva*,
Finals e *plana* se deriva,
De la qals podetz vezer ara
Segon que sentenssa declara :
Qui no sab retener la lengua,

Greu sera c'om mal no li·n prenga,
Per q'om la deu refrenar fort.

La *suspensiva* pren son port
Can ditz : *qui no sab* en la fi ;
Al senyal ques ha prop de si
(Un ponch ab la verga tenduda
Az enssus) es tost coneguda,
Qar aver deu aytal figura.
En lo segon basto s'atura,
Qan ditz : *greu sera,* que la *plana,*
La quals de son es mays certana,
Hom la pot conoysser ades
Al ponch que·l vezem estar pres.

[F° 98, v°]. Tot pla ses autra maestria
La *finals* en lo terç se lia,
Can [1] ditz *per com la deu,* la qual
Hom conoyx al sieu ponch final
Amb una [2] vergueta que bayxa.
Perfietcha sentença e bona,
Car perfiech entendemen dona,
Es de major actoritat,
Per que requier lo ponch doblat,
Si be mas d'u no's hom tengutz ;
Mas lonchs uzatges nos adutz
Ad aysso far c'om deu tener.
Aquest[e]s podon loch aver
En cascuna part del bordo.
Ses necessitat non es bo
C'om pauze *que, par, qar* ne *quan*
Ez autres motz d'aytal semblan
En fi de principal versset ;
Pero si·l verbs aqui se met
E·l nominatius al seguen
E l'acusatius eyxamen,
O pel contrari, no·y ha vici,
Qar no·s pot aquest beneffici
Degus payrar per que·l tenem.
En la fi de cobla devem
Pauzar final e plana pauza,
Car de bon sen deu esser clauza ;
Estiers non es drechuriera.

E avem per autra maniera
Pausa segon qu'es alenada
Es adonchs vol esser pauzada
La suspensiva en lo mieg
De versset per algun perfieig
Com d'alenar un pauc recobra.
En fi de bordo totz temps obra
La plana q'autre loch no quier ;
Mas la finals la fi requier
De cobla, car aqi·s repauza.
Totz temps la suspensiva pauza
Se met en la quarta sillaba
Qan le bordos am X s'acaba ;
E si tant es que sia d'onze,
Crezem qu'en la quinta s'afonde ;
E qan plus aut tro XIIe pueja,
D'estar al mieig loch nos enveja,
Segon q'aysso nos par assats
Per los verssets q'avem passats [3]
Lassus qom tractem dels bordos.

En lo mieig dels autres bastos
Aquesta pauza pot estar
Qi·s vol, si cascus nombre par
Rete de sillabes qu'estiers
No vezem que·y faça mestiers ;
E si nompar nombre nos ret,
[F° 99, r°] Coma qan es de V a VII,
D'aytal versset es trop esquiva
Aquesta pauza suspensiva.
Pero de rim no·s part .I. briu
Que troba multiplicatiu,
Car la us per l'autre s'agenssa ;
Pus hom pot haver conoxença
Dels bordonets e de lors pauzas
Per las razos e per las cauzas
Ditxas lassus, mostrar cove
Del accen q'a lor se perte,
So es en qals lochs dels verssets
Accen finalmen gardarets
Per far dictatz polits e fis.

En qual loch del bordos (*sic*) deu hom gardar accen

D'un accen vol esser la fis
Dels verssets parios tots temps,
Car estiers be no estan essemps
Ni separat ses desacort.
Las pauzas accen d'una sort
Volon, qu'estiers no caso bell
E prendo tots temps per capdell
L'accen agut, car el las rieig
Dins los bordos ez en lo mieig ;
E car ades estan d'un bronch,
Qar l'accen aqui trobo lonch,
Perço l'agutz tart lor escapa ;
E si .VIII. sillabas arrapa
Lo bordonetz, ges no s'esmerça
L'accens qu'es lonchs sobre la terça ;
Car aqui vezetz que mal sona
Per aquest exemple coma *(sic)* dona :
Si mesura vols en tot cas
Ja laumen no vendras al bas.
Aqui l'agutz e·l greus per si
Cay miels, si cum vezets ayssi :
Mesura vuellas en tot cas
E de leu no vendras al bas.
Longas pero novas rimadas
Son d'aquest accen exceptadas,
Si·l versset ab que proceeyxo

[1] Ms. *con.* — [2] Il y a, avant *una,* l'abréviation I. Aucun des signes énumérés ici ne se trouve dans le ms.
[3] *Sic* ms. ; lire *pauzatz.*

Amb .VIII. sillabas s'acabixo,
E pauza no·y ha suspensiva.

Temps es q'om de rim vos escriva;
E podetz lo vezer ades
Qar veus ayssi lo sieu proces.

La diffinicios de rim

Rims es certs nombres de sillabas
Si d'autre bordonet l'acabas
Ab divers oz ab plazents so
Egals de sillabas o no
Ab bell cazer, e majormen
[F° 99, v°] Can se fay ab dreyg escien.
Rim pot cascus o rima dir
Si qu'en aysso no pot fallir.
De quatre manieras usam
De rims los quals ayssi pauzam:
Stramp, acordan, ordinal,
El quart ha nom diccional.
Stramps es nominatz per semblança,
Acordang *(sic)* car vol acordanssa
Ez ordinals orde requier;
Diccionals so nom refier
A diccio e veus los totz
Generalmen en quatre motz
Ayssi cum son dig en comu.
Veus en special cascu:

E primeramen del estramp,
Car primiers es intrats el camp,
Nos cove dir, e declar[ar]:
Dos manieras podem trobar
De rim estramp car la us es
Comus, car en tal loch s'es mes
Quez assats troba companyos,
Mas l'autres es tan sofraxos
Q'a penas troba companya
Per q'a nom car de carestia;
Veus exemple de la maniera
D'estramp comu ditxa primiera.

De rim stramp comu

«Tan cossiros me fay estar la morts,
Qan me sove que tot quan es arrapa,
Qe luns solas no·m da joy, ni deports,
Ans de paor me fay tremblar e frire
E majormen qan vey que·m vay entorn
Tolen rauban mos amics que no dupta
Jove ni viel, noble ni rich ni paubre,
Ad orbas tray e fier que re no garde.»

Rim car stramp son aquests dits
Los quals vezets en ests escrieigs.

De rim stramp car

«Pres ez enclaus estau dedins .I. cercle
On me destreyn osses, nervis e cambas
Amors, e pueys fa m'aysi batre·ls polses
Con li martelh con fero sus l'anclusa,
Si qu'en languisc co si·m tenia febres;
Esbahits soy, vigares m'es que somi
Car degun loc no puesc trobar don hiesca.»

Aras tractem dels acordants
E primeramen dels sonants.

Dels rims acordants. E primieramen dels rims sonants borts

Lo rim sonan que borts appar
Ayssi mostram per esquivar:
«Encarcerat tenets mon cor amoros,
[F° 100, r°] E delliurar no·l pot autra mas [vos,
Quar fis aymans socors no vol luny temps
Sino de liey on sos volers es ferms.»

Os enassi

«L'amors qu'ieu port a mi dons es tan [granda
Qu'en lo thesaur del realme de Fransa
No vuelh per mieu ni major escasura,
Perque l'amor de liey n'agues perguda.»

Veus rim sonan qu'en tot loc val,
Per que l'appellam nos leal.

De rim sonan leal

«No creses leu a tota gen
Ni sembles a senyal de ven
Que tantost qu'es ferits d'un toch
Se descolega de son loch,
Car hom qui leu cre leumen fall
E leu sen mal, dol, e treball.»

Dels consonans aysi parlem,
Pero del bort primier tractem
Per c'om ne cuella la sentenssa;
Si rims stramps donc no l'agensa,
Tots temps finis en accen greu,
Aysi·l pot hom conoxer lieu.

Del rim consonan bort

«Tan m'a escalfat Amors lo cor e·l fege
Que lu[n]ys cosells garir non pot de mege,
Sino de liey que del sieu foc m'abranda,
Car ella sap la maniera co·s tuda.»

Veus consonan leal que pleig
Pot en tot loc estar capdreyg;
Accen agut tots temps empara,
En est exemple se declara.

Del rim consonan leal

Veus le Reys dels Reys que d'amon
Es dexenduts en aquest mon
Per nos rezemer del forfaig
Que·l primiers homs havia faig ;
Veus cell qui vol esser menats
A mort per salvar los dampnats.

Nos tenem simple leonisme
E perfieg cascu per legisme ;
Lo simple, si·l volets sauber,
Aysi·l podets tost clar haver.

De rim simple leonisme

Si be pot may soen Natura
Segon rigor que noyridura,
Per equitat mantas vetz obra
En tan que noyrimens la sobra ;
Don noyrimen doncs no t'escape
Que naturals vicis no·t rape.

Tan prestamens feric (plutôt freic) *Gastos*
De lansas, massas e bastos,
Que passet los autres garriers
[F° 100, v°] *E·ls fe romaner tots derriers.*

Veus rim leonisme perfieg
Segon c'aysi vezets que·s lieig.

De rim perfieig leonisme

Veus la corona de vida
Qu'en la crotz tots nos covida ;
Veus cell que sa piats (sic) *nos dona*
E·ls pecats del mon perdona ;
Veus cell qui greu mort ha sofferta
E fa de son cors offerta
Per nos menar sus[1] *l'altisme*
Qan pres lo sant babtisme.

Os enayci

A l'arma done sanetat
Qui fuig a tota vanetat.

Rims mays perfieg nomnar podets
Cell ques ayssi pausar vezets :

So don lo cors pren noyridura
Lo fay tornar en poyridura.

Dels rims ordinals. E primieramen dels rims dissolutz

Dels rims estramps ez acordans
Havem parlat segon romans ;
Per qu'es raysos c'aysi tractem
Dels ordinals e declarem
E que miells sien conogut ;
Aysi mostram rim disolut :

On mays en amors cosiri,
Son del sieu joy desiros ;
E·l desirs plazer m'aporta
E desplazer mantas vetz,
Plazer per bona sperança,
Desplazer per lonch esper.
Amors enayxi tot dia
En aquest trancol me te.

Midons qan vey ez albiri
Amb son esgart amoros
Tot le mieu cor s'en conorta
Tan es vay liey purs e netz,
Si que d'autra remenbrança
Ni luy (l. *luny) joy no pot haver,*
Car Amors enaxi m'ha
C'ab liey estar me cove.

De rim singular atressi
Devem tractar aras ayssi.

Del rim singular

Una spina·m fier
Que nueig e jorn m'acora
Am gran cosirier
Dedins mon cor demora ;
Per luy (l. *luny) alegrier*
No la puesch gitar fora,
Don soy fort languits
[F° 101, r°] *Ez espaorits.*
La sua razits
Tan me puny e·m transfora
Que soy ezbazits.

L'espina·m rescin
De la mort que m'enbaussa ;
Fogir per engin
No·l puesch las ! tan m'encaussa
Per ley ni·m treby[2] *;*
Rictat ni luya bausa
Trop m'es desplazens
Car mot falsamens
Rauba mos parens
E leva·l poyn ez ausa
Contra totas gens.

Los rims c'aysi vezets pauzats
Pot hom appellar *capcoats.*

[1] Ms. *lassus*, avec *la* effacé. — [2] Ms. *treby, trehy* ou plutôt *trely*, avec abréviation de *n* sur *y*, ce qui donne *trelin* rimant avec *engin.* Cf. *Leys*, éd. G. A., I, 106 et 214.

Dels rims capdautz en autra maniera digs capcoats

D'un castell parti joyosa
Cavalgan sus mon rossi
Ez entri m'en a Tolosa
Un jorn d'aycest gran mayti.
Anch no fu descavalgada
Que·m pres marrimens e plors,
Car han escola mudada
Li clerch gentil a Cahors ;
Doy (sic) *soy lassa cossirosa.*
Ay ! e quo fuy angoxosa,
Car tan pauchs de clergues vi,
Que·m tenian abondosa ;
Car trop m'eren franch vezhi ;
Tantost fuy dessaborada,
D'aytan me forsset Amors ;
Encaras no soy tornada,
Tan m'es corals la dolors,
Que luyn solas no·m deporta.

En coblas diversas estar
Rim dissolut e singular
Volon per tots temps e caudat
Segons q'avem dessus mostrat ;
Si duy versset, o trey ses plus,
Son d'un'acordanssa, cascus
Los nomna *caudatz* per dever ;
Per aquests ho podets sauber.

Dels rims caudats

Pechs es qui vol trebalh ses pauza
E folhs qui no garda sa cauza.

Os enaysi

Greu dara consell ad algu
Cell qui per si non sap degu.

[F° 101, v°]. Os enayssi

Bells Senyors Dieus, m'arma deffen
En la mort de mal espaven,
Car per te Paradis aten.
Ver Dieus, aquella bondats pura,
Que t'enduys q'en fos creatura
E fayts a la tua semblansa,
Prenda mon cos en emparansa
E garda m'arma de tot mal
E·m des joy e gauig eternal.

Dels continu[a]ts volem dir
E vullats los aras auzir.

Dels rims continuats

Mayres de Dieu, sus en la mort,
Dona, si·us platz, datz me confort
E menats me lassus al port
On ay joy e gauig e deport
Del Cel, lo qual desiri fort.

Qui rims encadenatz volrra
Atrobar aysi los pora.

De rims encadenats

Mant home saubon dir : *mandatz*
Si de nos vos play luya res ;
E puys diran, si·ls ademprats :
Volentiers, si far ho pogues.

Os enayssi

Am gen parlar, am bell respondre
So que non es cujan mostrar,
Mas finalmen no·s pot estendre,
Car fis amichs a tot appar.

Ayssi cascus aras atenda
Per ço que rims crozats cascus aprenda.

De rims crozats

Qui vol ganar dels autruys faytz e rire
Sos fallimens enans pessar deuria ;
Car tan grans es de cascu la follia
Que si·m dizets aytan o mays puesc dire ;
Mas cascus vol son par ades rependre,
Car enayssi cujan aver lauzor.
Fols e pechs es qui de l'autruy follor
Vol aver prets ses es (sic) *bos faytz entendre.*

Qui vol rim muntiplicatiu (*sic*)
Venga posar en aquest riu.

De rims multiplicatius

Lo mon veig mal adreig e destreg,
Car a pleig frayn hom dreig per naleig.

Os enaysi

Qui vezer e tener vol lo ver de (o ?) sauber,
Per dever deu aver am plazer bon esper

[F° 102, r°]. Os enayssi

A tort han mort a cruzel mort
Mon port conort e mon cofort,
Deziros, cossiros e ploros bien seria.
Si doncs vos, dona pros, cors joyos, no vezia.

Veus rim serpenti que·us *(sic)* greus mot,
Car vol acordansa per tot.

De rim serpenti

Vos Dieus clartats clara
Los mieus gardats ara.

De rim biocat la maniera
Podetz vezer assats pleniera.

De rim biocat

Huey fin'amors no reya pauc ni pro,
Si bes cascus ditz c'ama lealmen
E men.
Car hom quan vol per amar gasardo
O plazer, va fin'amors soptamen
Fuig s'en;
Si que luyn temps amb aytal no's restaca,
E qar no pot trobar volontat franca,
Es rancha.

Si trobats las rimas nomnadas
Per autra maniera mescladas
E no reteno luyn compas
Dels sobredigs, en aycell cas
Rim desguiat cascus l'apella,
Car per si mateix se capdella
E part los altres se desguisa,
Qar vol mostrar novella sisa.
E veus un exemple ses plus,
Car variar lo pot cascus.

De rims desguiatz

Can be·m soy cossirats,
Vey que la volentatz
Sobra·l sen es aterra;
Car tan es hauts pujats
Engans, fraus e barats
Que tots bes nos aterra.
Bem part ques aquell erra
Qui·ls mals conoix e·l be
E·l sordeig se rete.
E qui dreig e dever
Sosmet a son voler
Desempara dece
La dretxa per l'esquerra.

Rims espars ve d'esparsa cobla
O quan en aquella no·s dobla.
Per acordans ressembla mut,
Per qu'om soen l'apella brut
O bruta, si may vos agenssa;
Car no·y fan ponc de differenssa,
Car en est cas, e rims e rima
Tot es .I. qui trop no·y aprima.
Aquest rim pot hom divizir
En .II. o en .I. convertir.
En aquests exemples seguens
Los podets vesser claraments.

[F° 102, v°]. **Eximplis**

Qui de parlar vol esser trop cutxos,
Am vilas motz, faxucs e desplazents,
Qaix demostran qu'el es plus entendents
D'avol agrat se ret als compayons;
Pero gen los apaya
Qui parla bell ez enans que retraya
Au ez enten so q'om ditz e rete,
Car d'autramen no pot respondre be.

De rim espars en autra manera dig brut

Aycella mon cor desira
Que tant pot e sab valer
Que·l desirier e·l voler
De tots naturalmen tira;
Paubre ni rich no sofana
Tan es liberals e francha
Ez am degu no·s restancha,
Si de luy non ha gran cura.

Lo *(sic)* rim seguen retrogradat
Son per acordansa nomnat,
Car hom los rims de la primiera
Torna quaix per semblan maniera
En la seguen cobla de pres;
Ez aysso mostram vos ades.

De rims retrogradats per acordanssa

Si co·l solells si mateix abandona
Ez en temps clar espan son beneffici,
Tot atressi, Dona, vostre prets dona
Valor a cells qu'estan ses mortal vici,
Car de tots bes etz escrins ez armaris,
Miralls e lums, per qu'ieu, Dona, m'acori
En vos servir, car laus havets notori
E de bos aps (sic) etz verays exemplaris.

Vergiers d'amors e virtuos sacraris,
Als fis aymants donats tal ajutori
Que no lor nots tempesta ni contraris;
Per qu'ieu de vos amar no'm desacori,
Car de virtuts conquistets la corona;
Depueys bastis .I. real artiffici,
Cant en vos [*venc*] *Cel qui fe·l sacriffici,*
Si que'ls peccats dels penedens perdona.

Veus exemple mays dreturier
Ses reproansa del primier.

Mentre per una ribiera
Sols anava deportan,
Vi de luny una porquiera
Un tropell de porchs gardan;
Ez ades per una rega
Eney (sic) vas liey d'un garaig;
Ez ac son cors per e laig,
Escur e negre cum pega.

Grossa fo coma toniella (sic)
E ac cascuna mamiella
Tan gran que semblec Englesa.
Hieu que la vi mal sabesa
Casech mi tota la brassa ;
[F° 103, r°] *Ella estech coma fadassa*
Ez eu dixi·l : «Na Cortesa,
Bella res e gen apresa,
Digats me si n'es piuzella.»
Y en est mieg jos sa gonella
Se grata fortment e brega
Lo sieu corcegas mal faig.
Si·ls pans no fos del gamaig,
Paregra·l tota la plega.
E respondet entertan
Am boeral votz grosseyra :
« Hom per que·m vas enujan ?
Sec de part Dieu ta carreyra. »

Rims per bordos retrogradats
Veus los vos ayssi declarats.

De rims retrogradats per bordos

Mayres de Dieu, flors e fons graciosa,
Lassus e·ls cels dats nos joy gracios ;
De vos far volch sa mayre gloriosa
Per nostr'amor Dieus le reys glorios.
Pres eram tuig en greu mort ez amara
Dins en l'infern per l'enemich amar ;
Restaurat em per lo vostre fill car
Am cruzell mort qu'en sofric, Verges cara.

Retornar enayxi podets
Los dits bordonets si·us volets.

Am cruzel mort qu'en sofric, Verges cara,
Restaurat em ;
Dins los inferns
Pres eram tuig ;
Per nostr'amor
De vos far volch,
Lassus als cels,
Mayres de Dieu.

Qui subtils vol esser e prims
Porte·n aquests enujos rims,
Car petit me par que·s sejorna
Qui rims per diccios retorna.

De rims retrogradats per diccios

Rimas retornadas per mots
Leumen per far son greus a tots.
Al retrogradar per dever
Las diccios podon haver
Tot aytal acort o semblan
A cell qu'era pauzats denan,
Amb .I. mateix significat
E divers del primier pauzat,
E ses tot acort examens
Per *(sic)* esser le retornaments ;
Pero trop fan plazer major
Can be s'acordon entre lor.
D'aysso le dictayres fara
So que mays li·n agradara,
[F° 103, v°] Mas que sentensa dona clara,
Son casual no desempara
La preposicios per re
E mens habituts ni·s cove.
Mudar no·s deu le sobrenoms ;
Aquo mateix d'alcus pronoms
E de las co[n]juccios motas
E las interjeccios totas.
Regirar nos volem atras :
Qui rimas vol d'aytal compas
Deu cercar los mots covenables
Ez abtes e be retornables.
Veus aysi rim d'aquesta sort,
Cascus de sen ez amb acord :

Venguts es le Senyors d'amon
Saluts grans portar en lo mon ;
Los sieus de mal vol restaurar.
Dieus verays e homs es ses par ;
Adorem luy sol tuig essemps ;
Lauzem de Dieu lo nom tots temps.

Cascu retrogradar hom sol
Per esta maniera qui·s vol :

D'amon lo Senyor es venguts
En lo mon portar grans saluts ;
Restaurar vol de mal los sieus ;
Ses par es homs, e veray Dieus.
Esemps tuig sol luy adorem,
Tots temps lo nom de Dieu lauzem.

Doctrina de rims retrogradats per sillabas e letras

E si vols far dictat noell,
No·y plangues un pauc lo cervell,
Retornar letras e sillabas
Ez autras perfaig si l'acabas ;
Car diccios alcunas so
D'aytal retrogradacio
Ez en re no mudo lo mot,
Ans es aquell matex del tot.
E veus per sillabas retrayre
Amia, savisa, repayre.
De letra garentia clara
Fan *ala, vau, ama, tot, ara ;*
E porets trobar autres mots,
Que mudo lo sen e la vots,
Si per sillabas los prendets.
En aquests vezer o podets :
Anguila, cava, tua, vera,
E *vida, mayre, salva, pera,*
E *para, gaba, cara, mia,*

E *soca, beva, braca, via,*
E trop d'aytals, aysi cum *fola,*
E *tacha, lacha, via, mola ;*
Per letras havets *res, noisal (sic),*
Rim, lop e *sab, ram, nap* e *mal,*
E d'autres qu'om troba tot jorn
Covenables en aquest torn.

[F° 104, r°]. E degus non haia vergonya
Si trop en aytals dictats ponya,
Car trop son difficil e greu,
Perque degus no·y esta leu.
E q'om son temps trop no·y despenda
Aquests versets cascus aprenda :

Qui per sillabas retrograda
Als non es mas : bada, folls, bada ;
E qui de tornar letras usa,
Dir li pot hom : musa, folls, musa ;

Car de gran afan tots temps so
E pueys no valo pauc ni pro,
Ni res c'om vuella dir no·y pot ;
Ges perço lo coratge lot
Degus en los autres non haia
Per temor que be no·y escaia,
Car aquells pot hom leu haver.

Los rims vullats ara sauber
Los quals *reforçats* appellam.

Dels rims reforçats

Qan dos o mays bordos pausam
Per esser mermats allogan *(sic)*
O multiplicatz abreujan ;
Rimas adoncs son reforçadas
E veus las vos aysi pauzadas :

Lo mon veig casut fort en greu port e destreig
Car apleig vol descort e far tort contra dreig
Per naleig.

E si per dever son destreig,
Quis vol enaysi los acaba,
En tres de novena sillaba :

Lo mon veig casut fort en greu port
E destreig car apleig vol descort
E far tort contra dreig per naleig.

Si mermat son per compas dreig,
Hom pot los IX a VI abatre
En tres versets tornar a qatre,
Amb .I. tan solamen bioc,
Segon q'appar en aquest loch :

Lo mon veig casut fort
En greu port e destreig ;
Car apleig vol descort
E far tort contra dreig
Per naleig.

Dels rims diccionals apleig
Podem tractar, car son derrier ;
E veus dirivatiu primier.

Dels rims diccionals. E primeramen dels dirivatius

Joves ni vells, si cossires la mort,
(Mas la pahors de aquella sembla morta)
No volgra tan cobezejar lo port
De vanetat que te clausa la porta
De Paradis, ans fogira barat,
Que finalmen cell que l'acuell barata
[F° 104,v°] *E fara be de ço que Dieus l'a dat,*
Car de sa fi degus no sab la data.

Os enaysi

En[1] *vos ay mes, pros dona, mon atur,*
Qan que mon cor en autra no s'atura,
Per qu'ieu vos prech vas mi no siats dura,
Car en amar ja no·m trobaretz dur ;
Car seguit m'a forment ez a gran pas
Vostra beutatz que totas autras passa,
Tro [*que*] *del tot m'a fayt cazer al las*
De vostr'amor que·m te pres e m'enlassa.

Os enaysi

Mayres de Dieu, prega lo tieu fill car,
C'ayxi com ell nos compret caramen,
Lo Regne sieu de Paradis mot clar
Nos do si·l platz que·l vejam claramen.

Segon dever, temps es e lochs
C'aysi parlem dels equivocs.

De equivocs

Equivocs es un matex mots
Egals e d'accen e de vots,
Que divers signifficat pauza,
Segon que par en esta pauza.

Trenta sols e plus me costa
Le rompemens de ma costa,
Que l'autre jorn presi costa
Lo farsset[2] *qu'es en la costa.*

Dig havem qu'es equivocs.
Cascus ab un significat
No son per equivoc comtat
Coma *soliells, aur, gleysa, creys.*
Apres havem dit un matex

[1] Ms. *On.* — [2] Lire : *la forest ;* cf. *Leys,* éd. J. A., II, 115.

Pels motz qu'om pot en dos partir
E·ls dos e *(en ?)* .I. pueys convertir.
Car si d'un mot hom .II. fazia
E pueys aquells per un metia,
Si be la votz es quaix egals,
Equivocacios leyals
Non es per ço mas contrafatxa;
E veus exemple c'ayso tracta:

Hom que labor de re mena
Me par folls si no remena
Lo blat que leumen semena,
Car ab aquell gen se mena.

E dam vos exemple mays
De contrafayts e de verays:

Saubers e sens assats e pro
Son fermat ez ab tal estan
Que far no podon mas lur pro
Mentre c'am bell liat estan;
Per que·ls veyretz leumen esemps,
Car de son par cascus estan,
[F° 105, r°] *Que gran fecors (sic) ades*
[*se dan.*
E per la .I. cascus es semps,
Car ses biays parto lo dan.

Egals dizem, car hom soen
Pauza dos motz jos un accen
Ez a senblan maniera d'u
Son pronunciat per cascu.
Examen sengles motz trobam
Los quals per dever abreujam;
E car [en ?] .I. son ajustat
O singularmen abreujat,
Son quaix semblan per egal votz
Amb algus autres entiers motz;
Pero no so dreig equivoc,
Mas contrafaig en aquest loch;
Car la vocal la qual s'esbeu
Per abreujar lo mot hom deu
A mieja votz pronunciar
E l'altra meytat escanar,
Qui formar los vol per dever.
E si del temps gardam lo ver,
Pus lonc appar en la sillaba
En que l'enbevemens [1] .....
Que non es lay on es entiera,
E per ço no fan vertadiera
Equivocacio ni pura.

Veus doncs la segonda natura,
Qui be vol gardar lo sieu trach,
D'aquest equivoch contrafach.
Veus dos motz qu'en .I. se compono
Ez amb .I. accen matex sono:
Gardem nostras lorjas (sic) c'oms
No·s mescl'am nos, sino no·s coms.

Per los motz sengles abreujatz
Lo seguen exemple vejats:

Tres planetas veig e luna,
Qaix resplan ayxi quo l'una,
E l'autra fay senyal d'aura;
La terça per semblan daura
Ez ellumena tot l'ayre,
Per qu'es desplazents al layre.

D'accen dizem que son egal,
Per que li mot accentual,
Ho sien entier, o trenchat,
Segon qu'ades sera mostrat,
Equivocacio veraya
Ni contrafatcha que nos playa
No fan ni consonansa bona.
E veus l'exemple q'om vos dona
On le rims lajamen ranqueja,
Car ges l'accens dreig no carreja:

Qatre donas o tres so,
Que, mentre lo cap treso,
Lasus aut pres d'un canto [2].

Egals de *votz* diem lasus,
Car si plus loncs era la us
Que l'autres en so ques ha mays,
Equivocs non es ges verays,
[F° 105, v°] Ans es de la maniera terça
Dels contrafayts qu'es mays diversa.
E c'ayso no·us sembla desert,
Aysi n'avets exemple cert:

Qui rethorica demostra
Ses bo mot, pauc val la mostra;
Perque cell fa bona troba
Qui bells motz e bos atroba.

De vots dizem per autra cauza
Pels motz utrissonans q'om pauza,
Car ni veray ni contrafaig
Equivoch no fan per l'empaig
Del so ques han ara plenier
Ez ades pauc e mejancier;
E car no van per cami dreig,
No fan bell so, ni bell adreig;
Cascus aysi vezer ho pot
Si·l cor non ha trop dur o lot.

Qui non hagues gitat fora,
Mos afars deliures fora.
Pero cascus pauc me presa,
Car yeu soy de pauca presa.

Divers significat dizem
Per los autres motz ques havem
Amb un ses plus significat,
Coma *cloquier* ez *honestat*,

[1] Un mot manque : l. *s'acaba ?* — [2] Il manque un vers; cf. *Leys*, éd. J. A., II, 116.

Peyra, castell, au ez *enten.*
Divers havem dit examen
Per aytals mots que no·s desvio
D'un sen mas ques aquell vario
Segon temps, o cas, o persona ;
Car per ayso degus no dona
Equivocacio que valla
Ni rima que no·y haja falla.
Li qual mot *tornat* appellam
Ez ayso clar aysi pauzam :

Ades hay pazor de mal
Car lonch temps ay[1] *soffert mal.*
Sol qu'ieu en Paradis fos,
Quis vol avesques fos.

Divers havem pauzat encara,
Car hom soen un mot empara
Ad autras cauzas aplican
Ez a divers fayts per semblan ;
E car motas cauzas que so
Prendo quaix per una razo
Autre nom qu'estiers non han ges ;
Car per equivocs no son pres,
Ans dizem que son retornat,
Car per un mot son reputat,
E los dictats cascus recusa
On hom d'aytals vocables usa.
E que no·us sembla trop escur
E d'ayso mays siats segur,
[F° 106, r°] Demostram vos o claramen
En aquest bordonet seguen :

A l'ombra dejos tres arbres
Mos cavalls se levet d'arbres ;
E·l garsos entre dos arbres
Denan con foll estech d'arbres ;
Adoncs tal colp d'una costa
De caul li diey sus la costa
Que del arc rompec la costa.

Per autres exemples mostrar
Ayso nos plats e declarar :

La cara veig que·m flameja
D'ira com focs qan flameja,
Car ades qan fuy el cap
Del pont hom me det sul cap ;
Pueys al hostal de la cara
Verte (sic) ques ha bella cara.

D'aquells mots qui son abreujat
Son examen li apocopat,
Coma qui ditz : *que Dieus te saul.*
Un petit me dona de sal.

Aquo meteix de lors semblats *(sic)* ;
E car, segon nostre romans,
Aspiracios petit sona,
Fay equivocacio bona.
Ayso crezats en aycell cas
Lo qual vezets en aquest pas :

No·t deslasos[2] *del sieu ham*
D'aycella qu'ieu tots temps am ;
Car si la pregas ez oras,
Secors n'auras totas horas.

E qui diversas letras col
Equivocacio no col.
Pero cove que be s'avengon
Ez entre lor .I. so retengon,
Coma *b.t.d.q.c.*
E veus un exemple de *b* :

D'aycells on bos ses no cab
No fasas govern ni cap,
Ni·t confises en luy, qar
L'autre faig hom compra car.

Ayso mateix dels autres motz
Entendas que·l so, ni la vots
En luya via no desvio,
Si be las letras se vario,
Las qals dessus nomnadas so,
E totas las autras d'un so
O tengan lo mieg o la fi
O·l comensamen atresi.
Dels autres rims accentuals
Veus la maniera qu'es aytals.

De rims accentuals utrissonans trencatz e peciats

La rictats no pretz un boto
[F° 106, v°] *De cells c'ab frau lor haver*
Don creisho mays que li broto [*boto,*
No fan en may, quan li fuell broto.

Veus mots encaras semblans
Don havem rims utrissonans :

Siats temprats e gen apres
E fay de compas e de pes
Tot so que faras ez apres
Tas obras romandran en pes.

Veus mots trenchats e peciatz ;
E d'aquest pendrem rims trencatz :

Mayres de Dieu, humils e gra-
Ciosa flors e mot beuta-
Doza pregatz vostre fill pre-
Cios ques el m'aja merce.

Per so q'avem pauzat e dig
Ez en aquest proces escrig

[1] Ms. *ay*, avec, au-dessus, une sorte d'*i*. — [2] Ms. *desla sos.*

Pot cascus aysi la maniera
De rim vezer asats pleniera.
E car ses rim cobla no pot,
Aysi li pagam so escot,
Perso que miells sia saubuda
E mays claramen conoguda.

Aysi demostra que es cobla ; e quants bordos deu haver

Cobla vol dir ajustamen,
Car al mens .V. bordos compren ;
Li qal ensemps fan una clauza
Que sen complit e perfieig pauza
Ez amb aquests d'autres n'enlasa
Que son en loc de bioc mes
De qatre sillabas o tres
O mens ; empero si·l compas
Mays principal fay son amas
De qatre sillabas ses plus,
Adoncs plus breus sia cascus
Dels autres ajustats a lor.
Li verset biocat menor
Passar no devo la meytat
De cells als quals son ajustat,
Sino can entre lor s'aveno
E pauza de bordo reteno,
O qan en tal loch se cambixo
Que·l bordo principal complixo ;
Car ges adoncs biocs no fan,
Ans enpeutat el mieig estan
De lors principals bordonets.
Cobla no vol mas d'ueig versets,
Si per .VII. o per mens sillabas
Lo compas dels bordos acabas ;
E si detz o mays ne cabix,
Amb .XII. bordos se complix
Coblas *(sic)* lo quals passar no vol.

[F° 107, r°] Dansa .III. bordos al mens col
E son respost, e .V. al may
E la tornada que l'atray ;
E soen amb algus biocs ;
E dansa per los autres lochs
Tro .V. bordos cobla se merma
Ez al may sobre .IX. s'aferma ;
E degus d'aquells no s'avansa
Otra .VIII. sillabas en dansa.
Trop atrobam menors pagellas
En redondells e viandellas,
Si be d'aquestas no curam,
Car cert compas no·y atrobam.
E qui pazor ha de rependre
No prenda lo major ni·l mendre,
Car hom qu'es savis pren lo mieig,
Car mays hi troba de profieig
E cascus ne fa mays son pro.

De VI manieras de coblas

De coblas .VI. manieras so
Generalmen segons romans,
Estrampas e las acordans :
Las ordinals estan de pres
E las diccionals apres ;
Pueys trobaretz las parsonieras
E las sentencials derrieras.
Coblas estrampas, ordinals,
Acordans ni diccionals
No cal declarar, car lasus
Las pot trobar si·s vol cascus,
On le *(sic)* rim car amb ell s'aveno ;
E d'aycells propri nom reteno ;
E qui segon aquells bavecha
Lo nom d'aytals coblas no·s pecca,
Car amb ells se volo deffendre.
Doncs a parsonieras dexendre
Hom deu en aquesta partida ;
E veus primier de capfinida.

De cobla capfinada

Verges, sendiers verays e pons,
Pons de salut e clara fons,
Fons de purtat e viva dotz,
Dotz que·ls peccatz deneja totz,
Tots nos guidatz, Verges Maria,
E mostrat nos del Cel la via.

Per coblas se fay examen.
Coblas capdenals mantenen
Volem declarar aysi pres,
Si cum requier nostre proces.

De cobla capdenal

Amors fay home gay e pros,
Amors l'aman ret coratjos,
Amors viu ab alegretat,
Amors fay del estranch privat,
[F° 107, v°] *Amors noyris e dona forsa*
Amors en abteza s'esforça,
Amors agensa tota res,
Amors dits qu'om sia cortes,
Amors fay home franch e larch,
Amors leugier troba tot carc,
Amors fay pats de manta guerra,
Amors declinet Dieu en terra,
Amors los coratges ret fis
E fay gasanyar Paradis.

Per coblas examen se fay
Ez entre dos bordos o may,
Segon que'l dictatz s'endeve.
De *recordativa* cove
Cobla mostrar en aquest pas ;
E veus aysi lo sieu compas.

De cobla recordativa

Venguts es del Cel Dieus venguts,
Rezemuts nos ha rezemuts,

Amem lo Salvador amem,
Adorem sol Dieu adorem,
Tengam sos mandamens tengam,
Redam lauzor a Dieu redam.

Per coblas se fay mantas vetz
Ez entre dos o mays versets
Un bordo retornan del tot
O dos o solamen un mot,
Segon lo plazer del dictayre.
En aquest loch nostre vejayre
Digam de cobla *retronchada*:
E veus la qu'es aysi pauzada.

De cobla retronchada

Fons de vertut, ajuda nos ;
Regina del Cel, deffen nos ;
Cambra de Dieu, empara nos ;
Verges humils, ensenya nos ;
Flors de purtats, deneja nos ;
Stela del Cel, guida nos ;
Lums dels Sants, clarifica nos ;
Gauig de Paradis, salva nos ;
Mayres de Dieu, prega per nos
Lo tieu fill sant e glorios.

Per coblas enaysi mateix
Ez entre dos bordos negueix
Se pot far o mays retronchan
Un verset o dos, o tornan
Un mot, o dos, o tres, o plus.
A cobla s'atenda cascus
Duplicativa per sauber,
Car la podetz aysi vezer.

De cobla duplicativa

Qui fe·l Cel e la terra ? Dieus.
[F° 108, r°]. *Qui sap e ve tot qan es ? Dieus.*
Qui fo net de tot pecat ? Dieus.
Qui vench del Cel en lo mon ? Dieus.
Qui trasch sos amichs d'infern ? Dieus.
Qui juzgara finalmen ? Dieus,
Qui per amor gandic los sieus.

Per una cobla se pot far
Al finir es al comensar
E per divers[as] qan obs es
Ez entre dos bordos o tres
Tornan un poc, o dos o may
Oz un bordo, segon que play
A cell qui troba lo dictat ;
Gayre non es acostumat
Quez hom retorna dos bordos,
Car totz dictatz es enujos
Can retornan lo verset dobla ;
Veus aysi *desfrenada* cobla.

De cobla desfrenada

Lauzor donem lauzor a Dieu,
Donem lauzor al fill de Dieu ;
Vençut ha Dieu lo mon vençut,
Vençut ha Dieu per sa vertut ;
Dieus ha vençut amb gran victoria
E·ls sieus amichs ha mes en gloria.

No garda luny temps on se met
Ni cap ni mieg de bordonet
Ni fi, mas que lay on se pot
Se met de cors e de gran trot ;
Tots temps fay replicacio
D'una mateixa diccio
O de mays o de mot diversas
No continuats, mas diversas [1],
Segon que la cobla declara.
Affectuosa vejats ara.

De cobla affectuosa

Si be variar la maniera
Hom pot de la cobla derriera,
O la meytat o qaych, pero
Lo compas no fug per aysso ;
Car si las coblas precedens
Hom fa crozadas, noresmens
Poyra pauzar *divinativa*
La final o *replicativa*,
O si mays li play d'autra guisa ;
Qar diversamen se desguiza
Compas dels bordonetz gardat
E del crozamen comensat [2]
Am las acordansas finals
E·l compas remandra leyals.

De las coblas sentencials

Veramen, veramen gran tort
Pres Dieus quan fo liuratz a mort.
Senyer, Senyer, vos nos gardats
De mort perdurable sius platz.
[F° 108, v°] *Salva, salva nos, verays Dieus,*
Regarda vas los fizels tieus
E vulhas los de mals deffendre.

E no deu hom coblas rependre,
Si be son continuadas
De diccios soven tornadas
Ni degun'autra, quals que sia ;
Qar si·l final bordo varia
O dos, per so lo nom no pert,
Perque de sen clar ez ubert
La concluzios nos s'abayshe ;
Per so compas degus no layshe.

Hauzidas havetz las manieras
De coblas ditxas personieras ;

[1] *Sic*, aux deux rimes. — [2] Ms. *comesat*.

Per que·s tayn c'om d'ueymays empare
E las sentencials declare;
E car primeramen se mostra
Dubitativa, veus la mostra.

De las coblas sentencials. E primieramen dubitatives

Lo primier jorn qu'ieu pogui veyre
Una gentil dona de veyre,
Filla d'un bell home de veyre,
Amiey de tot mon cor dese,
Car no·m lexet partir de se,
Tro m'ac servit e tengut pro
En son hostal e sap me bo;
Car es aytal que no·m te pro
Ni·m tenc pro, ni pro no·m tendra;
Perque, s'ieu puesch, ja no·m perdra.

Per autra guisa se pot far
Coma: «*La Regina vos gar*
De Paradis!» ez atretal
Qui ditz: «*Jhesus vos gard de mal*!»
O·*l cloquier hay de Sent Cerni*
Vist sobre costas de rossi;
O *cell qui s'es ab mi dinats,*
Mal pro li fassa, n'es anats;
O *yeu en Garona vi nau*
De peyra fort e de calhau;
O qui ditz: *l'erguell del mon ges*
Hom no deu prear un peages (sic);
O *quan te lievas del loch tieu,*
Dic: *no·us movats en nom de Dieu;*
O qan hom per algun sofisme
Vol far aytal paralogisme:
Vin manja de ma cosina;
Auticents es ma cosina;
Doncs hom manja d'Auticen;
Solvets nos aquest argumen.

En qal maniera se fassa,
Am dubitativa s'enlassa,
[F° 109, r°] Car estiers non es appellada.
Veus cobla *duptosa* nomnada.

De cobla duptosa

Tants perills de la part de say
Nos laxet Adams qu'ieu no say
Si·l deig appellar primier payre,
Colobre, serpen, o desayre,
Malaveig, mort, tristor, o que;
Car Paradis perdre nos fe.

Dig havem de cobla *duptosa*
E vey aysi *contrariosa.*

De cobla contrariosa

Tan sap Alexandres de guerra
Que del mon conqueric la terra,
Car ell encauset avaresa
Am larguetat ez am franqueza,
Los pros e·ls arditz avansava
E dels novallos no curava;
Als humils dava senyoria
E·ls ergullos al bas metia.

Veus cobla qu'es *enversa* ditxa
En aquest loch seguen escritxa.

De cobla eversa

Valors de lauzor no dexen,
Mas lauzors de valor prendem;
Ne d'onor ges no ve lauzors,
Mas de lauzor dexen honors;
Sabers de bon sen per dever
No ve, mas bon sen per sauber.

Diversa cove declarar
Per q'om la pot aysi trobar.

De cobla diversa

Si be fuy paubres e mendichs,
Ara suy acesats e rics;
Can era joves fuy duptats,
Ara suy viells e menspreats;
De mi solien far lo govern,
Ez ara fan ne lor esquern.

Oz enaysi

Tu est folls e malicios,
Savis suy hieu e piados;
Tu hiest malautes ez hieu sas,
Gentils homs soy e tu vilas;
Mos fills es forts, pros e leals;
E·l tieu es flacs, pigres e fals,

Vist havets de cobla diversa,
E pauzam vos aysi *reversa.*

De cobla reversa

Tu sentes greu freig en calor
E caut arden en gran frejor;
En dol tu rises totas horas
Ez en gran alegrier tu ploras;
[F° 109, v°] *En la forest als pexos tendes*
Ez en la mar los leos prendes.

Oz enaysi

Recompli lo vi del tonell
Ez am lo pa talha·l coltell;
Uebri la clau am la sarralha
E·l dall am l'erba del prat dalla;

Am los singulars[1] *los lebriers cassa,*
Ez am lo tonell fier la massa.

Methaforada per dever
Apres aquesta vol seer.

De cobla methaforada

Qan vey los auzellets salvatges
Chantar en diverses lengatges,
E s'alegrar ez esbaudire
E vey los prats e·ls jardis rire,
Los boys fullats e la gran mar
Dels blats en espich ondejar,
Adoncs mon cor per la dousor
Del gay temps reviu en amor.

Oz enaysi

En la ost [*vi*] *del Rey de França*
Targas, escuts e tropa lansa,
Elmes, espahas flamejans,
E may sagetas anc (aut ?) volants,
Don l'ayres cascus fo lassus
Am los darts que lansech cascus.

Cobla *gradativa* requier
Qu'aysi mostrem so monstier.

De cobla gradativa

Per vertut dels sens corporals
Naix tota voluntats corals ;
E pueys de voluntat complida
Ve benanansa que s'avida ;
De benanansa naix plazers,
De plazer gauig e bos saubers.

Oz enaysi

Cascus deu amar disciplina
Per conquerir bona doctrina,
Car de doctrina dexendens
Es saubers, e de saubers sens,
De sen be far, e de far be
Naix valors, e de valor ve
Lauzors e de lauzor honors,
E d'onor pretz a tots senyors.

Veus *ornativa* que·ns ateyn.

De cobla ornativa

Dece que·l solells demostret
Sos rayts pel mon ez estendet,
So fo lo primer jorn de may,
E li auzellet foren gay
Per la sua dousor del temps,
[F° 110, r°] *E cantero trastuig esemps*
Cant viro la clartat del jorn
Am gran son ez am gran sejorn
Diverses cants plazens e fis
Mout dousament per los jardis,
Adons me leviey de mon lieig
Ez am joy ez am gran delieig
Vas lo Consistori joyos
Aniey retrayre mas chansos.

Atras conoxets ornativa
E veus aysi *permutativa.*

De cobla permutativa

Abram hac dos fills per egal,
Un bort ez un autre leal ;
Escrig es, no crezats que·us menta,
Que la us fon de la serventa
E l'autre de sa muller hac,
Lo qual appellam nos Isac,
Don figuram dos testaments,
Lo viell e·l noviell examens.

Oz enaysi

Una real Verge sera
Que de la razits naxera
De Jesse gitans una flor
Que s'en pujara sus l'aussor.

Ayso mostret que per Maria
Nostre Senyor Dieus naxeria
Del sem del Rey David fisel
Pels sieus pujar lassus el cel.

Oz enaysi

Gaynes[2] *aquest fals galiayre,*
Aquest trachor, Judas trichayre,
Qui·l pot en sa cort sostener ?
Car si·l fes hom dreig e dever,
Tost viran lo sieu faig deliure
Car non es dignes de plus viure.

Exclamativa sa gran vots
Vol aysi demostrar a tots.

De cobla exclamativa

Jusieu malvats e menyscrezen,
Jusieu fals e desconoxen,
Jusieu, ta mal cosell haguets,
Can Jhesu Crist pendre volguets ;
Jusieu greumen havets obrat,
Car havets Dieu a mort liurat ;

[1] *Sic* ms. ; l. *singlars.* — [2] Ms. *Gaynes nes.*

Jusieu qal escusacio
Haurets de tan gran trahicio,
Qan venrets estar denan Dieu
Per auzir lo jutjamen sieu ?

Oz enaysi

Ha malvays, e que poyras dir ?
Ha fals, on te poyras gandir ?
Ha ribals, trachors deslials,
Cum poyras cobrir tants de mals,
[F° 110, v°] *Tants engans, tan grans tra-hicios*
E tantas malediccios,
Com feytas has per to naleig ?
Cosell ni remey no·y veig.

Divinativa se perforssa
Ques aysi demostra sa força.

De cobla divinativa

Pros appar e de bella talla
Cella que·ls pels am lo cap talla
Ez am lo sieu ventre soste
Tot so ques homs e femna ve ;
E dona mantas vets o fier
Per guerra, pats o castier,
O per servir am los sieus pes ;
Pero qan pes (sic) lo cap ades,
Neta la trobarets e pura
O tals que·s n'avida natura ;
E qan es sol'espehocada
En home la veyrets tornada [1].

Oz enaysi

.VII. mostro cell qu'en esta vida
Menja son cap, e·l cors n'avida
E pel mieig es resplandens causa
Ez am los pes tot quant es pauza ;
Mas si de .VII. .I. s'en amerma,
En laborar los camps se ferma ;
E si la .I. de .VI. ne fall,
Los pells se tall ades atall ;
E pueys qan es venguts a .IIII.
Aqui veyrets las alas abatre [2].

Rescosta vol lo sieu compas
Ara mostrar en aquest pas
On hom per les letres del cap
Lo nom d'una persona sap.

De cobla rescosta

Gran lauzor, Senyer, hajats vos,
Us (sic ; l. vers) Dieus verays e glorios,
Jhesus, creayre de tots bes,
Lums e clardats de tot quant es,
Hostia vivens don li fisel
Esperon lo regne del Cel,
Miralls d'amor qar de greu mort
Moren havets lo mon estort,
On estech longamens perguts,
Lumeyra [3] *de totas vertuts,*
Joy, vida, pats, benazuransa,
Nostra gaug e nostra esperansa,
Jutges verays, Senyer, si·us plats,
Enans que'l Jutgamen fassats,
Remetets los nostres peccats [4].

[F° 111, r°]. Per autras manieras assats
Aquesta cobla se pot far.
De *sillabicada* tractar
Volem, si be pauc es prezada,
Car trop nos appar enpatxada.

De cobla sillabicada

Sura me tengas tot en cas,
E *dras* no leu *deven* al bas ;
Car hom que *sura* no *me* col
Despen leu *dre* trop de se dol ;
Car dona esra [5] vol esser *chura*
En *me* loc on tot franch so *jura*.

Cobla podets *proverbial*
Conoxer en aquest senyal.

De cobla proverbials

Segurs es qui va simplamen,
E qui trop pueja bas dexen.

En trop parlar fallimens cap.
Savis es qui temprar lo sap.

Fols homs declara tot son cor
E·l savis sap hi metre for.

De ton amich val mays la plaga
Que del fals c'am baysar t'apaga.

Oz enaysi

Ses gazardo pendre servezis grans,
Volem (sic) profieg don trops porto damp-[natge,
Far de l'autruy ufanas e bobans.
Malvestatz es plena de gran otratge.

Tot son poder espauzar en un lans,
A tota gent revelar son coratge,
O sa rictat, sos pecs, o sos enans,
Es [6] *venetatz, que mou de gran folatge.*

[1] Mot de l'énigme : *Raimonda.* — [2] *Sic* ms. ; l. *batre ;* le mot de l'énigme est *paraire.* — [3] Ms. *lum veyra.* — [4] GUILHEM MOLINIER est écrit en acrostiche. — [5] Lire *e fra.* — [6] Ms. *Es avenetatz.*

Venjar del tot sas antas e sos dans,
Dir mal d'autru am ver o fals lengatge,
Fan creysher mals, discordias ez afans
E d'amistat rompo lo pariatge.

Temps e lochs es qu'aysi memoria
Fassam de cobla *derrisoria.*

De cobla derisoria

Mal armats es Pons ez ardits
Si que tuig cell ques ha ferits
De gladi son mort e vençut
Que non pres colp en son escut ;
Vejats si pot hom pro servir
Cell que sap enayxi ferir.

Oz enaysi

Qui sap de Sancta Crotz l'offici
Leu pot empetrar beneffici ;
Quis feyn a donar mut ni sort
Atrobara terra[1] *la cort ;*
Qui servir sab als cardenals
Empetra rendas avescals.

Asemblativa son afar
[F° 111, v°] Vol en aquest loch demostrar.

De cobla asemblativa

Si cum Sants Peyres am sas claus
Tench Paradis ubert e claus,
Per lo poder que Dieus li det,
Cresi q'aytals virtuts paset
Als Papas que venen apres,
Am que la claus sol non erres.

Exemplificativa cura
Ques aysi mostra la figura.

De cobla exemplificativa

Apendre pot quis vol del ca
Que vench am gran pessa de pa
Al riu d'un'ayga qu'era clara,
E mentre lays se regara
Autre ca vic am semblan pessa ;
Adoncs sautet dedins la vessa,
So que non es cresec que fos,
De rapar l'autre fo cutxos,
E laxet cella que tenia
Per haver ço que no vezhia :
No deu hom voler va per cert
E qui tot ho vol tot ho pert.

Apres eximplificativa
Veus aysi cobla *responsiva.*

De cobla responsiva

Nostras Flors vuella studiar
Qui sauber vol art de trobar ;
E si del tot ades entendre
Hom no las pot, a nos attendre
Vulla per sauber la vertat,
Car nos los mostrarem de grat.
E si leys[2] *del tot apparia*
E ponch de letras no saubia,
Als bos dictatz antichs attenda
Perço que'l sauber miells aprenda ;
E pueys haura lo bon lengatge
Dels trobadors per lonc usatge,
Si que pora far en romans
Mants dictats bells ez agradans.

Apres responsiva pauzada
Vol esser cobla *tensonada,*
Nomnada per alguna gen
Interrogativa soen.

De cobla tençonada, en autra maniera appellada interrogativa

Bertrans m'a pregat que l'ajude ;
E per que hieu al vila rude
Que tot lo mal ques ha pogut
M'a faig aytan can ha viscut ?
Pero no m'en qal del truan
Que finalmen n'a faig son dan.

Oz enaysi

Ha las ! ques has ? greu mal ! e qal ?
[F° 112, r°]. *Fervor d'amor ? oy hieu.* [*Coral ?*
O be ! de me ? de te ! perque ?
Car pros, joyos, tot cors e bos
Es bells, isnels ez amoros.[3]
Peccat malvat has contra Dieu
Passat que dat t'a lo nom sieu.
Vers es, mas ges als non puesch far,
Car pres ses bes me fas estar.

Cobla *conclusiva* son joch
Vol demostrar en aquest loch.

De cobla conclusiva

En quan que Dieus verays homs fos
Sufertet mort e passio ;
Doncs ell volch sufertar la mort
Per lo sieu o pel nostre tort ;
No per lo sieu, car no pequet ;
Pel nostre doncs la suffertet.

Car parla breu *compendiosa*
Si com vezets es graciosa.

[1] Ms. *t'ra.* Lire *corta ;* cf. *Leys*, éd. J. A., II, 163. — [2] *Sic* ms. ; l. *laycs.* — [3] Ms. *ezamors.*

De cobla compendiosa

Jhesus del Cel es dexenduts
Del Sant Sperit concebut
E nats de la Verge Maria ;
E per un de sa companyia
Trazits als Juheus e liats
E ses forfaig a mort liurats ;
E resucitet enapres
Ez aparech als sieus ades ;
Pueys s'en puget lassus els[1] *Cels*
On recibra los sieus fisels.

Veus aysi cobla *contrafatxa*
Que so que dits feyn ez afatxa.

De cobla contrafatxa

L'aze's complany e dits : ay las !
Luy temps no poray esser gras,
Car deport, solas ni sejorn
No'm sove qu'ieu hagues un jorn,
Mas colps, maldig e bastonadas,
Don senti mas costas macadas ;
Qar tojorn me rompo la pell
Am un gran tros de taparell,
Dece qu'ieu intri l'ostal,
Me blasma cascus e'm dig mal ;
Vezer no'm volon en lor plassa
Ni res no m'es grazits qu'ieu fassa ;
Aylas ! que poray far ni dir
Miels er trop que'm laxe morir !

Oz enaysi

La Terra dits : tot lo mon hieu
Sostench may que res aprop Dieu ;
Yeu soy governs e noyrimens
D'erbas e d'arbres e de gents,
Per que deig esser mot amada
E terra mayres appellada.

Breus mots *occupativa* pendre
[F° 112, v°] Vol e gran re donar entendre.

De cobla occupativa

Lo furt ques has fayt del sauteri
Diray mas no ge l'asulteri ;
Las plagas examen dir vuell
Que fist ad Huc per ton erguell ;
Empero ges no vuell retrayre
Lo murtre que fist non ha gayre.

Oz enaysi

Vay avant, per pauc no t'o dich ;
Be veig don has lo cor inich
E conosch per que parlas tan
Am cella que't menas denan ;
Empero ja non diray plus
Leu me pot entendre cascus.

Distributiva se garnis
En est loch, car distribuis.

De cobla distributiva

Cell qui son paubre d'esperit
Seran lauzat e benezit,
L'umil seran benasurat
E l'innocen el cel montat.
Cell qu'en est mon hauran victoria,
El Cel hauran complida gloria,
E li misericordios
Hauran lo regne glorios.

Pusque sabets distributiva,
Ara vejats *designativa.*

De cobla designativa

Aquest tot jorn porta sos gans,
C'om diga que Senyors es grans ;
Un anell d'aur li vey portar
Per vanamen aquell mostrar ;
E porta lors[2] *sabats pintats*
Perço que sembla delicats ;
Questios fay ez arguments
Per mostrar qu'ell es entendens.

Cobla *partida* vejats ara,
La qal mot lengatges empara ;
Fatxa fon per en Rambaut,
Un Cavaller pros ez asaut.

De cobla partida

Bells Cavallers, tan es grans
Le vostre grans senyoratges
Quez un jorn mones (?) *mocho.*
Oy me laso ! que faro,
Si cella que j'ay pus chiera
Me tua no say por quo ?
Ma dauna he que diot tibors
Ni peu cap sancta Qiteyra,
Lo coraso m'avets tonto
E mon dousamen furtado.

Veus *meytada* sus aysi
Am mieig romans e mieig lati.

De cobla meytadada

[F° 113, r°]. *Arbor vite fructiffera,*
Per cuy le mons es restaurats,
A ruina mortifera,

[1] Ms. *el.* — [2] Ms. *los* avec *r* suscrit.

Mayres de Dieus, vos me gardats ;
Natum hora lo Rey de gloria,
Sine mora que·m do victoria ;
E perora, per ma deffensa,
Mortis ora, que·l fals no·m vensa,

Cobla *constructiva* derriera
Mostram per aquesta maniera.

De cobla constructiva

Alma, sancta, *parens*, mayre
Creatoris, del Creayre,
Tuis, als tieus, *prebe*, dona,
Diadema, la corona,
Paratum, appellada,
In excellis, en los Cels,
Que, laquals, *datur*, es dada,
Fidelibus, als fizels.

Segon lati gardar no cal
Accen, mas en lo mot final,
Car aqui deu esser tots us.
Vist havets de coblas lassus :
En la segonda part s'esmersa
Ez aysi comensa la tersa ;
E mostram vos qu'es *vers* ades
E dels autres dictats apres.

[TERÇA PARTIDA[b]]

Aysi comensa la terça partida[1] on tractam dels dictats e primerament de vers

Vers es us dictats en romans
De sen, car es verays tractans,
E car dir se pot de virar ;
D'amors examen pot tractar,
De lauzor o d'ensenyamen,
E qis vol de reprendimen ;
E conte de .V. a .X. coblas,
E la tornada si la doblas
Far se pot, neys en tot dictat ;
E deu haver lonch so pauzat
E noell am plazens montadas,
Am dexendudas e passadas
Mot bellas e mot graciosas
E dousas e melidiosas ;
Qi vol far *tornada* complida,
La meytat de vas la finida
Prenga de la cobla derriera
E seguen aquella maniera
En nombre par tornada fassa ;
La qal meytat d'un bordo passa
Can troba non pars lo[s] versets
E merma d'autre mantas vets ;
Per egal vol esser pauzada
En tot dictat qan es doblada.
[F° 113, v°]. Pero soen pauzam major
La denan e l'autra menor.
Al *senyal* la una se dona,
L'autra pel nom de la persona
A laqual per honor donar
Vol hom son dictat presentar.

Per orde cansos apres ve
De laqual tractar nos cove.

De canso

Cansos es dictats que d'Amors
Principalmen o de lauzors
Deu tractar am bells mots plazens
.V. o .VII. coblas retenens
O .VI. e vol per so dever
Aytal coma vers deu haver.

Apres canso ve serventes ;
E vejats son compas qin es.

De serventes

Sirventes es dictats que play
E servis se leumen que may
De vers o d'alcuna tenso[2]
Qan a las coblas ez al so,
Amb aytal mateix' acordansa,
Os autra d'aquella semblansa,
Os ab diversa, mas que tenga
L'autre compas e·l so retenga,
Tractans de maldig jeneral
Per xastiar cells que fan mal,
O de fayts mantas vetz de guerra
Que·s deu far en alguna terra.

Dansa devem mostrar a tiera
E vejats aysi la maniera.

De dansa

Dansa dictats es gracios
Amb un tan solamen respos
Ez am tres coblas atresi
Ad aquell semblan en la fi ;
E la tornada vol per fort
Esser tots temps d'aquella sort ;
Lo comensamen de las qals
Deu hom [per] compas far egals ;
Empero quan a l'acordansa
Son divers ha d'una semblansa.
Del respos han diversitat
D'acort o qis vol d'egaltat ;
De meja cobla ses biaix
Pren son [compas][3] respos o quaix,

[1] Cf. Leys, éd. J. A., III, 175 sq. — [2] Peut-être *censo* (pour *canso ?)* — [3] Rétabli d'après le texte des *Leys*, éd. J. A.

Qar de dos versets mays o mengs [1]
Al plus es sos variamens.
Degus versets que dansa col
Passar .VIII. sillabas no vol;
[F° 114, r°]. D'amors deu tractar per de-
E gay so per dansar haver. [ver

Descort vejats en aquest loch,
Car aysi vol mostrar son loch.

De discorts

Descorts es dictats mot divers
D'aytantas coblas com ha vers,
De rim, de so desacordables
E de lengatges variables,
E singulars o d'un amas
O totas de divers compas;
E deu mays segon que·ns appar
D'amors o de [2] lauzor tractar,
O de querella, car no·m vol
Midons aymar ayxi com sol
O de tot ensemps, qis volia;
Si far tornada mays plahia,
Retenga cascus la maniera
La qual lassus pauzem primiera,
On dels lengatges que dits so
Deu hom far compilacio;
E si de tot l'es esquerrier,
Prenda cell ques ha mes derrier;
Pero si trop li torna grieu,
Qar troba la tornada brieu,
Retensa [3] pot far cadaüs
De tots los lengatges desus,
Aysi cells [4] ha pauzats a renga,
Mas que las acordansas tenga,
Les qals vezets ques ha per si
Cascuna cobla vas la fi;
Car d'aquell loch vol acordansa
Recorsa que dreig la balansa
E segon dever la compassa;
Lo compas de cobla no passa,
La qal ab tots bordos s'afina.

E veus de tenso la doctrina.

De tenso

Tensos es debats on tensona
Cascus per sa part e razona
Per mantener son propri faig;
E deu hom fenir aytal plaig
De .V. a .X. coblas al may;
E pueys tornada cascus fay
En laqual deven elegir
Jutge per lor plaig diffinir;
E·l jutges, lor compas seguen,
Poyra dictar son jutjamen,
E, sis vol, per novas rimadas,
Car en est cas son costumadas;
Lo qal deu hom dar ben adreig
No pas recitan segon dreig.
[F° 114, v°]. Pero ges mens non es prezats
Can segon dreig es recitats;
E no vol so de sa natura,
Car sol de bonas razos cura,
Si doncs non fay en aycell cas
Qan d'autre loc pren son compas
O d'autra q'aver deja so [5];
Car adoncs per mielis alegrar
Se pot en autre so chantar.

Partimens vol aysi far pauza
Per que vullats vezer sa cauza.

De partimen

Partimens es, segon romans,
Questios dos menbres portans
Contraris donats ad alcu
Per so que deffenda la .j.,
Can el remanen sec la via
De tenso que no s'en desvia.
E qis vol partimens encara
Diverses lengatges empara
E tensos e las pastorellas
E coblas ques han lor pagellas,
Como son monjas e vaqieras,
Ez ortolanas e vergieras.
Dictats qu'es d'autrus lenga tots,
Si be plazens appar a mots,
En nostre jutgamen no·s met
Qan que·l trobem subtil e net;
Qar d'erguell mou e fay otratge
Qi vol jutgar l'autre lengatge,
Si no·s mezclats ab nostra lenga,
Car adoncs soffrem q'om lo prenga.

Vey aysi pastorela presta
Qe d'esquerns fa tots temps gran festa.

De pastorella

Us bells dictats es *pastorella*
Que VI. o VIII. coblas capdella
E .X. alcunas vets e may
Am noell so plazen e gay,
No ta lonc cum canso reqier,
Ans lo vol un pauc viacer.
Pero can .XXX. coblas passa
Cascus pot dir qu'es longa masa.
D'esquern deu pauzar son dictat
Ses fare [6] e ses dir viltat.

Retroncha vullats sauber tuig,
Si be petit porta de fruig.

[1] Lire *menys*. — [2] Ms. *da*. — [3] *Recensa?* lire *recorsa*, comme dans le texte des *Leys*; cf. *infra*, v. 3192. — [4] *Aissi co·ls*, *Leys*, éd. J. A. — [5] Lacune d'un vers. — [6] *Sic* ms.

De retroncha

Retroncha dictats es d'acort
Am vers, car es del sieu resort,
Exceptat que totas vegadas
[F.° 115, r°] Se fay de coblas retronchadas.

Planch volem mostrar en apres
Per que vejats lo sieu proces.

De planch

Planch es dictats q'om fay per dol
Que de .V. a .X. coblas col,
Am so noell e quaix playen
E lonc e pauzat e plazen;
E soen per abuzio
Se pren de vers e de chanso;
E deu hom dire lauzors grans
Am plazens mots e mays los dans
Q'om pren e son apparegut
De so q'om playn ez ha perdut.

En aquest loch derrier escrig [1]
Podets trobar a escondig.

D'escondig

Escondics es trop bos dictats
Per loqual cell qu'es acusats
Se desencausa tota via;
Estiers de canso no·s desvia.

***

La tersa parts en esta qarta
Fenix, e veus aysi la qarta;
En las .VIII. parts devez mostrar
D'oracio per ensenhar
Alcus accidens necessaris
Ad atrobar per examplaris;
E so ques aysi no sera
En las LEYS D'AMORS trobara
Cascus si per dever o cerca,
Car mot es breus aquesta merca.

[QUARTA PARTIDA]

Assi comença la quarta parts on tracta de las VIII [2] parts d'oracio

Huyt parts havem d'oracio
E mostram vos aysi qal so.
En lo primier loch es le noms
Ez en lo segon le pronoms;
Mas le verbs del terç loch no·s part
Tots temps; l'adverbis vol lo quart;
Particeps es la part sinquena
E conjunccios la sizena;
Preposicios fay son cap
Del seten loch, car servir sab;
Interjeccios va derriera
E sech las autras parts a tiera:
E veus las vos totas escrichas.
E dizem may que parts son dichas
De paritat, car son pauzadas
E nombre par e collogadas;
[F° 115, v°] Pero miells parto de *partir*,
Car tuig li mot ques hom pot dir
Son de la una d'estas parts.
E ses aquestas les .VII. arts
A penas pot sauber degus.

Ayssi tracta d'alcus accidens de las ditxas parts d'oracio. E primeramen del gendre

Aras cove que nos alcus
Accidens mostrem li qual so
D'aquestas parts d'oracio.
E veus lo gendre qu'es primiers,
Car a bon romans fa mestiers.
Homs e *thesaurs* son masculi,
Purtats e *dona* femeni.
Del comu son *vergiers*, *plazents*,
Gensors, *millors* ez *avinents*,
Forts e *lials*, *gentils*, e *grans*.
Neutri no sab nostre romans,
Que·l masculis ha son loch pres,
Si doncs sustantivats non es,
Coma: *tot aysso m'es noell,*
Agradan e plazen e bell;
Tot ço qu'es tieu e mieu e vostre
Sia comu d'ueymays e nostre
E despondut en cominal.

Qui bon romans vol e leal
Lo masculi deu ajustar
Am l'altre masculi son par;
E·l femenis femeni vol,
Coma: *bos homs drechura col*
E bona femna lealtat;
Car trop fa gran desegaltat
Qui dits: *bell moller, espos bella.*
Le masculis trops motz capdella
Segon lati, los qals hom pauza,
Car es acostumada cauza,
Segon romans, en femeni;
Car estiers bon romans ni fi
Degus no pronunciaria
Qui d'ayso lo lati seguia;
Car hom nostre parlar confon
Qui pauza *bell flor* e *clar fon*,
Car nostres lengatges empara
Del tot *bella flor*, e *fon clara*,
E *bon'amor* e *valor fina*.

[1] Ms. *scrig*. — [2] Au-dessus de VIII est écrit un *t* (le *t* de *ueit*, sans doute).

Am soloecisme s'enclina,
Qu'es vicis grans, qui ditz : *blanch flor*
E *per est'arma peccador.*
Ez en parlar fa gran forfaig
Qui dits : *bella mel, dousa laig,*
O *tota la sanch es vermella,*
O ditz : *bonas cauls apparella ;*
[F° 116, r°] Qar aquests mots pot hom [rependre
Qui no·ls met en masculi gendre ;
O qui dits : *las ordas, la papa ;*
Serpents e us e *mars* arrapa
Cascu ; pero *la serp* dictats.

Del nombre

Nombre cove que sapiats
So es saber lo singular
Que d'una cauza vol parlar
Coma : *yeu soy de Dieu serventa.*
Le plurals tots temps representa
Gran re de cauzas, so es motas,
Coma : *las donas veno totas,*
O li Senyor cojugat so.
Si romans vols leal e bo
A singular singular dona
Coma : *tu hiest bona persona ;*
Aqo matex el plural fay,
Coma : *li nostre clerc son gay*
E tuig li cavaller alegre.
E qui vol lo contrari segre,
Nostre dictat del tot ranqueja,
Coma : *duy bar tot jorn garreja*
E·l Rey ffrances fay lo passatge.

Pero, segon nostre lengatge,
Can duy o mays nominatiu
Del singular e substantiu
S'ajuston am copulativa,
Le verbs plurals am lor s'abriva,
Coma : *Pascals e Ffrances cuello,*
Qan le rosiers e la vits bruello.
E soen aytals parladura
Verb singular vol per figura,
Coma : *fraus, engans e tensos*
Naix e creix tot jorn entre nos.
Substantiu diem scienmen,
Car si .XX. ajectiu o cen
Son ad un substantiu donat,
Deven esser pronunciat
Singularmen ; e qui sauber
O vol aysi o pot vezer :

Dieus tot poderos, sans e dignes,
Glorios, humils e benignes,
Sia benezits e lauzats,
E grazits e glorifficats,
Temsuts, honrats e benezits,
Ez amats tots temps e servits,
E sols adorats senes fi.

Dieus es noms sustantius aysi,
Tot poderos, benignes, sans
Son ajectiu am lors semblans ;
Vos pero, quanque plurals sia,
[F° 116, v°] Per honor e per senyoria
Prendem soen per singular.

De las habituts

Las habituts volem mostrar,
Per las qals soen conoyxem
D'aquests .VI. cases ques havem :
Nominatiu e genitiu
E datiu ez acusatiu
Vocatiu, ablatiu derriers.
Le nominatius es primiers
Ez es amb'aytals abituts
En lo singular conoguts ;
Le vol en la votz masculina
E *la* fay en la femenina.
E qan le genitius rete
Lo masculi fay *del* e *de ;*
E si·l femenis l'acompaya,
De la tantost ab luny [1] s'afranya,
E *de* soen coma *de fusta ;*
Le datius fay *a* qan s'ajusta
Al masculi ez *ad* ez *al ;*
Am femeni fay atretal,
Exceptat que d'*al* fay *a la.*
Si l'acusatius en la sala
Intra del masculi fay *lo ;*
E qan dexen vays la mayso
Del femeni tantost la dona
Le vocatius ses mudar sona,
Amb *o* pauzat es entendut.
A las habituts attendut
De l'ablatiu siats tuig ara,
Car mantenen ques ell empara
Lo masculi fay per *ab, am,*
Am lo motas vetz hi trobam
Ez *en lo, si quel,* e soen
Lo pauzat absoludamen,
Coma : *lo Rey vençut e mort,*
Han tuig li sieu gran desconort ;
Gayre non es *si quel* en us.

En lo plural vejats cascus
On le nominatius fay *li*
E *las* qan es del femeni,
Non ha plus, ni de plus no cura.
Genitius es d'aytal natura
Que *dels* e *de* requier e vol,
Am femeni *de las de* col.
Ad fay le datius *als* oc *a,*
Mas ques *ad als* vol mays .I. *a,*

[1] Ms. *luy* avec abréviation de *n ;* l. *luy.*

Can se met am femeni gendre.
Acusatius *los* vol deffendre ;
Am femeni pero fay *las.*
[F° 117, r°]. Del nominatiu lo compas
Vol tots temps segre vocatius,
Am masculi fay ablatius
Per *ab* ez *am, ab los, amb los*
Ez *en los,* e *si quels* e *los ;*
Am femeni fay examen
Per *ab, am, ab las, am las, en,*
En las, sique las, ellas, qu'es
Tots temps absoludamen pres ;
Si que las gayre no metem.
Ab ez *amb* escriure [1] devem,
Am *b,* car hom lo pronuncia
Vocal siguen e miells se lia
Ques *m* no fa luya vegada,
Coma qui dits : *vay amb amada ;*
Estiers le *b ab* en *m* muda
Ez *amb* vol *b* haver perguda,
Coma : *Bertrans es am En Magfre.*
Encaras l'ablatius fay *de*
En singular ez am plural,
Coma : *tu yiest tots ples de mal*
Ez hieu de bes e de vertuts.

Motas d'aquestas abituts
Vezem que son mantas [2] vegadas
Per preposicios pauzadas,
Coma : *de* (*l.* le) *marges es d'evori,*
E per mon pro las leys decori,
E tot jorn a la sgleya vau
Am Duran ez amb Ermengau ;
O qui dits : *ara soy en pats,*
Pero gran festa no·y fassats ;
O sian prepozicios
Os abituts, car entre nos
Gran diversitat no·y trobam.
Lo mantas vets cor lo *(sic)* viram,
Per c'om luy mot no diga laig
El mieig del ajustamen faig
De l'abitut e del sieu cas,
Coma *lo cami, lo cabas,*
Car am *le* trop mal sonaria.

Del liamen de la abitut ab son casual, lo qal prendem per declinacio en romans

Veus per qual maniera se lia
Abituts ab son casual ;
Ez en romans cercar no·us cal
Luy autra declinacio ;
E veus la declaracio :
Nominatius *le Princeps* dona
E *la Regina* gasardona ;
Genitius *del Rey* es la joya
E *de la Regina Savoya ;*
Datius *a Dieus* ez *al Senyor*
E *a la dona* fayts honor ;
[F° 117, v°] Acusatius *lo* Rey honrats,
En *lo nom* de Dieu exalçats ;
Vocatius : *Bertrans* o *Bertranda,*
La vostra valors es mot granda ;
Ablatius *per Dieu* ez *am Dieu*
Ez *en lo nom benehit sieu*
Orats *amb honor* Dieu lauzan
Lo Senyor del mon ajudan
E la sua digna virtut
Am la qual tots temps nos ajud.

Nominatius plurals *li clergue*
E *las sors* honran lo dimergue ;
Genitius *dels Reys* es la terra
E *de las gens* tots temps la guerra ;
Datius *als pros* ajudarets
Ez *a las donas* servirets ;
Acusatius *los Sants* tots temps
Lauzats e *las Sanctas* essemps ;
Vocatius : *Martirs glorios*
E Verges preyats Dieu per nos.
Ablatius *per bonas doctrinas*
Ez en verayas diciplinas
De virtuts ez amb alegriers
Lauzem Dieu e·ls Sants dretchuriers,
Amb oracios ez *am* cants,
Los Angels del Cel ajudants.

Veus la maniera per la qual
S'ajuston am lor casual
Las habituts desus nomnadas.
Las diccios mantas vegadas
Ses abitut hom pronuncia
Coma *bell m'es* o *bo seria,*
Quals es aquells o *qui fara*
So que Dieus vol, salvat sera ;
Ad aquell darem bell juell
Qui dira bell un redondell ;
Plasers e gauigs es huy en terra,
Car Dieus lo mon ha traig de guerra ;
Hucs e Bertrans parlo tot jorn
Ez hieu e tu nos dam sojorn.
Ez ayso pel nominatiu
Prendets e per l'acusatiu.

Li autre cas ses abitut
Despullat son e del tot mut,
Exceptat ablatiu absout,
Coma : *vos m'avets lo mal tout,*
Dieu ajudan per sa merce.
Degus per *le* no pauza *se,*
Ni *so* per *lo,* ni *sa* per *la,*
Car *s* aqui ges bell no ca,
Coma : *so vergiers, so ramells,*
Sa maysos, se cavalls es bells ;
Ni vuella *se* mudar en *s*
Ni dire *li dona, li res,*
[F° 118, r°] Car no curam d'aytal compas.

[1] Ms. *scure,* sans signe d'abréviation. — [2] Ms. *matas,* cf. 3535.

De las terminacios del cas

Las terminacios del cas
Volem que sapiats apres.
Regularmen finis en *s*
Le nominatius singulars
Coma : *le vis es bells e clars*
E·l pas leugiers, saubors e blancs ;
Le Reys appar suaus e francs.
Savis e certs e liberals.
Mas le nominatius plurals
Regularmen ses *s* termena,
Coma : *li foll hauran greu pena*
E li fisel gran alegrier.
Si·l Rey e clerc son dretxurier,
Le mons sera miells governats.

Excepcios dels femenis

Le femenis es exceptats
De la presen regla, car fa
Lo sieu nominatiu en *a*
Singular coma : *femna, dona,*
Bertranda, veraya, Garona,
Noyrida, tua, mia, nostra.
L'excepcios examen demostra
Femeni can en *a* se pauza
E dits en *a* per esta cauza ;
Car nos havem femenis mots
Que fan ses *a* la final vots,
Coma : *rasors, Tibors* e *naus,*
Flors, dignitats e *gents* e *claus,*
Li qal tots temps lo singular
Nominatiu volon gardar ;
Empero lo plural no teno
Coma : *las bellas donas veno*
E las naus son appavelladas
E las dignitats autrejadas.
Mays son plazens las Damicellas.
....
Gensors e leumen plus istillans [1]
E mays gentils ez agradans
Las diccios participans
Alcunas vets am masculi
E qan locs es am femeni,
Coma *plazens, grans e humils*
Leals e mors ez utils
Volon del tot segre la via
D'aquell a cuy fan companyia ;
Car si·l masculi gendre colo,
La sua regla del tot volo,
Coma : *fort, humil e plazen*
Son l'escudier ez avinen ;
Si pueys en femeni se mudo,
La sua regla no refudo,
[F° 118, v°] Coma : *las Verges son plazens,*
Leals, humils ez avinens,
Gentils ez agradans a tots.
En *a* trobam gran re de mots
Del masculi coma *legista,*
Propheta, Papa, canonista
Ez *evangelista*, li qal
Teno la regla del plural
Nominatiu, coma *li Papa*
Son de la fe sosteyn e capa ;
Los quals noms masculis tots temps
Trobam del singular essemps
Coma : *le papa tolssa* (sic)
Te voluntiers clausa la ma
Car pazor ha de larguejar.

Excepcios dels mots integrals

Encaras s'en deu exceptar
Noms integrals, car aquell cert
Hom troba per que re no pert,
Coma *gros* e *gras* e *revers,*
Cors, gracios, fals e divers ;
E qui d'ells se vol donar cura,
Encaras han autra natura,
Car tuig que may son allongat
Segons qu'es miells acostumat,
Coma *divers* pot far *diverses*
Escas escassas, e *vers verses ;*
Tuig li primier nominatiu
E·l segon e li vocatiu
E tuig li oblic singular
Bras e *fals* ses plus devo far
Divers e *gracios,* ez *os,*
Cors virtuos e gras e gros,
Ez aysi dels autres aytals.
Tots temps en los oblics plurals
Devetz pauzar o *bras* o *brasses*
E *cors* e *corses, gras* o *grasses,*
Divers diverses, gros o *grosses*
E *fals* o *falses ; os* ez *osses,*
E *virtuoses virtuos.*

Encaras sapiats que nos
Dizem nostre son [2] tuig que may,
Car en tot aysso no s'esqay,
Coma, *pros temps repaus e murs*
Ses *o* e sses *e, ris* ez *us*
Si d'usar pren significat,
Segon qu'es miells acostumat
Es digs lassus, car hom la vots
Allonga soen d'alcus mots
[F° 119, r°] Integrals particularmen ;
E car no·s dits cominalmen,
Sino per singular [3] usatge,
No lauzam trop aytal lengatge,
Coma si pauzas *votz* o *voses*
Dots o *doses, nots* o *noses.*
Allongar no·s vol *peccayrits,*
Ni *perdits* ni *governayrits,*
Ni degus que tenga lor clam,

[1] *Sic.* Le vers précédent manque. — [2] Ms. *son son ;* cf. le vers 3633. — [3] Ms. *singulari.*

Car d'aytals mots ges no curam ;
Per que no pauzas *pecayrisas*,
Perdisas, ni *governayrisas*.
Bona costuma doncs e llonga
Prenda cells q'aytals mots allonga,
Car vicios estiers seria.

De las diccios pàrcials

Diccios havem d'autra guia,
Que son *parcials* appelladas ;
E podon esser allongadas,
Coma *ceus* [1] vezets que fa *cruses*.
D'allongar aytals mots non uses,
Si be non es acostumat.

Dels mots indifferens

Indifferen son appellat
Li mot que podon termenar
Lo nominatiu singular
Amb *s* o ses, coma *coms*,
E *vescoms* ez *homs* e *prosoms* ;
Nominatius plurals vol *comte*,
Ez *home*, *prosome*, *vezcomte* :
Tuig li oblic fan atretal
Del singular e del plural,
Exceptat que·l plurals vol *s* :
Clercs ez aquest direts apres
E *tuig li clerc* o *tuig li clergue*
Canten be que son de Rosergue ;
E los oblics *clergue* direts,
Si plural senes *s* hi metrets.

Sants e *benezits* si·us volets
En tot cas allongar podets ;
Santes a tart (*l.* tort) pero se dits,
Car leumen *sants* es miells aysits.
E lo nominatiu primier
Sants no pren degun allonguier,
Si propris noms l'es ajustats,
Coma : *Sants Peyres*, *Sants Bertrans*,
Car *Sants Peyres* no prendem.

Seners, *Sen* e *Senyer* dizem :
Mosen Bernat mo Senyers es ;
Tots temps mo senyer es cortes ;
Salvayres es Dieus, o *salvayre*,
[F° 119, v°] Ez aysi dels autres en *ayre*.
Bos es *paratges* o *paratge*
Ez aysi dels autres en *atge*.
Tres o *trey* son e *duy* o *dos*
E *sieys* o *detz* totas sasos.
Ara ve *la gens* o *la gen*,
E·l gauigs, e·l gauig creys examen ;
E·l joys, e·l joy per tot s'espan,
Cridars o *cridar* m'es desfan (?) [2]
E *servirs* o *servir* m'agrada ;
Honrar la Verge coronada
E *servir* me play ses offendre ;
Aysso metex devets entendre
Dels autres infinitius mots
D'aytal o de diversa vots,
Coma *deffendre*, *creyre*, *perdre*,
E *querre*, *decebre*, *desperdre*,
Escriure, *secorrer*, *vezer*.

Gra, *cor* e *sor*, ez *or* e *ser*
No volon terminar en *s*
En singular e mens ades
Neutri sustentivats ; pero
Tots temps no·s pot seguir ayso,
Car perque no fassa dubtar
En *s* vol soen termenar,
Coma qui dits : *mals te xastia*.
Als poyrets dire tota via,
Al re, *vers* o *vers* (sic), *mays* o *may*,
E *mestiers* o *mestier me fay*,
Segon que miells s'endevendra.
Noms integrals *s* tots temps ha,
Coma qui dits : *miels es que fassa*.

Trop mot trobam que ses *s* passa,
Can las vots pauzam solamen
So vol dir materialmen,
Coma per *h home* s'escriu
E *de Dieu* es del genitiu,
A, *e*, *i*, *o*, *u*, *b*, *c*, *d*,
Ses *s* pronunciar cove ;
En singular am lors semblants
En aquest nombre termenans
Ses *s* atrobam *hieu*, *tu*, *cell*,
El, *aycell*, *est*, *tost* ez *aquell*,
Aquest e *le*, qan pronoms es.

De *re* digats, o *luya res*,
Mas que·l prendats en general ;
En can es en especial
O qaix, adoncs en *s* termena,
Coma so disets que *Serena*
Es bella res o *trop m'agrada*
Servir la gentil res honrada,
Car ella sap valer a tots.

Per tot lo plural direts *mots*,
Si per moltesa lo pauzats,
E *manhts* am *h* per gran digats ;
[F° 120, r°] E qan per *mouts* lo pauzarets,
Ses *h* lo pronunciarets.

Sants muda *s* en *t* soen ;
Mants e *cants* e *tants* examen.
Sants Pauls o *Sant Paul*, *Sant Andrieus*
Prego per nos lo fill de Dieu.
Mants homs o *man hom qu'es el mon*
Per sa gran colpa se confon.
Tants homs o *tant hom se decay ;*

[1] *Sic* ms. et copie. Lire *crus*. — [2] Lire *d'espan ?*

Qant home so vengut dessay ;
Ez ayssi d'*aytants, atretans.*
Luny temps no vullats mudar *sants,*
Si per sobrenom se cambisch
Can ajectius en *s* fenisch
E·l substantius per *s* comenssa.
Adoncs la paraula s'agensa
Si·l final *s* del ajectiu
Hom no profer, si be s'escriu,
Coma : *grans senyors e grans pestres*
Fo Sants Cernis e Sants Silvestres.
Ez enayssi vos direts *san*
En lo dig cas, no contrastan
Qu'en la Escriptura sia *s.*

Midons, sidons direts apres,
E *tots homs viu en bona cura*
E *tuig li san volon dretura ;*
E veus le polis o·l poli.
La regla no te *quis* vel *qui ;*
Exceptats pero *quins* e *quals.*

E direts *Vidal,* o *Vidals,*
Tibaut o *Tibauts, Ermengau*
Oz *Ermengaus m'an faig gran frau.*
Ez ayso matex entendets
Dels autres propris ques havets,
Si donques no son del compas
Dels integrals, coma *Thomas,*
O no son de vots femenina,
Coma *Bertranda, Mantellina,*
Estatcha, si propris noms es,
O si de grec o qaix se pres
Coma *Peragoges* o *ge,*
Sinodoches, sinodoche,
Parameons, parameon ;
E digats *Sions* o *Sion.*
E cells qui son aytals o qaix
Issir no vol de son relays
Le sobrenoms coma qi dits :

En tots fayts es pros ez ardits
Mossen Ramonet de Tolosa,
Am vida leal e joyosa,
Al Gay Sauber fa gran abrich
Mossen N'Esteve del Garrich,
E Mossen Bertran de Morlas,
A lunh bo fayg no clau las mas ;
E Mossen Bertrans Barrau
[F° 120, v°] *Es d'umil cor franc e suau ;*
Per metre pats sos dits afilla
Mossen Pere de Gamevila ;
Pons Isalguier es gays e pros,
En Frances Barrau certs e bos ;
Pere de Prinhac tots nos soste,
Guillems de Gontaut dicta be ;
Huc d'Agramon, N'Estolt Arnaut,
En Johan d'Agramont asaut
Son tuig ez am bells fayts e rics
Sabon mantenir los amichs ;
Johan Paga tan es benignes
Que d'un comtat seria dignes ;
Tan es Bernat Vinhas plazens
Qu'es agradans a totas gents ;
Bernat Terrier es tot leals
En tots temps francs e liberals ;
Per Sabatier en res no fench,
Perque pretz e valor atench ;
Tenir li play dreig lo timo
E no sap dir als obs de no,
Car mercenier es en sos fayts ;
Si disets Pey ges no forfayts
O Peyr ab r coma Peyr Huc,
O Pey Bernat es am lo Duc.

Maestres ab *s* o ses *s*
Direts si propis noms l'es pres,
Car enaysi's acostumat ;
Li mot en *s h,* terminat,
Coma *peysch, boysch, huysch,* o *carcasch,*
Gandisch e *creysch, puysch* e *pantaysch*
Podo quis vol ses *h* finir.

En lo singular poyrets dir
Nostres am *s* o ses *s nostre ;*
Aquo matex dizem de *vostre ;*
E si·l nominatiu reteno
Del plurals senes *s* termeno,
Coma *li nostre son leyal.*
En lo nominatiu [1] plural
Nos o *nasautri* (*sic*) pauzarets,
E *vos* o *vosatri* direts.

Cascus *eys* oz *osses* empara,
Mateys o *mateyxes* encara ;
Aysi mateys trobam que sono
Gran re dels autres e·s compono,
Los qals hom pot... per us.
Il os *ilh* devets dir cascus,
E *cill* ez *aquilh* ez *aycill,*
Ist, aysi, cist, aquist, aquilh ;
Encara direts *miey* o *mieu,*
Li lor, siey o *tieu, siey* o *sieu ;*
[F° 121, r°] E qui dits *el, cell* e *aycell,*
Est ez *aquest, cest* ez *aquell*
No fall en re, car en usatge
Havem tots temps aquest lengatge,
Perque mantener lo devem.

Tot so que dessus dig havem
Del nominatiu singular
O del plural devets notar
Pel vocatiu, car vol apleig
Esser governats d'aquell dreig
Qan a la terminacio.

Dels obligz singulars e plurals

Dels nominatius havem pro
Ara parlat, perque dece

[1] Ms. *minatiu.*

Dels oblics tractar nos cove,
Li qual luy temps de *s* no curo,
Qan am lo singular s'aturo,
Si non es doncs noms integrals ;
E qan le nombres es plurals,
Volon *s* tots temps en la fi.

De las personas

De las personas atressi
Cove tractar, las qals son tres :
Hieu soy, tu hiest, ez *aycell es.*
E qui de bon dictat s'enansa
Fassa d'aquestas acordansa ;
Qar si diets *eu vas, tu vau,*
A nostre romans fa gran frau,
Qar devets dir : *yeu vau, tu vas.*

De temps

Temps deu hom gardar en tot cas
Presen, preterit, inperfieig
E·l perfieig, e·l plus quam perfieig
E·l futur, e veu lo present :
Eu vau, e *tu vas,* examen
Preterits inperfieigs *donava,*
Vehia, cridava, mandava ;
E·l preterits perfieigs *mandet,*
Vic ez *ausic* e *demandet ;*
E·l plus quam perfieig tota via
Lo sieu voler mandat havia ;
E·l futurs dits ques *amara*
E qui bons dictats far volrra
D'aquests far vuella bon acord,
Car a bon romans fa gran tort
Qui dits *yieu me diey aquell jorn*
Que veig mon amich gran sejorn,
Car *hieu me dau* vol per dever :
So q'aysi falch podets vesser
En las LEYS D'AMORS don trazem
Per abreujar so que dizem ;
[F° 121, v°] Car huey vol hom breus es-
Veus apres vicis e figuras. [cripturas.
Pus que la quarta parts termena,
Aysi comensa la cinquena.

[CINQUENA PARTIDA [a]]

Ayssi comensa la cinquena parts. De vicis e de figuras

Tres Reys atrobam mals e fiers
E trop sobranciers e divers
Que son estat el temps antich
De tres Reginas enamich :
Le noms del primier *Barbarismes,*
E le segon *Soloecismes,*
Mas le terç es *Allebolus.*
Tan las garrejava cascus
Que paubras n'eran e mesquinas ;
E veus los noms de las Reginas :
So es saber *Na Diccios,*
Ez apres es *Oracios ;*
Sentensa dizem qu'es la terça.
La guerra fo grans e diversa,
Car *Barbarismes* deslials
E *Soloecismes* tot fals
Diccio garrejavan fort
Ez *Oracio,* ses luy tort
Qu'elas en re no los tenian,
Am X sagetas ques havian
Per nom partit e en cominal
Fasian la guerra mortal ;
Si que *Barbarismes* tot dia
D'una part *Diccio* feria,
Soloecismes segetava
Fortment d'autra part e nafrava
Oracio molt cruzelmen.

E veus los noms expressamen
De las sagetas sobre ditxas,
Las qals aysi vezets escritxas :
Acirologia primier
Pausam, quar empostamen fier ;
Cacephaton lejamen sona
E *Pleonasmos* trop mensona ;
Mas *Perisologia* lieig
Paraulas tropas ses profieig ;
E tots temps *Macrologia*
De petit faig gran proces fa ;
Tautologia vol e pauza
Trops mots per una sola cauza ;
Eclipsis petit vol contendre,
Car ço que nos dits vol entendre ;
Tapinosis se bayxa tan
Que pauc reputa so qu'es gran ;
Cacosinteton vicios
Orde requier de diccios ;
[F° 122, r°] *Amphibolia* vol duptosa
Sentensa [1] per qu'es perillosa ;
Las X sagetas havets ara.

De *Cacosinteton* encara
Sapiats ques ha un cayrell
Plus fort qu'espazha ni coltell
On ha VII cayres principals
Mots prims e tallans, entre·ls quals
Veus *Transposicios* ades
E *Transportacios* apres,
Collisios, Fres ez *Hiats* :
Cinch n'avem dits si be comptats ;
Pel VIe [2] prendetz *Metatisme*
El VIIe ha nom *Laudacisme.*
Mots d'autres cayrells hi trobam

[1] Ms. *sentesa.* — [2] Le ms. porte VI, et au vers suivant VII, avec, dans les deux cas, un *e* suscrit : ***seten*** et *seizen ?*

Los quals examen esquivam,
Car apres e durs e tallans
Los atrobam segon romans,
Lo qual li principalmen son dig.
E veus los vos tots per escrig.
Replicacios es mot dura
E quaix si trop se desmesura;
Mots pessans per auzir desplay
E *rims fexucs* atretal fay;
Mot tornat trobam vicios
E *rim tornat* trop enujos;
Desplazens es *pauza tornada*
E *bordos tornats* desagrada
Ez es cargats a totas gents.
Un autre cayrell examens
Amphibolia possezis,
Que de mots cayres se garnis
Per motas fallacias que so
Dins e defora *diccio*,
De las qals hom no cura gayre
Segon romans; com autre cayre
La trobam vas laü tantost
Ques ha nom *Liamen empost*
De *Diccios*, car laig se porta
E que red la sentensa torta;
E car las juncturas son netas,
Aquestas d'aquestas sagetas
So escusablas mantas vets;
Ez adoncs vos las jutgarets
Ses far tort per veras figuras.
Estiers sagetas greus e duras
Dizem que son am vicis grans
Que redo fals nostre romans
E segon us e segon art.

Allebolus de l'autra part
Sentensa greument segetava
E molt cruzelment la tranchava
[F° 122, v°] Amb una sageta mot fera
Li quals *Improprietats* era,
Si que·l fahia mal e dan,
Fazen del autre gran boban,
Car era trop presumptuosa;
Mas una dona graciosa
Asauta, plazens e cortesa
E part las autras miells apreza
E la plus nobla per dever,
Gentils e de mot gran poder
E sobre totas la mays rica,
So fo madona *Rethorica*,
Cogitet per sa gran valor
Que pogues far patz entre lor;
E regardet be las asinas
E trobet que las tres reginas
Havian tres sors mot azautas,
Noblas e de gran poder nautas;
Veus aysi lo nom de cascuna:
Metaplasmus era la una
Qu'era sor de Na *Diccio*
E *Scema* sor d'*Oracio*;
La sor de *Sentensa* foc bella,
La qual hom *Na Tropus* appella;
E vic los tres Reys mals e fiers
E disoluts e ses mollers,
Perque matrimoni parlet
Ades entre lor e tractet;
Finalmen tan saub far e dir
Que·ls matrimonis fe complir;
Barbarismes, la us dels tres,
Per moller *Metaplasmus* pres,
Soloecismes atretal
Hac *Scema* per moller leal;
L'autra sor pres *Allebolus*,
La quals havia nom *Tropus*.

Tan eran de gran malancoli
Que no stech per lo matrimoni
Qu'entre lor brega no fos grans
Entro ques haguero [1] inffans:
De *Metaplasmus* hac per temps
Barbarismes estan essemps
XIIII fillas de las qals
Trobam los propris noms aytals:
So qu'es el cap *Prothesis* da,
Afferesis tol e sostra,
Epenhesis cresch e conferma
So qu'en lo mieig *siconpa* [2] merma.
Paragoges tots temps apon
La fi ques *Apocopa* ton.
[F° 123, r°] *Extasis* breu fay allongar
E lonch *Sistoles* abreujar.
De .I. fa dos *Dyeresis*
E de dos .I. *Sineresis*.
Vocal *Sinalimpha* per cauza
Esbeu qan en la fi se pauza,
La qual escriure cascus deu
Si be pronuncian s'esbeu;
Pero d'escriure no curam
Letra que no pronunciam.
Olypsis m, segon lati,
Escana qan es en la fi.
Antithesis en un loch muda
Vocal e consonan e muda.
Metathesis aytal se fay
D'un loch en autre quan s'escay.
XIIII doncs fillas ses plus
Havem las quals *Metaplasmus*
Hac de so marit *Barbarisme*.

Las fillas de *Soloecisme*
La (*sic*) quals hac de *Scema* lor mayre
Ara volem per nom retrayre.
Prolemsis lo plural empara
Lo qal per motas parts declara;
Zeuma diversas clauzas doña
Las qals ab .I. sol verb razona.
Yposeusis cascuna clausa
De sengles verbs fay estar clausa;

[1] Ms. *haguers*, avec abreviation sur *e*. — [2] *Sic* pour *sincopa*.

E qui sech lo sieu dreig sendier,
Luyn temps copula no requier.
Sylemsis motas clausas ponh
Las qals amb ab .I. sol verb cojonh.
Anadiplosis examen
Soen .I. vocable compren.
Anaphora vol totas vets
Comensar clausulas e versets
Per una sola diccio
E may o per oracio.
Espinalemsis atresi
Lo mot del cap vol en la fi.
Epizensis per cert
Vol son talen mostrar apert.
Paranomazia s'acaba
O letra mudan o sillaba
D'un mot ad autre quaix semblan
Diversamen significan,
Coma *prenden penden tot dia,*
Corta hiest corts de cortesia.
Scesinomaton volentosa
Es tots temps ez afectuosa,
[F° 123, v°] Qar diccios motas nos pausa
Qaix significans una causa,
Coma *peccat e malvestat*
Has faig e gran iniquitat.
Paranomeneos vest lo cap
De cascu mot d'u mateix drap,
Coma *d'onor ets dona digna*
Bona, beutadosa, benigna.
Omoeptoton vol per egal
Cascu vocable casual
En una sillaba finir
Per que·s pot a rim convertir.
Omoeteleuton los mots
Del verb finisch examen tots
E una sillaba per que
Hom ne pot rima far dece.
Poliptoton son cors sejorna
Can una diccio retorna,
Per divers cases varian
Orde seguen o delaxan.
Irinos [1] en tot loch s'abriva
Am construccio suspensiva.
Polissinteton es can nos
Pauzam gran re d'oracios
Otra .II. las qals tota via
Hom ses copula pronuncia.
Dialiton fa lo contrari,
Entendre·s pot ses exemplari.
Sinteton, car es trop efruna,
Dos oracios met en una.
Antiteton fay abayssar
La .I. contrari per son par.
Antiteta vol per semblans
Sentensas o contrariants,
Coma *freols* [2] *hiest e hieu forts,*
Aquell es vius ez aquell morts.
Antitozis pauzan un cas
Per autre frayn nostre compas.
Ipallatge del tot reversa
So que dits, car es trop reversa.
Sintesis l'orde natural
De las diccios e leal
Fa torbar am sas maravillas.

Scema doncs hac aquestas fillas
De *Soloecisme* per temps
Estan o conversan essemps ;
Entre las quals fillas nomnadas
De sors atrobam maridadas,
[F° 124, r°] Car am paraulas de presen
Silemsis pres concebimen;
Del qal hac fillas per sasos
Ez agro nom *concepcios*
De gendre, nombre, de persona,
E l'autra *de cas* se mensona :
Qatre n'avets, si comptats be.

Na Synthesis en apres ve,
E trobam que fa maridatge
Ez hac per marit *Pariatge ;*
De luy hac *Evocacio*
Ez apres *Apposicio ;*
E veus VI nebodas ses plus.

Apres le Reys *Allebolus*
Amb *Tropus*, sa moller, estech,
Don XIII fillas engendret :
Methafora lo so transporta,
Catacresis l'autre nom porta,
Metalemsis de gra en gra,
Climax d'u mot ad autre va,
Metonomia vol l'escut
Del contenen pel contengut
E del faig per aquell qui fets ;
E pel contrari mantas vets
Antonomasia s'agensa,
Per ço car per gran excellensa
Pronuncian lo nom comu
Enten lo propri nom d'alcu.
Epiteton l'acciden pauza
Q'om ses dir enten per la cauza.
Sinodoches vol coma glota
Per una part la cauza tota,
Ez adoncs sembla gen noyrida
Qan lexa·l tot per la partida.
Per construccio de lati
Se fay encaras atresi
Sinodoches, mas no curam
Sino d'aquesta que pauzam.
Onomotopeya tray
Nom del so que la cauza fay.
Perifrasis fay laig dictat
De petit per cauza d'ornat
E per esquivar laig parlar
Vol sas paraulas agensar.
Iperbaton, car se transmuda,

[1] *Sic* ms. — [2] Ms. *fre eols.*

Red la sentensa confunduda.
Iperbole, qan s'enardis,
Que mays que no parla mentis.
Allegoria nos dits un
Ez als enten del faig autrar *(sic)*.
Omozeusis tol ignoransa
Qar sab per alguna semblansa
[F° 124, v°] De so qu'es cert ez entendut
Declarar lo mens conogut :
E veus las XIII fillas totas.

E trobam ne d'aquestas motas
Ques agro marit e senyor.
Yperbaton, qu'es entre lor,
Hac *Turbo* per marit primiera,
Del qual hac V fillas a tiera.
Istrologia nom pren
Ysteron Proteron soen ;
Sentensa vol d'aytal compas
Que·s vest so qu'es denan detras.
Anastrophe met tot derrier
Lo mot qu'om deu pauzar primier ;
Parenthesis denan la clausa ;
Themesis vol mot empeutat
El mieg del vocable trenchat ;
Syneresis, que los muts transmuda,
Nos ret la sentensa cormuda,
Cofusa del tot e mal clara.

Autra de las fillas encara,
Qu'es *Allegoria* nomnada,
Atrobam que fo maridada
E pres *Alexim* per son par,
Le qals vol dir estranys parlar,
Ez hac ne VII fillas leals
E volem yos dir ara quals :
Ironia vol fort rependre
Am sa gran vots e dar entendre
Tot lo contrari de sos dits ;
Vejats quo's de bona rasits !
Antifrasis vol exemplari
D'un mot on pauza son contrari,
Segon cell que naturalmen
Deu haver e don se dexen.
Enigma sentensa rescosta
Nos dona per esser esposta.
Carienthismos ques *(sic)* diga
So qu'es greu per dire mitiga.
Paroemia nos enclina
Am bells proverbis a doctrina.
Sarcosmos ha·l cor tan inich
Que tots temps a son enemich
Dits vilanias a tot for
Ez ontas am gran crebacor.
Antismos trop sap e conoix,
Car ontas dits tan sap del mosh,
Cubertamen e vilania
Ayxi cum si no l'en calia
Ses gumar (*guinar ?*) e ses tot cimbell.
Omosensis hac marit bell
En *Clarus* don hac per sasos
Tres fillas mot bellas e pros :
[F° 125, r°] *Ycon* lo primier loc empara,
Car lo mens conegut [1] declara
Per semblan del mays conegut
Si que son amduy contengut
Dejos un gendre jeneral
Quos *(sic)* mays pres os especial ;
Parabola d'ayso no·s fench,
Car en declaran fort s'en plench
Lo mens conegut per lo may ;
Ayso pero tots temps se fay
Per la semblansa que s'atura
Entre lor, car estiers no cura
Degus qu'estia jos un gendre,
Entenda nos qui sab entendre ;
Paradigma tots temps sermona
Am bells exemples que nos dona
Per ensenyar bonas doctrinas.

Mostra que Retthorica estrenet alscunas de las ditxas fillas ez alcunas de las nebodas de las Flors del sieu Vergier.

Encaras la[s] ditxas Reginas
Eran soen en desacort
Am los marits, car lo gran tort
Que fayt havian a lurs sors
En bes ez en lors propris cors
Se retrahian entre lor ;
La gentils e de gran valor
Asauta, plazens e mot rica,
La noble dona Rethorica,
La qals tractet lo matrimoni
Per abassar lo malencoly
E per dar gauig ez alegrier,
S'en intret dins lo sieu vergier
E cullich de las bellas flors
Qu'eran de diversas colors
De las quals foren estrenadas
Motas de las fillas nomnadas,
E las nebodas examen ;
Per encausar entieramen
La malencoliosa reuma,
Conjunccio det a *Na Zeuma ;*
Ipozeuzis gran festa fe,
Car hac dos bellas flors dese :
La una *Disolucios*
E l'autra fo *Disjuccios ;*
Anafora trop s'alegre[t]
Qan *Repeticio* le det ;
Epinalemsis hac joy gran
Can vic *Conversio* denan ;
[F° 125, v°] *Complexios* gran gauig li fay
E *Conduplicacios* may ;
Festa *Paranomasia*
Per *Agnominacio* fa ;

[1] Ms. *congut*, avec abréviation sur *ngu ;* plus bas on lit *conegut*.

Omoeptotom fort s'esjauzit,
Car *similiter cadens* vic;
Omothonleuton empara
Similiter desinens ara;
Dialiton so mal refrena
Qan pren article per estrena;
Antiteton retench am si
Contrari per flor atresi;
Antiteta mot se deporta
Qan la flor *Contencio* porta;
Methafora s'alegra trop,
Qan ve *Translacio* de prop;
Catacresis am gauig estrench
Abuzio qu'en res no fench;
Metalensis trop rica fo
Per *Climax* e *Gradacio ;*
Metonomia volc ades
De *Nominacio* de pres;
Sinodoches fort se mitiga
Per *Intelleccio* s'amiga;
Parifrasis no fo pueys trista
Ques hac *Circuicio* vista;
Allegoria rits e gana
Qan *Permutacio* gasana;
Anastrophe roman ses ira
Mentre que *Transgresio* tira;
Iperbole s'es alegrada
Car *Superlacios* le es dada;
Ironia per son dever
Exclamacio vol haver;
Paromia tantost pren
Sentensa per flor examen;
E veus quals foren estrenadas
Aquestas novas transformadas
Vos declaram ses tot sofisme.

Ayci tracta dels tres vicis. Ez apres de las figuras per autra maniera mays propria. E primeramen de Barbarisme.

Primier direm de *Barbarisme*
Qu'es una parts d'oracio
En cominal loqucio
Estranya mot e viciosa;
Veus ne doctrina copiosa,
[F° 126, v°] Si be mantas vetz l'escusam
Per las figuras qe·y trobam,
Car leumen escusa figura
Acostumada parladura,
Si cum vezer poyrets ades
Per los exemples que son pres.

E primier pauzam la maniera
Qu'es de barbarisme primiera,
On creix la diccio tots temps
De letra, sillaba, de temps,
Qan a l'accen; ez aysso clar
Per aquests exemples appar:
Si pronuncias *vertudos*
De letra creix la diccios,
E de sillaba *guindolier*
Per *virtuos* e per *guynier* [1],
De temps, d'accen, cossi dizias:
Tu hiest fizels e bos cristias ;
En aquell *ti* fas lonc accen
Le quals es greus naturalmen;
E car d'un temps hom crex la salsa,
Per so l'accens aqui se falsa;
Qar accens greus, segon dever,
Un temps breu ses plus deu haver,
E l'accens greus en .II. se ferma [2],
So qu'es dig crex, mas ara merma;
E si vezer ayso volets,
Aquest exemple retenets:
Qan dizes colomier dece
Mermas la diccios de b
E d'una sillaba folliments (sic),
Qan es pauzat per follamens,
E d'un temps si dises mot bes
Hac en est mon Alexandres,
On greu per lonc hom pronuncia
E greus en agut se desvia,
Per que l'accens es desleals;
E car appar avols e fals
En tots dictats nos es escrits,
Exceptat pero los antichs
Que podon esser escusat.

So que vezets ara mermat
Per Barbarisme se desvia [3]:
De letra mudar pren doctrina
Per *Belenguier* e *Catalina,*
E de sillaba *cinch* e *punch*
O qan per *honc* es pauzat *hunc ;*
Pel mudamen d'accen prendets
Los versets que lassus havets,
Car muda[n] se crexon merman;
[F° 126, v°]. So matex se fa trasportan
D'un loc ad autre; mantenen
O podets vezer de presen
Si *drom* per *dorm* pronuncian
Translacio de letra faen, [4]
E de sillaba si *palaura*
Pauzam per acordar amb *autra ;*
Granhola garentia porta
Que *h* examen se transporta;
Qar barbarismes soen rena
Las composicios amena
Malas e greus de diccios
Ayxi cun son *collisios,*
Fres, ez *hiats* e *metatisme,*
E d'autres mots e *laudacisme,*
Los quals en jos hom pot vezer.

De soloecisme

De *Soloecisme* sauber
Vos cove la sua maniera,

[1] Ms. *guymier.* — [2] Ms. *fma.* — [3] Il manque un vers. — [4] *Sic* ms.; l. *fam.*

Per que veus aysi la primiera :
Qui pauza *bell* ez *albareda*
Per *bellamen* e per *sauseda*,
Trop per *mots* o *vay* per *estay*,
Adoncs soloecisme fay ;
O qan *dels* colps hom se rancura,
Car *per* vol esta parladura.
A mostrar la forma segonda
Aquest exemple nos aonda ;
Am soloecisme s'arapa
Qui dits *las ordes* e *la papa*,
O *per est'arma pecador*,
Car pauza sobregran error ;
Aquell no parla senes falla
Qui dits *gran quantitat de palla*,
O *la tenso ques has retratxa*
Non ha trop qu'es estada fatxa,
O *qan Bertran hac parlat pro*
Va s'en mantenen vas mayso,
O *presants* en loch de *presada*
Flors odorants per *odorada*,
Dieus qui perdona los peccats
Dona me joy am los salvats ;
Pero trops vicis escusam,
Car acostumats los atrobam,
Segon qu'es estat dig lassus ;
Ara parlem d'*Allebolus*.

Del terç vici appellat Allebolus

Allebolus vol dir estranya
Sentensa, per que s'acompaya
Tropus de luy que li desfassa
Lo vici ques ab luyn s'enlassa.
[F° 127, r°]. *Alleos* grech es qu'estray sona
E *Bole* sentensa nos dona ;
Mas per estrany deu cascus pendre
Inproprietats, car entendre
Fay cuminalmen autra cauza
Q'om no pronuncia ni pauza,
Segon qu'om pot la jos trobar
En aquest loch devem mostrar
Las X sagetas cominals
Don havem X vicis mortals.

De Acirologia

Acirologia s'atura
Amb esta seguen parladura :
Tots temps hay esperansa gran
Que dampna Dieus amb lo Satan
Ez hay pazor que sia sauls ;
O qui dehia : *volps leyals*
O *negra neus* o *canso blancha ;*
Perque de vici non es francha.
Un mot pero trobam pauzat
Per autre, car es costumat,
Cum *trop* per *mot*, *va* per *esta*,
O·l *tonells* per *s'escorr s'esva*.

De Caceffaton

Cacephaton es quan laig sona
La diccios ques hom mensona,
Coma *garrau*, *dada*, *bobas*,
Mermamen, *gorga*, *corr per glas ;*
Pero d'ayso força no fam,
Si donques l'accen no falsam.

De Pleonasmos

Pleonasmos trop vol parlar
Per miells ço que dits confermar,
Coma *yeu aney de mos pes*
A Paris per que·m presentes
Al Rey, lo qual de mos huells vi,
E de mas aurellas auzi,
Qan de sa boca dis ques hieu
Anes manjar al palays sieu ;
Ez aquest parlar hom suferta
Per mostrar sentensa plus certa.

De Perisologia

Perisologia mante
Qui dits *yeu fau mal e no be*,
O *trop soy freols e no forts*,
Oz *hieu soy vius, e no pas morts*,
Gays ez alegres no marrits,
Savis e no fols, o qui dits :
Qan yeu puesch far be yeu lo fau,
[F° 127, v°] *E qan no puesc, hieu m'en* [*estau ;*
Aquest parlar es reproats
E majormen en los dictats.

De Macrologia

Macrologia no sofana
La seguen parladura vana :
L'enbaxador qu'eran trames
De part lo noble Rey Frances
A nostre Payre Spirital
Son retornat a lor hostal.
O qui dits : *vist Nostre Senyor*
O *hieu, salva la vostra honor*.
Segon alcus aquest derrier
Acirologia refier ;
Mantas vets del primier usam
E·l derrier del tot reparam.

De Tautologia

Tautologia trops mots dona
Per una cauza que mensona,
Coma : *Durans ell matex canta*
E de sas mateyxas mas planta.
Empero, car trop es en us,
Aquest parlar soste cascus.

De Eclipsis

Eclipsis fay qui dits : *has ne*
Ja ja bon jorn e bona fe,
Ja Senyer be plenisonan,
E cil que son d'aquell semblan ;
O qui dits : *quis vuella la prenga,*
Quis vuella per bona la tenga ;
Ayso tot jorn es sostengut,
Qan so que fall es entendut
Cominalmen, qu'estiers seria
Vicis que payrar no·s poria.
Abituts e conjuccios
E motas proposicios *(sic)*
Eclipsis nos te rescondudas,
Las quals pero son entendudas,
Coma : *sus lo pas de la mort,*
Verges, prech vos que·m dets conort,
La mi'arma vuellats deffendre,
L'enemichs no la puesca pendre ;
Per mal engays ni desayre
No renegaray mo Salvayre.
De temer, honrar ni servir
No t'en pot mas tots bes venir.
Als Princeps, Ducs, Reys e Marques
Es le governs del mon comes.
[F° 128, r°] *Li faig, las doctrinas de Dieu*
De Marchi (sic), Johan, Luc, e Mathieu
Nos mostro la via per on
Devem pujar al Cel amon.

De Tapinosis

Tapinosis se baysa tan
Que fay petit de so qu'es gran,
Com qui dits : *gorch* de la *mar,*
O *capella* vol appellar
Alcun *prelat* o *servidor*
Cell qu'om reputa per *Senyor,*
O qui·l *Rey Marques* appellava
O·l *Comte Cavaller* nomnava,
E qan tramet letras lo *Papa*
Esta maniera no·l escapa ;
Humilitat enaysi col,
Qar *ser dells sers* nomnar se vol ;
Ez aytal parlar hom recusa,
Si doncs per causa no s'escusa.

De Cacosinteton

Cacosinteton ha son loch
E fier e ponch de son estoch
Per ajustamen vicios
E mal pauzat de diccios
Ez aspre mot contra dever,
Segon qu'om pot aysi vezer :
A Jesu te companch coman
Lo qual qe·t prech gar de tot dan ;
Aytal parlar tenem per va,
Car so que dits no pauza pla.
Cacosinteton examen
Trobam que·s fa regularmen
En VII manieras e veus qals
Nomnadas per nos principals.

De transposicio

Transposicios es primiera
E fas *(sic)* se per esta maniera :
Mays val correccios uberta [1]
Que no fay amors trop cuberta.
Las diccios aysi pauzadas
Vejats assats ben ordenadas,
Las quals si volets transportar
En esta guisa se pot far :
Val correccios mays uberta
Trop amors que no fay cuberta.
E veus la sentensa perguda
Qu'era de primier entenduda ;
Per qu'om deu asejar los mots
Per dar entendimen a tots,
Clar ez ubert ses tot embarch.
De transposicio lo carch
Suffertan can es costumats
E·ls primiers sens non es mudats,
[F° 128, v°] Car anronphe [2] per dever
Aytal parlar vol sostener,
Coma *d'amichs val mays la plaga*
Que de fals c'am baysar t'apaga ;
Be pot estar per esta guisa,
Can la sentensa no·s cambia,
Estiers seria vicios.

De transportacio

Per clausulas *Transportacios*
Se fay, la quals es escusabla
Qan per so non es variabla ;
E per que miells sauber o deja,
Cascus aquest exemple veja :
No blasmes lo foll am follor,
Perque folls no sembles am lor.
Aquestas paraulas estan
Pro be segon nostre semblan,
Las qals per clausulas sius volets
Transportar en aysi podets :
Per que folls no sembles am lor,
No blasmes lo foll am follor.
E quar per lo transportamen
Hom no·s depart del primier sen,
Aytal parlar tenim per bo.

De Collisio

Veus apres de *Collisio.*
Collisios es viciosa

[1] Ms. *ubrta.* — [2] Ms. *anrophe*, avec abréviation (de *on* ?) sur *o* ; *r* paraît exponctuée. L. *anastrophe.*

E contesios' e ritxosa,
Aspra de sillabas e dura,
Pesants e de greu anadura,
Com *bells Reys hiest e grans e nauts*
Larcs, francs, justs, forts, casts ez asautz;
E car es de natura greu
Reproam del tot lo sieu treu,
Si mays de tres sillabas passa
Ez el mieig de lor no s'enlassa
Sillaba plana viaciera
Ez a pronunciar leugiera,
Coma *no fa re que far deja.*

Del vici appellat fre

Fres appellats es can freneja,
Coma : *per ricor recusava*
E *per rancor riotejava,*
O *bells remells* o *grans Reys es ;*
D'aytal parlar es hom repres ;
Ayso pero dig es estat.

De hyat

Vocals denan vocal hiat
E divers mot fay engendrar ;
D'ayso no cal exemple dar,
Car dig n'es so que s'en pot dir.

De metacisme

Hom deu *metacisme* fogir,
Car ni bell no·s porta ni pla
Denan vocal senes meja ;
E car es lassus estat dig,
Recorrets al primier escrig,
On aysso trobarets mays ple.

De laudacisme

De *laudacisme* nos cove
Mostrar, leqals es en usatge,
Coma qui dits : *veus bell lengatge ;*
Per que·l pauzam ses tot rependre.
Aquo matex devets entendre
D'autras gran re letras q'avem,
Segon que d'ayso miells tractem
Lassus vas lo comensamen.

Dels autres vicis no principals. E primeyramen de Replicacio

Los autres vicis examen
Volem mostrar no principals,
Los quals trobam fexucs e mals.
Replicacios es primera,
La qal trobam trop sobranciera,
Car a bell dictat clau la porta
Qui scienmen no s'en deporta ;
Greu e fexuga ret la vots
Per qu'es desagradants a tots :
Car la sillaba qu'es mays...
E·l mot ses mieig seguen apres
Fay comensar, si cum vezets
E vezer encara podets
Per una letra per que·ns pesa,
Coma : *ma mayres m'a malmesa,*
O : *morts, malamens m'as morgut !*
Encaras siats percebut
Q'autras diversas letras so
Amb aytal replicacio :
Verges jauzens, sia per vos
E·l Regne del Cel glorios
Karles, car cars nos era fort.

Las excepcios de replicacio

A bell dictar no fay luy tort
Qui d'esta guisa parlar vol :
L'angels Gabriels lo cel col ;
Pons Pilat, Barthomieu March
D'aquest greuig no porto luyn carch ;
Ni l'abituts, car no·s deslia
De son casual luya via :
Ayxi com la luna s'espan
Creix le linatges de Duran.

[F° 129, v°] Lo vici tenim per menor
Can pauza cay e·l mieig de lor ;
E qan la fis aqui se pauza,
Aytal dictat hom no deslausa.
E d'ayso pot cascus lo ver
Per aquests exemples haver :
Dona gentils, tots jorns me fier us darts
De vostr'amor que·m ponch de totas parts.

Examen es menors encara
Can las sillabas ques empara
Mostran qualque diversitat
Coma *per Sancta Trinitat,*
O quan hom dir no pot estiers,
Coma, *de VI sols hay mestiers ;*
Ez escusar se pot del tot
Qan se fay per dire bell mot ;
Li antich d'ayso foro sem,
Per que dizem qu'en so exem.
Qui d'ayso huey scienmen usa
Paranomasia l'escusa,
Si compas adretchamen sech ;
E d'ayso Nats de Mons usech,
En lo vers qui dits : *la valors*
Reys rics romeus mas [1] *mans millors ;*
Vejats per vos lo romanen.

[1] Ed. Bernhardt, p. XII. Ce passage-ci indique que la citation est empruntée au sirventés *La valors*, éd. Bernhardt, p. 127.

De qaix replicacio

Ensenyar volem mantenen
Qaix replicacio per tal
Que sapiats si pot far mal,
Qan alcunas vetz passa leu,
E soen cay en vici greu ;
E q'ayso miells puescats entendre
Aquests versets vuellats apendre :
Qaix replicacios se fay
Qui dits : cors avinens e gay,
O qui pronuncia : tot es,
O : non han fag so qu'es empres.
E payram vos d'aytal parlar,
Mas qu'om del seguen mot se gar
Que no comense per semblan
Letra, car ha vici mot gran
Es adoncs per nos reputat,
Coma qui ditz : *tot es tayllat,*
Car lajamen nos par que sona.

De rim fayxuch

Un autre vici qu'om mensona
Rim faxuch tot jorn reproam
En los noells dictats que fam ;
Li antich no sian repres,
Car d'ayso no curavan ges ;
E fam d'aquest vici deved,
Car lo compas de semblan ret.
Pero no·l cal duptar l'arest
Qui sab continuar lo test.

[F° 130, r°]. Rims fexuchs en la fi se met
Ez en lo mieig de tot verset ;
E ges la pauza no soffana,
Car aysi cum persona vana,
Que vol contrafar la maniera
D'un gran Senyor trop ufaniera,
Fay aquest vicis atretal,
Car lo sieu verset principal
Vol resemblar per acordansa
E rims pauzar d'una semblansa
En la fi mays que no requier
Le compas comensats primier,
O que·s deu segre per dever ;
Car si dos versets deu haver
D'un acord e depueys ne vols
Tres o mays pauzar que no sols,
Adoncs la obra desparias,
Car lo compas dels rims varias.
Per sol ayso novas rimadas
Dizem que son despariadas,
Car faxuc rim no duptan ges
Sol qu'en la fi no sia mes.
E veus mots exemples disperses,
Am gran re de bordonets diverses :

Am gran cosir me fayts, Amor, languir,
Per qu'eu vos prech que·m vuellats per servir
E pueys estorts seray d'estas langors,
Sino la morts conosch que·m pren de cors;
E ja lauzors no·us sera ni valors,
Si per vos mor vostre fis aymadors.
Langor, tristor, dolor e plor, tot dia
Sofri per vos, car no·us vey, bell'aymia.

Dona plazens, de tots mos sens
Vos prech que·m siats conoxens.
Los mieus peccats, Dieu glorios,
Me perdonats si que joyos
Puesca venir lassus a vos
Al Sant Regne precios ;
Vas lo port cascun jorn
De la mort feu un torn ;
Re no veig que·m retorn,
Tan es de gran sejorn.

Pusque de rim faxuch es vist,
Sia de *mot pesan* enquist,
Car aysi deu haver son loch.

De mot pesan

Mots pesans fier ab un estoch
Qu'es grieus e pus amars que sueja,
Car los auzents ades enueja.
E c'ayso miells e clar se mostre
Entendets aquest dictat nostre :
Qui vol un mot soen tornar
Fora de rim fay engendrar
Mot pesan si doncs en lo mieig
[F° 130, v°] Dos versets al mens hom no [lieig,
Coma, *segon nostre poder*
E segon nostre pauc sauber,
Dieu ajudan, nostre salvayre,
Del Gay Sauber nostre vigayre
Nos play aysi mostrar a tots ;
Empero tots los seguens mots,
Can, e, o, qar, si, que, per, vi,
Habeo, sum ez *atrasi*
Ez *hom* podets tornar soen,
O qan se fay ab escien,
O qan es necessaria cauza,
Segon q'appar en esta clausa [1].

Dels bordonets parlat havem,
Perque dels rims tractar devem.
Rims es certs nombres de sillabas,
Si d'autre bordonet l'acabas,
O qan estiers dire no·s pot,
Coma *d'or, enor, pot e pot,*
De mes en mes e *d'an en an,*
De jorn en jorn, e lor semblan ;
Un mot pero soen tornam
Qan per figuras l'escusam,
Segon qu'es dejos tractat [2].

[1] Ms. *clausal.* — [2] Une au deux lettres sont effacées devant *tractat.*

De mot tornat ; e de rim tornat ; e de pauza tornada ; e de bordo tornat

Encaras havem mot tornat
Qan una diccios pauzada
Es motas vets e retornada
Am lo rim que dessus li cay,
Si donques scienmen no·s fay
O s'en tornada no cahia
O mot equivoc no redia ;
Ges per compostas diccios
No tenem dictat vicios,
Coma *tenir* e *retenir*,
Dona, *perdona*, *mantenir*.
E ges diversitat de cas
Ni de temps no l'escusa pas.

En novas rimadas havem
Rim tornat, lo qal deffendem
Qu'om no·l retorna luya vets,
Sino ques al mens XX versets
Hom pogues al mieig atrobar ;
Mot tornat li volem donar
En so qu'es dig per compayo.
Pauza de verset ni bordo
No vuella retornar degus,
Si donques C (*sic*) versets o plus
Hom no pot trobar en lo mieig ;
En lo romans qu'om soen lieig
Coma·l *Breviari d'Amors*,
[F° 131, r°] *Dels Reys e dels Emperadors*,
Tan son lonc e de gran escrig
Qu'om no·y pot gardar ço qu'es dig ;
Mas en cas de necessitat
Devem esser tuig escusat,
O quan le dictayres o vol
Per dreig compas far a son vol.

De amfibolia

Amphibolia te lo cep
De sen duptos ab que decep,
Coma *cell q'ab mi s'es dinats*,
Mal pro li fassa, n'es anats.
D'aytal parlar degus non usa,
Per so qu'en aquell hom no musa,
Si donchs scienmen non fazia
(Car adoncs escusats seria)
O quan tot jorn es en usatge,
Coma *yeu faray mon viatge*
Mas que sol Dieus me gar de mal.

De empost liamen de diccios

Un cayrell ha grieu e mortal
Aspre, dur e fort e punyen
Appellat *empost liamen*
De diccios, car soen pauza
Divers sen que man home lauza
Si que fay musar ez atendre
En als de so qu'om deu entendre ;
E q'ayso miells cascus entenda
En aquests dos versets entenda :
Car be volia Mantellina
Aytan com fazia Maurina.
Aquest parlar cascus encausa
Per so qu'en dupte no s'en lausa ;
Al mays qu'om pot hi deu fogir,
Car ges del tot no·y pot gandir,
Coma *cascus a la mort va ;*
E car aysi dupte no fa
E miells no·s pot dir ni pauzar,
Vici no·y deu hom reputar.

Encaras escusacio
Han *car* e *qar* e *per* e *so*,
Car d'aquests hom plus soen usa ;
Empero *car* del tot recusa
Be que no vol ni *bo* luyn temps,
Car entre lor, qan son essemps,
Car be fan e *car bo* [1] tantost.
Dig es del liamen empost ;
E car de sentensa duptosa
Havem tractat e viciosa
XVII vicis vos mostram,
Los quals en *Sentensa* trobam
Per ço que s'en garde cascus.

[F° 131, v°]. **Dels .XVII. vicis de sentensa. E primieramen de contradiccio**

Contradiccios es la us
Que de son dig pausa·l contrari :
E dam vos aquest examplari :

L'amors qu'ieu port a midons es entiera,
Qar proceig de bona voluntat ;
Mas decebuts soy per may de meytat,
Car fencha m'es d'amar e mensongiera.
Per que tot jorn l'amor qu'ieu l'ay se merma,
Car per amor ella no la·m [2] *conferma,*
Ez on mays es vas mi de brau respos,
En amar leys soy may volunteros.

Contradiccios es aysi.

De separacio

Separacios atresi
Volem que sia conoguda,
Car la sentensa ret cornuda
E de las cauzas comparansa
Fa que non ha luya semblansa.
E c'ayso plus clar vejats ara,
Aquest exemples ho declara :

[1] C'est-à-dire : *carbe* et *carbo*. — [2] Ms. *nolan*.

Aysi matex qo'l fruyts agensa
L'arbre qan es verts e fullats,
Hay en mon cor gran penedensa,
Car per midons no soy amats.

E que d'ayso mays siats certs,
Veus exemplari mays cubert :

Ergulls es rasits de tots mals,
Per qu'ieu vos prech ques ab los sauls,
Verges, me prendats sus el tro,
En la celestial mayzo.

Aytal parlar cascus refuta,
Car dur cor ha grosier e ruda
Qui vol ni mante ni rahona
Parlar ses conclusio bona.
E veus separacio ditxa.

De vana disgressio

Vana disgresios escritxa
Es ayxi que tots temps varia
Sa thema per aquesta guia :

Mays pot valer vezis promdas
Que frayres ni cosis lunyas,
Per qu'om deu servir ez amar
Sos bos vezis e tener car
Ez en lors negocis valer
Ez ajudar de son poder.
Car de clercia naix valors,
Nobleza, fis prets e lauzors,
Amors es bona voluntats
De la qual nos ha Dieus amats,
Ez apparech qan, a gran tort,
Volch per nos soffrir cruzel mort,
[F° 132, r°] *Don son delit nostre peccat ;*
Per qu'om deu voler caritat,
Car el Cel es de Dieu vezina ;
Ell mateix nos dona doctrina
Que luyn coma Senyor honrem
E de tot nostre cor amem.

Aytal sentensa re no val
Qan la materia principal
En re pauc ni pro declara
Ez appar en so qu'es dig[ara]
Qan ditz que *de Clercia naix ;*
Pero tant vol portar lo faix
Del principal fazen ajuda.
Per *enbasis* es sostenguda,
So es per *digressio bona ;*
L'exemplis dessus nos ho dona,
En ayso que dits *amors es*
Per qu'om no la sofana ges ;
Car d'amar l'exemples comença
E mostram ques amors l'agensa
El dona mays clar az entendre.

Del stil mudat

Estil mudats vuellats apendre,
Que vol en sos comensamens
Paraulas tots temps excellens,
Cum si volia dir gran faig,
Pueys caix soptamen en trop laig ;
Car de sentensa gran e nauta
En trop humil dexen e sauta ;
E que plus clar vejats la cauza,
Veus un exemple qu'om vos pauza :

L'alteza de la Deytat
Provesich per sa gran bontat
Al mon tot [1] *de gran perill*
Can trames en terra son fill
A pendre carn de la Vergena,
Per deliurar home de pena ;
Per lo qual, Senyer, pregui vos,
Mas juntas e de genollos,
Que vos pietat e merce
M'ajats e·m fassats algun be.

Veus l'estil naut mudat en bas ;
E car amduy no so d'un bras,
Non pot hom far bon edifici.

De Iteracio

Iteracios autre vici
Engendre, le qals mays enueja
Quel terç jorn no fa vents ni plueja ;
Una sentensa retornar
Iteracio fay, pauzar
Pero per declaracio
Pot haver escusacio ;
E soen per motas figuras
[F° 132, v°] On poyras, si del sauber curas,
Ayso trobar plenieramen.

De foravertat

Foravertat deu examen
Cascus en los dictats fugir,
Si trufan no s'en vol cubrir.
Foravertats es qui dizia
Ques az en sus l'ayga corria,
O ques hom sos camps semenes
Enans que·ls mogues ni·ls ares ;
Pero, car pauso lo contrari
Son agradan li reverssari,
Mas que faig sian per dever.

De error

Error no deu hom sostener,
Cossenten per faig ni per dig,

[1] Ms. *toc* (ou *tot ?*) avec une sorte d'abréviation audessus de *o*. L. *e tolc ?* ou *tocat ?* cf. *Leys*, éd. G. A., III, 118 : *al mon pauzat en gran perill.*

Ni per solas, ni per escrig.
Error es qui dits luya re
O pauza contra nostra fe;
Perque dictats ques ha luy toc
D'error deu esser mes el foc;
Ȩ veus error aysi rebosta.

De desonestat

Desonestats sia rescosta,
Perso qu'en luyn dictat no·s pauza
Ni·s met, ne apparer no s'ausa.
Aquells fay deshonests dictats
Qui dits e langots e viltats,
Os alcun do no drechurier
O desconvenable requier,
O de ley on amors l'aresta
Demanda causa desonesta,
Coma baysar os autre do
Qu'es a peccat occasio.
Car mantenen amors defall
Qan peccats sobre le assal,
Car d'amor es grans enemiga.

De maldig especial

Maldig especial no diga
Qui no vol esser deceubuts
En sos dictats e mal volguts;
Pero qan es en jeneral,
Sostenem lo coma leal
Per xastiar d'alcunas gens.

De jactansa

Jactansa trop es desplazens,
Car en sos dits es gaboliera,
Per qu'es als savis esquerriera.
Degus doncs no·s deu trop gabar
[F° 133, r°] En sos dictats ni trop lauzar,
Car lauzors en autruy loc crex
Ȩ decay en lo sieu matex;
Qui de sa boca trop se lauza
Miells fora que la tingues clausa;
Car hom que sa lausor declara
L'envilesis e la mascara;
Ȩ veus *jactansa* que finis.

De sobre lauzar autri

Sobrelaus aysi proceis:
Ȩ per qu'om miells gardar s'en deja,
Son proces en aquest loch veja:
A sos dictats gran vici dona
Qui lauza trop autra persona.
Sobrelaus hom pero retrayre
No pot de Dieu, ni de sa Mayre;
Ȩ qu'om dictats fassa pus nets,
Sobrelaus mostram per versets:

Bells Senyors, suaus e benignes,
Humils, asauts, de tots bes dignes,
De beutats passats Absalon
E de fortaleza Sampson;
Plus savis ets que Salamos
E mays entendents que Platos;
Aristotil sobremuntats;
Tan ets per subtil reputats
Plus apres est que Socrates,
Ni clercs que de mayre nasques.
Mays de bes son en vos asis
Qu'en degun Sant de Paradis.

Aytals lauzors es viciosa
Ȩ massa grans e trop pomposa,
Car autras lauzors honorables [1]
Pot hom dir, e mays covenablas
Si be son vistas ufanieras,
Car del tot no son vertadieras,
Coma qui dits: *Senyer, vos ets* [2]
Savis, cortes e mot discrets
Ez avinens e drechuriers
En fayts ez en dits vertadiers,
Mot poderos ab gran riqueza,
Prezats e temuts per nobleza,
Suaus, humils e conexents,
Francs, liberals, pros e valens,
Gays e joyos es avizats,
Alegres, ardits e temprats,
Garnits de bon sen natural
E de tots bos aps atretal;
En vostres fayts ets valeros
Ez a tots que may gracios.

Pero, car acostumat es,
Mi dons es la pus bella res,
[F° 133, v°] Pot hom dir, *que fos, ne ja sia,*
Car Dieu e la Verge Maria
Ȩ·ls Sants e las Santas exemps
D'aytal parlar volem tots temps.
Ȩ soen aytal parladura
Sostenem per .I.ª figura
Qu'es *Yperbole* mensonada,
Qan trobam qu'es acustumada.
Ȩ veus d'aquest vici la fi.

De Verbositat

Verbozitat havets aysi:
Qui longas paraulas espan
Ses necessitat que no fan
En verbozitat vol cazer
Segon q'aysi pot apparer:

[1] Ms. *honorabls*, avec abréviation de *e*, mais au vers suivant: *couenablas*. — [2] Du vers 5077 au v. 5092 inclus se trouve une accolade dans le ms.

Car Senyers, sapiats que l'autrier,
Can hieu parti de Montpeslier,
Per anar dreig a Tolosa,
Trobey la via trop fangosa ;
Pero gayre no m'o prezava,
Car trop bon roci cavalcava.

En un castell, pres d'un estany,
Qu'om dits ques ha nom Cabestany,
Vengui jazer lo segon jorn,
On fuy servits am gran sejorn ;
Mas depuys a pagar l'escot
Fuy mescomptats per .I. arlot,
Si que los sills me fe ronsar
Qan vench a mon escot pagar.

Vas Cabessac presi·l cami
Cavalgan e qan fuy aqui
D'un bell vi clar l'oste·m mostret,
Mas al liurar lo·m camiet ;
Qaix l'atrazia de color,
Mas divers era de sabor,
Sabem disch [1] *que per sa viltat*
Del milhor m'avia liurat,
O que ja Dieus pro no·l tingues
O·l fochs Sant Antoni l'ardes ;
Amen, car per cert ben mentich.

E puys vau m'en am cor inich
A Carcassona cavalcan ;
E qan vench al solell colgan,
Hieu fuy per l'osta receubuts
Am bells dits ez am grans saluts.
Empero ges no ieys del cor,
Car trop me vendech oltra·l for
La liuraso de la civada ;
Enqueras no·s tench per pagada,
Car trop me falset la mesura
Si be la viella de perjura
[F° 134, r°] *Jurava que mon dreig havia.*

E l'endema tengui ma via
Si qu'en l'ostal qu'es pres del barri
Hostaley de Castellnoudarri ;
Ez us macips del hostalier
Ades m'aportech mieig quartier
De moto per obs de sopar ;
Pero dos tants m'en fe pagar
Que no·l compret, si be jurava
Que per cert aytant li costava.

E pueys qan vench a l'endema,
Tengui mon cami bell e pla
E vengui la nuyt a Tolosa ;
Am cara plazen graciosa
Fuy receubuts e gen servits
E de tots aquests fraus gandits.
E fau vos sauber atretal
Qu'ieu elegit hay bon hostal,
Savi doctor, bos compayos,
Subtils e d'apendre curos.
Entro mieja nuyt os entorn...
Vuell apueys apendre tot jorn ;
E vull que sapiats atresi
Ques hieu me levi gran mayti
Vau a l'escola volentiers
En tan que·y soy ab los primiers,
Ez enaysi fau mon poder
D'apendre mayti nueig e ser.
Dieus per sa bontat vos ajut,
E vos do joy e gran salut.

Aysi podets vezer qu'om pauza
Gran re de paraulas ses causa,
E qui les escriu o las manda
Sembla ples de fadesa granda ;
Car abastava que dixes
Per esta guisa sis volgues :

Fas vos saber, Senyers, qu'ieu hagui
El cami gran treball e lagui,
Molts perills passats e greus mals ;
Soy a Tolosa, sas e sauls,
Dieus ajudans e soy tot dia
Am mot honesta companyia,
Al miells que puesch estudian
E mas escolas frequentan.
Jhesu Xrist vos do bona vida,
Qui sos clamants en tots fayts guida.

Verbositat no vuellats doncs,
Car dictats pauza massa loncs
E gran re paraulas ses fruig.

De ambiguitat

Ambiguitat sapiats tuig,
Car tot dictat ret vicios
Per lo sen que pauza dubtos.
[F° 134, v°] E naix aquest vicis ades
Qan amphibolia l'es pres,
Segon q'avem lassus mostrat,
E per exemples declarat,
On finalmen vos remetem.

De brevesa

Brevesa soen reprendem,
Car la sentensa ret escura,
Don cascus mantas vets rancura.
Coma : *yeu vos pregui per Dieu*
Pesets d'un gran negoci mieu.
Lo fayt d'Estort, mon compayo,
Vuellats procurar a son pro.
Causa per so qu'es divulgada,
E cominalmen recitada,
O manifestamen saubuda,

[1] Lire : *si be·m dic ;* cf. *Leys*, éd. G. A., III, 132.

Evidens e per fe cresuda
Pot hom pausar coma notoria
En breus mots per haver memoria,
Coma : *Dieus es al mon venguts*
Del Sant Esperit concebuts
E de la Verge Mayre nats,
Sots Pons Pilat crucifficats,
Morts, sebollits e volch dexendre
Als Inferns per los sieus deffendre,
Ez al terç jorn resuscitech
E sus els Cels pueys s'en pujec ;
E car estat era promes,
Lo Sant Esperits Dieus trames
Als sieus en semblansa de foc.

De generalitat

Generalitats en tot loch
Pausa sen confus ez escur ;
E que miells ne siats segur,
Veus un exemple general,
Per demostrar que re no val :
Us homs es morts d'una companya
E pecejats per gent estranya ;
E veus *generalitat* ditxa.

De transposicio e vulgar

Transposicios es escritxa
Lassus en autre loch, per que
Vulgar vos demostram dece
Per lo qual so qu'es prepauzat
Cominalmen es menysprezat ;
E car es trop comus a tots,
En re no play la sua vots.

Vulgars appar totas vegadas
Qui dits paraulas divulgadas,
E trop comunas examen
Per so que son prepausamen
Puesca d'aquellas proseguir
[F° 135, r°] E declarar ço que vol dir ;
Las quals no redo volentos [1]
Home per auzir ni curos ;
Car en re no son inductivas
Ni dels ausens excitativas,
Coma : *per Dieu serets tuig saul,*
Mas que be fassats e no mal ;
Qui be fara be trobara.
Aytals exemples cascus ha
En gran menysprets dece que·ls au,
Si que ses aurellas hi clau
En so que pus auzir non vol,
Ans leumen cascus dire sol :
Aytan sen, dixera, n'agras
Us homs fantastics e fadas
E ses bo sen e ses maniera.
Aras havem ditxas a tiera
Las X sagetas cominals
Am que fassiam trop de mals
Le Reys appellats Barbarismes
E sos companyos Soloecismes
A las Reginas desus ditxas.

De las XIIII fillas que Soloecismes hac de sa muller, Na Mataplasmus

Set per II vets fillas escritxas
Poyra trobar aysi cascus,
Las qals hac de Metaplasmus
Soloecismes sos marits :
D'aquest sauber veus ne la una,
E pueys ausirets de cascuna,
Si com per orde les trobam.

Protesis primier declaram,
Que *trastuig* per *tuig* vol pausar,
Car tots temps crex al comensar ;
E *naut* per *aut* requier encara.
Epenthesis lo mieig empara
E crex aqui totas sasos,
Coma *genoyer, vertudos,*
Per *vertuos* e per *gonier* (sic).
Paragoges la fi requier
E pren creximen tota via,
Coma qui *vesentre* dehia
Per *vesen* e *dire* per *dir.*
Afferesis tots temps ferir
Vol lo comensamen de mot,
Tollen coma *tecat* e *bot,*
Per *nebot* e per *entecat.*
Sincopa reig lo mieig raubat,
Coma *follmens* per *follamens.*
Veus *Apocopa* qu'es mordens
La fi coma per *salve saul.*
[F° 135, v°]. Aytal parlar coma leal
Prendem, can es acostumat,
O sia loncs os abreujats
En qualque part de diccio.

Extasis Diascole so
A nos d'ocasio mot greu,
Car fan allongar so qu'es breu.
Per que nos huey las esquivam ;
E veus exemple que·us pausam :
Perforsa t'en que tots temps sias
Verays e catholics cristias ;
E veus *ti* greu qu'es aysi loncs
Per que·l sos es braus ez enbroncs ;
Ez *as* rema greus qu'es aguts.
Ayso clar es als entenduts,
Perso qu'es dig en l'exemplari.

Sistoles fay tot lo contrari,
Car so qu'es lonc fa breu tornar ;
Ez aysi podets ho trobar :

[1] Ms. *volntos* avec abréviation traversant *l.*

Si vols haver lo cor subtil,
Au ez apren d'Aristotil.
Veus *to* qu'es loncs en greus tornats
E *til* greu en agut mudats.
E car l'accens lajamen sona,
Dizem ques huey gran vici dona
En los dictats noells qu'om fa.
Dieresis tots temps nos da
D'una sillaba dos, per que,
Si costumat es, payra se,
Coma si disets *Mathieu*
De tres sillabas; pero *yeu*,
Dieu, mieu, tieu, sieu, e lor semblan
Una sillaba ses plus han,
Cascu pero pausat per si.
Sineresis se met aysi
Que vol dos sillabas en una,
E letra non esta deguna
E d'aytan si vo·n donats seyn
L'atrobam de sincopa lueyn,
Coma *cambiats* es de tres
E per dos sillabas es mes;
E si l'abreujar es en us,
Rependre no·l vuella degus,
Coma *car sia, tu sias, vos siats*,
O *sian*, o *siam* pronunciats.
Pero mays no es bella causa
Qui per dos sillabas las pausa,
Coma *siats, sia, siam.*
Dos mots examen atrobam
Pausats en I, coma *II quens*,
Quems e [1] *quens* e *ques* examens,
E *mes* e *quet* e trop d'aytals.
Ez es l'ajustamens leals
[F° 136, r°] Qan loncs usatges no·l sofana.
Veus *Sinalimpha* que nos pana
Del mot la derriera vocal,
Coma : *de bon'amor coral*
Cascus deu amar payre e mayre.
E si be s'esbeu al retrayre,
Segon art vol esser escritxa,
E car soen vezem que tritxa
Mants homens (*sic*) al pronunciar,
Per so que no·ls fassa pecar
Es trop miells si no l'escrivem.
Olipsis trobar no·l podem
Ques haja loch segon romans.
Trop le *Metacism* es pesans
Perque *m* denan vocal osta,
Car ges no vol aytal riosta
Arts de romans ni de lati.
Antitesis vejats aysi
Que letra per autra cambia
En un loc coma qui disia :
Onta per *anta*, *unch* per *onch*,
Arda per *arna*, *punch* per *ponch*,
E *bulch* per *bolch* e *dit* per *det*.
Ez aytals mots hom vos permet,
Qan loncs usages los comporta.
Methatesis d'un loc transporta
Ad autra letra coma *craba ;*
Aquo matex fay de sillaba
Coma *balizi* [2] ne doram *(sic) ;*
E d'aquest soen nos payram
Qan lonc usatges lo soste.

XXIII sillabas (*sic*) nos cove
De *Soloecisme* pausar
En aquest loc e declarar
Ques hac de sa muller que fo
Na *Scema*, sor d'oracio.
Tractem de *Prolemsis* ades
E de las autras en apres.
Prolemsis lo plural cabisch
E pueys en parts lo divisisch,
Coma : *cantem de bell compas,*
La us nautet e l'autre bas.
Dos auzells volans vey pel mon,
La un d'avall, l'autre d'amon ;
O qui dits : *enplegadamen*
Parlat han cascus follamen.

Zeuma gran re causas abrasa
Las quals ab un sol verb enlassa,
Coma : *lauzor, honor e gloria*
Hajats vos, Reys de gran victoria.
Bertran s'enardisch e Guirauts
Vos fayts mas non ges tuig grans sauts [3]*;*
Pons o Guillems a gramaig bru ;
Hieu estudiey miells que tu.
Ucs se governa coma Reys.
[F° 136, v°] *Vos no saubets ni yeu las leys;*
Degus no canta sino hieu.
E veus de *Zeuma* lo torn sieu,
Li qal van qaix per una corda.

Conjunccios ab luy s'acorda,
So es una colors molt richa
Que·l det madona Rethorica ;
Gran re de causas vol ab si
Ab un verb com vezets aysi :
Avols aysina fay peccar
Ez avers soen follejar.

Ipozeusis vol manta causa
E te d'un verb cascuna clauza ;
E car no cura d'autra mescla,
Luy temps copula no s'i mescla.
La color de la sua flor
Que·l det la dona de valor
Es *Dissolucios*, que sap
Mantener aquest primier cap,
Fazen de *Zeuma* lo contrari.
E par en aquest exemplari :
Vertats decay, falsetats s'enantisch,
Enveja creys, caritats desparisch,

[1] *Sic* ms. ; l. *quem e (que·m e).* Au vers suivant lire *m'es* et *que·t.* — [2] *L* écrit au-dessus d'un premier *z : bazizi.* — [3] Ms. *sants.*

Cobetats corr, franqueza fort s'estanca,
Lealtats mor, engans per tot s'afranca,
Dretxura fuig, tort s'es mes en caydera.
E fa se per autra maniera
Qu'es trop ad alcus mays comuna,
Can senes copula deguna
Us nominatius mots verbs lia.

Disjunccios aquesta via
Sec del tot e fo li donada,
Car es flors bella coronada,
Coma : *deffenda, salva nos*
La virtuts de Dieu glorios.
Ayso mateix vos demostram
Per aquests versets que pausam :
Dels Cels Jhesu Xrist dexendet
El cors virginal s'aombret
Don nasquet gloriosamen
Ses tacha, ses corrompimen ;
D'infern vensech los enemichs
Don traix prozamens sos amichs,
Los qals menet ab gran victoria
Sus el cel en la sua gloria.

Silensis ab un verb arrapa
Dessemblants causas jos sa capa ;
E podets ho vezer en jos :
Silemsis es concepcios
De gendre, nombre, de persona.
E veus exemple qu'om vos dona
De gendre : *Pons e Na Bellvis*
[F° 137, r°] *Son li plus bell d'aquest pahis;*
De nombre : *Hucs e Sanc despendo,*
Isarns ez Olivers aprendo ;
E de persona retenets
Aquest exemple que vezets :
Hieu e tu dousamen cantam,
Hieu ez Anthonis disputam.
Tu gayamen e cells cantats,
Tu de fi cor ez Hucs amats.
Davids e·l savis Salamos
Dero mants ensenyaments bos.
Soen trobam nominatiu
Qu'en aysi concep ablatiu :
Eymerich ab sa muller canta,
Bertran li respon ab l'enffanta.

Ez *anadiplosis* la fi
Pren al comensar enaysi :
Vergiers, sendiers verays e pons,
Pons de salut e clara fons,
Fons de purtats e vera dots,
Dots que·ls pecats deneja tots,
Tots nos guidats, Verges Maria,
E mostrat nos del Cel la via.
Anafora torna soen
Un mot en lo comensamen ;
Qan Rethorica l'estrenet
Repeticio li donet ;
Ambas son asaut d'una sort
E vejats aysi lor acort :

Amors fay home gay e pros,
Amors l'aman ret coratjos,
Amors viu ab alegretat,
Amors fay del estrayn privat,
Amors noyris e dona forsa,
Amors en abteza s'esforsa,
Amors agensa tota res,
Amors dits qu'om sia cortes,
Amors vol home franc e larc,
Amors troba [1] *tot carc,*
Amors conserva joventut
Amors a tots dona vertut,
Amors fay patz de manta guerra,
Amors enclina·ls cels en terra,
Amors los coratges ret fis,
Amors duts hom a Paradis

Per clauzas se fay atresi
E podets ho vezer aysi :
Dieus nos creet, Dieus nos da vida,
Dieus nos rieig tots, Dieus nos da vida,
Dieus benesisch, Dieus santifica,
Dieus viure fay, Dieus fructifica.
Am coblas procezir podets,
Per esta forma si·us volets,
Ez es de major agradansa
Segon q'appar en esta dansa :

[F° 137, v°] *Bos saubers joyos* [2]
Me fayts e baudos
De mor agradiva. [3]

Bos saubers me fay
Lo cor gay
Car veray
Prets ha d'onor ;
Belazor no say
Don morray,
S'ieu non hay
Breumen s'amor.
Ay cors gracios
Luy autra ses vos
No m'es agradiva.

Bos saubers tan es
Gays e ples
De tots bes
Qu'en sa prezo
M'a liat e pres
E conques
Tan que res
Dar gariso
No·m pot mas vos, pros,
Am cor valeros,
Plazens agradiva.

[1] Suppl. *leugier*, d'aprés les *Leys*, éd. G. A., III, 162. — [2] *Leys*, éd. J. Anglade, II, 146. — [3] *Sic* ms. ; l. *d'amor*.

Bos sabers me part
Ab .I. dart
D'un regart
Que·m fe l'autrir ;
Tan que no·s depart
De la part
Vas on art
Amors e fir (sic),
Be·m fayts desiros,
Gays cors amoros,
Tant etz agradiva.

Bos saubers gaujos
Fora mot s'ieu fos
Am vos agradiva.

Epinalemsis tots temps sap
En la fi replicar lo cap
E perque miells vos recordets
Pausam vos aquests bordonets :

Amem lo Rey del Cel, amem,
Adorem tuig Dieu, adorem,
Redam lauzor a Dieu, redam,
Tengam sos mandamens tengam.

E per amor que fos mays rica
Tres flors li donet *Rethorica*
De color diversa cascuna ;
E es *Conversios* la una,
Complexios es la segonda,
Que vas doas parts tots temps sobronda;
Conduplicacios diversa
Es trop, car en tot loch s'esmersa,
Tant es de diversa maniera.
Conversios es la primiera
Que vol en la fi replicar
Un mateysh mot e retornar ;
Lassus en cobla retronchada
La sua forma vos es dada ;
E vejats so qu'en havem dig
E seguetz del tot son escrig.
[F° 138, r°]. Si be d'aysi deshen e naysh
Complexios en dos locs paysh ;
Al cap vol un mot repetir
Ez autre soen al finir ;
O mays cobla duplicativa
Vos donam per declarativa,
La quals podets lasus vezer.
Conduplicacios sezer
Vol say e lay ez en tot loc.

Cobla desfrenada lo joc
Mostra de son retornamen ;
Lasus pero d'aysi deshen [1]
E per so lay vos remetem.
Los retornamens ques havem
De las diccios suffertam,
Qar per aquells miells demostram
La nostra gran affeccio
E major excitacio,
Allegan, reprenden, lauzan,
Escarnen o vituperan.

Epizensis ad una ma
Un mot retorna ses meja,
Per gran affeccio mostrar
O so que dits miells afermar.
Estiers *Nugacios* seria,
Coma : *cavals, cavals corria.*
Lasus affectuosa cobla
Mostra per qal maniera dobla
Epizenzis .I. mateysh mot,
La qual tener volem del tot
Aysi cum la veyrets escritxa
Per la razo qu'es dessus ditxa ;
Pero d'aysi preza l'avem,
Si be lassus vos remetem.

Paronomazia se fay
Per dos vocables o per may
Diversamen signifficans,
Al cap oz en la fi semblans
O qaysh, si cum dejos veyrets.
Del sieu compas es mantas vetz
Agnominacios que·l det
La dona que la patz tractet ;
E qar hom miells per fag s'aviza,
Dam vos yshemple d'esta guiza :

Corta yiest, cortz de tota cortezia,
Car de cortes descortes fas tot dia,
Menten, meten, prenden am desmezura,
Perden, penden, soven ses forfrachura,
Donan tal dan dampnan ez absolven,
E can ques fan paubres li rich manen ;
A son gran greug de si meteysh se pleja
Qui longamen, corts, vostre cors corteja.

Si be regardats aquest pas,
[F° 138, v°] *Replicacios* en est cas
E rims fayshucs pot haver loc.
Encaras joga d'autre joc
Agnominacios, qar pauza
Diverses cazes d'una cauza
O de gran re los qals a tiera
Ordena per esta maniera :

Dieus es Senhors de tota re,
De Dieu la vertutz nos soste,
A Dieu lauzor donatz e gloria,
Dieu pregatz que·ns done victoria,
Dieus Senhor, garda nos de mal,
Dieu ajudan tug serem sal.

De motas cauzas atresi
Trobam que·s pot far enaysi :

[1] L. *d'aysso dissem ?*

L'emperadors es bells e gays ;
Del noble Rey sia·l palays ;
Al comte donarets Savoya ;
Lo duc recebrets am gran joya ;
Marques, parlats cortezamen,
Lo Senescal del Rey presen.

Scesinomaton soen meysh
Diccios qays d'u sen meteysh
E oracios mantas vetz.
E vejats ho que no·y doptetz :
Per greu temps e mal e salvatge
Aspre, dur ni per gran auratge
De vens, de neus, ni de grans freytz
No soy tan atenchs ni destreyntz
Qu'ieu mon cor non haja baudos,
Alegre mot, gay e joyos,
Qan de midon la captenensa
Cosir e la bella parvensa.
Vezer podets aysi vocables
Qaysh d'u meteysh sen acordables,
Coma *salvatge, greu* e *mal,*
Aspre, dur e *fer* atretal ;
Aquo mateysh *alegre* fay
E *baudos* e *joyos* e *gay.*

Per *Oracios* atresi
Trobam que·s pot far enaysi :
Fals Juzieu, vos pequets greumen
E falhitz trop malvayzamen ;
Frau consentitz e malvestat
E fets mot gran iniquitat,
Cant Dieu, vostre Senhor, liuretz
A mort ez en la crotz levetz.
Aytal mot no son de sofan
Can mostron afeccio gran,
O quant en acort hom los met
D'algun principal bordonet,
Coma : *tostemps sias sufrens*
En los tieus faytz e paciens.

[F° 139, r°]. *Paranomeon* s'aramilh
Am una letra don garilh
Los caps d'aquells motz ques ampara,
Coma *claramen, canta, clara.*
Lassus *Replicacios* mostra
D'ayso la oppinio nostra.

Omoeptoton los finals mots
Vol acordans tots temps de vots,
Sol que del verb no sian pres.
Del sieu resort trobam ques es
Similiter cadens qu'es flors
Que·l foc donada per amors.
Omoeteleuton [1] per fort
Vol los finals motz d'un acord
So que del verb sia lor cauza.
Similiter desinens pauza
Finalmen aytal acordansa ;
Aquesta flor per amistansa
Li det madona Rethorica
E qar assats am rim s'aplica
E l'autra qu'es ditxa dessus,
Podem la sostener cascus
Si rims fayshucs no romp la corda,
Qar ab nos tostemps no s'acorda.

Poliptoton diversamen
Per divers cas torna soen
Un mateysh mot e qui no·s vol
En son proces orde no col ;
E cant scienmen es pauzada
Pot esser per nos sufertada,
Si be fayhuga *(sic)* nos appar,
Majormen can no pot mostrar
Eviden excitacio
O sobregran afeccio
O confirmacio major
De blasme, dol, gaug o lauzor.
E per que·l ver cascus ne cuelha,
Aquest ysemple legir vuelha :

Riqueza mantas vetz semena
Los mals que paubriera refrena ;
Donx per gran ajust de riqueza
Hom no pot conquerre nobleza,
Si donx cell a cuy es plevida
Am vertut riqueza no guida ;
Donx a riqueza met denan
Vertut e non faras ton dan ;
Qar de riqueza no valdras,
Si vertutz l'es meza detras.

Encaras estiers la primera
Se fay per esta maniera :
Be·m par tots homs avols e fals
Qui vol ajustar mal a mals,
O qui *plangz sobre plang* dizia,
Pauzan divers cas tota via ;
[F° 139, v°] E veus lo sieu derrier compas.

Traduccios vol lo sieu pas
Segre, car es la sua flors,
E fay encaras autra cors
Pauzan a tort per equivoc,
Segon que par en aquest loch :

Aquel me par de bona fe
Que frau ni lunh barat no fe ;
Midons plazens m'es e cara,
Per qu'ieu li estau carc e cara.

Si *carc e cara* dir vos platz,
Diverses cazes hy notatz ;
E ges hom no deu sofanar
Aytal maniera de parlar.

Irinos tostemps es plegiva
De construccio suspensiva ;

[1] Ms. *Omoetelenton.*

Ez entro que fa plana pauza
Lendemens [1] d'ome no·s pauza,
La quals no es fayshuga masa
Cant XII bordos o mays passa ;
A dictat pero no fa mal
Si no te nom de principal ;
E per miells esser entendut
Yhemple vo·n donam legut :

Vostra beutatz, dona valens e pros,
Don us cayrels d'amor ve que transfora
Los fis aymans subtilmen ez acora,
Tant es plazens ez am belas faysos,
Am cor humil e franc e de bon ayre,
Qe belazor lunhs homs no pot retrayre,
Ha tot mon cor asetiat e pres
Per que si·us platz valha·m vostra merces.

Polisintheton ajust fay
De tres oracios o may
Per copulativa liadas
Si cum vezets etz ajustadas :

Dieus salve lo Rey e deffenda
Ez auja sos precz ez entenda,
E·l gar de mal e·l do victoria,
E·l meta dins la sua gloria.

E lunh aytal parladura
Non haia degus a non cura.

Dialiton, Asintheton,
Del tot a *Polissintheton*
Contrarias son en lor proces ;
Vezer o podetz aysi pres :

Cantatz, alegratz vos en Dieu,
Benezets, lauzats lo nom sieu.

Per autra guiza se cabysh
[F° 140, r°] *Dialiton,* qar devezish
Una soen oracio
En tres o may e mostran quo,
Qar trop la red multiplicada
Cascuna diccios pontchada,
E ges copula non acuelh ;
Aysi vezer se pot ad uelh :

Dieus totz verays, misericordios,
Sans, dreyturiers, benignes, glorios,
Am cor humil, suau, franc, de bon ayre,
La carn, lo mon, l'enemich fals tritxaire
Venquet, salvan tot l'umanal linatge.

Articles fay lo dreg viatge
De dialiton, quar flor es
La qal de Rethorica pres.
Articles als can tot es fag
Non es mas us ponhs am lo[n]c trag
Suspensius que·s fay a dessus ;
Nomnar lo sol *Coma* cascus ;
E d'aquest mays a ple direm,
Lajos qan de membre tractem.
Aquest parlar cove que plassa
Salamon [2] qu'om non sobrefassa ;
E car nos aquest sobrefar
Havem lassus volgut mostrar,
Qan vos declarem la natura
D'irinos, qu'es una figura
La quals vol suspensiu escrig,
Abaste vos so que n'es dig.

Syntheton doas oracios
En una met tota sazos.
Aras o mostram claramen
E no·y fam lunh reprendemen :

Si Dieus me vol donar govern,
No duptara mon cor ifern ;
Hom sec tot jorn aquest sendier,
Per que·l tenem per drechurier.

Anthiteton la un contrari
Per l'autre vens ; per yshemplari
Cobla vos dam contrarioza.
La sua flors mot gracioza,
Contraris nomnada per totz,
Concluzio fay en breus motz,
So que vol parlar afferman,
Si cum vezets, o denegan :

Am si mateysh qui no s'ave
Am autre quo s'avenra be ?
Qui·ls secrets sieus vol revelar
Los autrus no poyra celar.
Qui no pot aysi [3] *pro tener,*
Als autres quo poyra valer ?
[F° 140, v°] *Qui ses poder es ergulhos,*
Humils cum sera poderos ?

E ges de tant degus no·s vane
Per que·l parlar aquest sofane.
Antiteta sentensas pauza
Cascuna de diversa cauza,
Coma : *s'ieu paubres fuy e fatz,*
Aras soy rix e assenats.
E si mays yshemples volets,
Lassus a cobla recorrets.
Diversa per nos apelada
Contencios li foc donada
Que sec del tot la sua part
E ges d'aquesta no·s depart :

Le freytz te fay tot jorn suzar
E·l cautz glatir e tremolar.
Tu yest en gaug tristz e ploros
Ez en tristor gays e joyos.

[1] L. *l'entendemens.* — [2] *Sic* ms. ; l. *solamen.* — [3] L. *a si.*

E si volets mays yshemplaris,
D'aquests o d'autres reversaris,
Recors vulhats haver cascus
A cobla reversa lassus.
E ges degus en aquest pas
Aytal parlar no layshe pas.

Antitozis soen abauza,
Qar .I. cas per autra nos pauza ;
Pero del sieu compas de sert
L'antic dictat ne son cubert,
Coma : *la chanso ques has ditxa*
En gran re de locs es escritxa ;
Qar *chansos* deu aver aqui.
Li noell ne son atresi
Per liey mantas vetz escusat,
Can lo parlar acostumat
Trobam, coma vezets qu'om ditz :
El Regne Dieu s'es adormits.
O *tant aur, ni tan bell juel,*
Aytan ric fermalh de mantelh
Non er donat per [1] *filh de mayre.*
O qui dits : *per l'arma ton payre.*

Ypallage tot lo contrari
Pauza tostemps e·l reverssari,
Coma : *fay blat de la farina*
Ez unple lo most de la tina ;
A tots la bota del vi meysh
E pesca la mar en lo peysh.
Qui mays yshemples vol haver
Cobla reversa pot vezer.
Ypallage vas liey cossen
E *Contencios* yshamen.
Pero qui scienmen non uza
[F° 141, r°] Aytal parlar cascus recuza.

Synthezis : aquesta figura
L'orde ques han de lor natura
Las diccios torba del tot ;
Pero le sieus parlars es mot
Acustumatz, per que·l tenem.
Tres filhas donar li podem :
Evocacios es primiera
E fay se per esta maniera :

Yeu, Peyres, auzi la lesso,
E tu, Pons, lieges per ton pro.

Le *Peyres* qu'es tersa persona
Al *yeu* de primiera s'adona,
Qar *yeu* lo vol de sa pagela.
Yshamens le *tu Pons* apella,
Qar am sa persona l'abriga.
De l'autra cove qu'om vos diga,
Qar es el segon loc pauzada,
Apposicios appellada ;
La qals se perforça tots temps
Que dos noms sustantius esemps
Ajusta senes tot meja ;
Aysi vezer o podets pla :

L'aybres amielliers es granatz
E·l fruyts pomscirs assazonatz.
L'erba fenolhs en l'ort verdeja
E la flors viuleta blaveja.

Aysi pot conoysher cascus
Que·l noms sustantius mens comus
Lo mays general determena.
La terça filha trobon plena
Li clerc d'avol costruccio,
Per la qual excusacio
Allego tostemps en apres ;
Ez es sos noms *Synodoches.*
Mas segons romans non ha loc,
Si donx no joga d'autre joc,
So es qan lo tot vol pauzar
Per la part o·l contrari far ;
Qar adonx ha loc enaysi.

De las XIII fillas ques hac Allebolus de sa molher Na Tropus. E de lors nebodas que son XV. Ez enaysi son XXVIII.

Demostrar las filhas aysi
De *Tropus* e de so marit
Allebolus em compellit
[F° 141, v°] E lors nebodas yshamen.

De methafora

Methafora tostemps enten
Als que no ditz ni pronuncia ;
E procesish per esta via :

Can vey los auzelos salvatges
Ez alegrar ez esbaudire,
E vey los prats e·ls jardis rire,
Los boys fulhats e la gran mar
Dels blats en epic ondejar,
Adonx mon cor per la douzor
Del temps gay reviu en amor,
Si que·m fay joyos ez alegre.

Translacios vol totstemps segre,
Qar es flors plazens agradiva,
Aquesta forma transsumptiva ;
Per aquest yshemple vezer
Ne pot cascus aysi lo ver :

Berta del siu mantel s'afliula (sic) ;
Ta frezols es qu'a penas miula ;
E us pages rugis e brama,
Qan li ve mal tan fortmen l'ama.

Veus *miula* transsumptivamen
E *brama, rugis,* yshamen.

[1] Ms. *p*, avec abréviation de *pro*.

Qui vol nostre proces entendre,
Methafora tostemps atendre
Vol mays al sen on se transporta
Que no fay en ayso que porta
La letra la quals mortiffica,
Si cum l'esperits [1] viviffica ;
E car per alguna semblansa
En bo frug l'escorça balansa,
Cominalmen cascus s'en lauza.

Cathacrezis l'autru nom pauza,
Qar pauc ni pro del sieu non ha ;
E veus yshemple qu'om vos da :

Lassus al cap de la carriera
Teno las gens mercat e fiera ;
Aquest hostals ha bella cara,
Lo pe de la tor hom repara.
Bertrans totz sos vezis tabusta,
Qar massa beu am pot (l. *poc ?*) *de justa.*

Aquest parlar a totz nos platz,
Qan trobam qu'es acostumatz.
Si be lo nom d'autru s'aplica,
Una flor li det Rethorica,
Sos a saber *Abuzio*,
La quals vol la su[a] mayzo
Segre tos temps e·l sieu resort.

Methalensis es d'aytal [sort]
Que procezish per trop mejas,
[F° 142, r°] Si que les sieus camis es plas
Per anar tost del gra primier
Al subseguen terme derrier.
D'yshemples cove qu'om vos pague,
Que·l proces de liey no s'amague :

Qui manja blat de tres arestas
Miels pot sofrir vens e tempestas.
De qualque vi mays beure vuelhas
Beu del novell o de tres fuelhas.

Per *blat* lo *pa* devets entendre,
Qar d'aquell lo vezem deshendre
Per grazes e per mejas motz ;
Qar manifest appar a totz
Qu'om de blat la farina tray
E de farina pasta fay
E d'aqui pueys le pas dishen ;
Ez enaysi per conseguen
Le *pas* del *blat* es deshendutz.
Enaysi meteysh entendutz
Per *fuelha* pot esser us *ans*.

E ha doas flors mot agradans :
Gradacios es la primiera
Que·s fay per aquella maniera
E per aquesta devalan
La un mot del autre forman :

Lo blat hom semena primier,
Pueys semenat a l'enderrier
En terra nays e qant es natz
Met fuelhas ; tantost qu'es fuelhats,
Segon dever, ez el espiga ;
Espigat, longamen no triga
Que florish e, florit, pueys grana ;
Si pot haver aura [2] *certana,*
Granat [3]*, madura tost ades ;*
Madurat, seguatz es apres ;
Segat, hom lo bat [4] *per que salha*
Ez yesca le gras de la palha ;
Cant es batutz deu se ventar ;
E, ventat, bellamen porgar.

E veus *Gradacios* pauzada.
L'autre flors *Climax* appellada
Yshamens d'u mot autre pren,
Entro ques ha tot son enten.
D'aquest parlar hom tot jorn uza,
Per que degus ges no·l recuza ;
E perque d'ayso no duptetz,
Legir podetz aquestz versetz :

Cascus deu amar disciplina
Per conquerir bona doctrina ;
Qar de doctrina deshendens
Es sabers e de saber sens ;
De sen be far, e de far be
Nays valors e de valor ve
Lauzors e de lauzor honors,
[F° 142, v°] *E d'onor pretz a totz Senhors.*

Veus de *Methalensis* la forma.

Methonomia nos transforma
Los motz, quar la contenen cauza
Per l'autra contenguda pauza,
E mantas vetz per lo contrari.
E vejats aquest exemplari :

Servetz a pert las Damizelas,
Qar manjat han las escudelas.
Li nostre vi son reculhit
E be celclat e referit.

La cauza trobans es pauzada,
Si cum vezetz per la trobada,
E per lo contrari, perque
Yshemples vo·n donam dece :

Tala sera si Bertrans mor,
Qar Nat de Mons sap tot de cor.
Dieus trobec la vinha primiera,
Santa, fizel e drechuriera.

La cauza fazen yshamen
Atrobam per lo fazemen :

[1] Ms. *lespits.* — [2] Ms. *autra.* — [3] Ms. *Grnat.* — [4] Ms. *blat.*

Le freyts es greus e perezos
Ez a las gens trop enujos.

E pel contrari mantas vetz
Se fay, segon q'ades veyretz.
Enquers la materia se pauza
Per la materiada cauza;
Aysi vezer cascus ho pot
Si·l cor non ha de saber lot:

Can las ostz foren ajustadas,
Viratz donar colps e custadas [1],
Cavals ferir e trabucar,
E cocir (sic) *e·ls fres escumar,*
E cavalyers pros ez arditz,
De ferr cubertz e gent garnitz,
Ferir de masas e de lansas
E trencar tetinas [2] *e pansas,*
Ancas e costatz ez esquinas,
E trencar elmes e platinas,
Gornios, albercz ez escutz;
Balestas, arcs viratz descendre [3]
E volar sagetas per l'ayre
E dartz ez espingulas trayre,
Flamejar espazas, guizarmas,
Per trayre dels corses las armas.

D'aquestas locucios totas
E d'autras a lor semblans motas
Uzar poyra cascus sis vol,
Si longa costuma las col;
Car estiers no son aproadas
Las transformacios pauzadas.

Per methonomia rete
Denominacios per se,
Qar flors es que·l det Rethorica,
[F° 143, r°] Per so qu'en fos tostemps
E mantas vetz *Oracio* [may rica.
Am semblan transformacio
Tira vas se fort es aclina
Per lo nom de la plus vezina
E de las mays promdana cauza.
E veus yshemple qu'om vo·n pauza:

Veraya Crotz, datz me defensa
Que l'enemix d'ifern no·m vensa.

Jhesu Crucificat entendre
Deu hom per *Crotz*, qar lo Sant Vendre
Per nos mort en aquella pres.

Anthonomazia tant es
D'auctoritat ques ad alcu
Lo propri dona pel comu,
Coma qui per *Verge* la Mayre
De Jhesu Crist Nostre Salvayre,
O per *Apostol* Paul enten,
O per nom de *Propheta* pren
David o *Roma* per Ciutat,
Si·l propri non *(sic)* mensonat,
Qar adonx loc no pot haver;
Estiers ayso devets saber
Qu'om per trops motz pronunciar
Pot lo nom d'alcu deguizar,
Coma per cel que Dieu trazic
Per son voler fals ez inic
Entendem *Judas Scariot.*
Aytal parlar payrar se pot,
Quant hom l'enten cominalmens.

Epytheton los accidens
Claramen expremish e pauza,
Li qal per lo nom de la cauza
Cominalmen son entendut
Segon qu'es aysi contengut:

Glorios Dieus e merceniers,
Paciens Jobs, locs drechuriers,
Savis Salamos e·l fizels
Davidz a Dieu lo Rey dels Cels.
Freja neus e nueytz humoroza,
Fera tristors ez engoyshoza,
Joyos alegriers e greus mortz,
Mala dolors ez enics torts,
Vera vertutz, bona drechura
D'epitheton mostran figura;
La qals a nos es agradiva,
Qan la trobam confermativa,
O cant es en usatge mot.

Synodoches pauza lo tot
Per la part e per lo contrari;
E veus ne divers yshemplari:

Amanieus es del tot calvutz
Ez Aymes totz blancs e canutz.

La grans companha qu'es venguda
[F° 143, v°] *Ades auran la fon beguda.*

Lo ser qan vay jazer Serena,
Rigota son cap e penchena.

Yeu vi sebolir Audiguier
A Paris en un monestier.

Be vezets la forma primiera,
E veus aysi l'autra derriera:

Las armes dels fills d'Israel
Pel cami de la mar noel
Yshiro de subjeccio
Del Rey d'Egipte Pharao.

[1] *Tustadas? Costadas?* — [2] Ms. *cetinas.* — [3] Il manque deux vers. Cf. *Leys*, éd. G. A., III, 218, 220. Lire *destendre.*

Aquest parlar, quant es comus,
No·l vuelha sofanar degus,
E mens cant leu se pot entendre.

Entelleccios vol deffendre
Estas manieras que son dichas
E mays las autras jos escritxas;
Qar aysi vos mostram que pauza
Per motas una sola cauza,
Aysi cum : *le cor dels malvatz*
S'alegra cosiran foldatz.
La lenga dels parliers truans
Ha gaug retrazen mals e dans.

E qar aquest parlar trobam
Acostumat, lo sufertam,
E mays qan hom l'enten ades.
Veus d'esta flor autra proces;
Qar motas cauzas pronuncia
D'una ses plus per esta guia :

Li layro vituperis motz
Dishero a Dieu en la crotz.

Aquesta loqucio truma,
Sino lo col longa costuma,
No deu reputar hom per bona.

Onomotopeya dona
Vocables fenhs, car aquells tray
D'alcu so que la cauza fay;
E per que miells vo·n recordetz,
Mostram vos ho per bordonetz :
Del so de croac corp se pren,
E coguls de coguç deshen ;
Pel so de be ditz hom belar
E de miau atressi miular.
Aytal mot e tuig lor semblan
Onomotopeya fan.
Totas las diccios aytals,
Si be son fechas, per leyals
Nos reputam segon romans.

Perifrazis motz qays semblans
Als mays promdas que fan entendre
So ques hom ditz vol tostems pendre
Per miells agensar e polir
[F° 144, r°] Los dictats o so que vol dir.
Duy menbre son d'esta figura;
E la us es d'aytal natura
Que so que pot dir en breus motz
Assatz plazens e bels a tots
Alonga per cauza d'ornat;
Ez en apres vol son dictat
Agensar amb autres vocables
Mays plazens e mays agradables;
Si que soen de breu razo
Fa lonc dictat e mostram quo :

Yeu gran mayti lo jorn primier
De may aniey amb alegrier
Per legir mon dictat noel
Al Consistori gay e bel ;

Si que d'ayso qu'es dig aysi
Fau dictat e dic enaysi :

L'autrier quan le solelhs mostret
Sos raytz pel mon ez estendet,
So fo lo primier jorn de may,
E li auzelet foro gay
Per la sua dousor del temps,
Si que tug canteron esemps,
Can viron la clardat del jorn
Am gran joy ez am gran sojorn,
Diverses cans plazens e fis
Mot dossamens per los jardis.
Adonx me lievey de mon lieg
E mantenen am gran delieg
Vas lo Consistori joyos
Aniey retrayre mas chansos.

E veus d'aquest menbre l'escrig;
Lo segon so que fora dig
Trop laig ab son propri vocable
Per autre mot pro covenable
Agensa del tot cum vezets
Si los seguents versetz ligetz :

Garcias no pot cambrejar
Ni Pons ab sa molher tornar.

E dizem vos aquesta figura
En tots sos menbres parladura
Sufficien assatz nos dona.

Flors es *Circuicios* bona
Que per alcuna circunstansa
D'alcu mot un autre nos lansa;
Ez ayso fa per lo semblan,
Si cum vezets qu'entre lor an :

La grans benignitatz de Dieu
Ha rezemut lo poble sieu.

Benignitatz de Dieu explica
Benignes Dieu e significa,
Ez ayso mot be se comporta.

Yperbaton los motz transporta
[F° 144, v°] En tan que sen cofus nos da
E trobam que .V. filhas ha :
Ystrelogia primiera
Es ditcha, per autra maniera
Ysteron proteron, la qal
Am parlar trobam cominal;
Qar so que deu esser primier
Pauza totz temps e met derrier;
E si be la sentensa muda,
Cant es en us, es sostenguda,
Coma qui ditz : *vay cumenjar*
E devotamen cofessar.

Tot jorn t'enebrias e beves
E no vols pagar so que deves.
Le blatz qu'es granatz e floritz
Sia mouts, ventatz e culhits.
Tu lieg ez estudia be,
Vay garrejar ez arma te.
E veus los motz quo nos trasmescla.

Anastrophe vol autra mescla,
Qu'es l'autra filha, car no col
So que naturals orde vol
De diccios, qar lo verb pausa
Enans que cel que fa la cauza
E denan luy dutz ez amena
Aycel que·l fayg del verb termena.
Lo genitiu nos ditz ades
E·l mot qu'el rieg li met apres;
Si prepozicio tramet
Lo casual denan li met,
Coma qui ditz: *valha nos Dieus,*
Joans e Marcz, Lucz, e Mathieus.
Cant yeu la messa major auzi,
Dieu benezisc de cor e lauzi.
Mays am d'amic son respos brau
Que d'enemic la votz suau.
Qar tu m'iest contra ses ma colpa,
Cascus fortmen veig que t'encolpa.

E per adverbi pot se pendre,
Le contra qui be·l vol entendre;
Lo remanen veja cascus
A *Transposicio* lassus.
Ayso ques aysi dig havem
Per lonc usatge sostenem,
Can le sens en re no·s cambia.

Transgresios la drecha via
D'esta presen figura sec
La qal Rethorica li det;
Ez a dos caps, la us requier
Tostemps lo cazual primier,
E pueys la prepozicio,
E ha dreg nom *Perversio*,
Lo qual havem lasus mostrat.
Li autre mot, qant son pauzat
[F° 145, r°] Contra lo dreg orde ques han,
Lo cap segon adoncas fan,
Autramen *Transjeccio* dig;
Del qal havem lassus escrig,
E mostrat cum se pot sufrir.

Parenthezis nos cove dir,
La qals es l'autra filha tersa
Que la razo tostemps esmersa
De la sentensa comensada
Enans que sia termenada,
E la materia, vas lo mieg,
Enans que reda son prefieg,
Trenca, recitan autra cauza.
E ges per tant hom no deslauza
Lo parlar d'aquesta figura;
E veus la una parladura:

Qan Dieus, qar finalmen no falh
Als sieus amics en lor trebalh,
Ausic los Sants Payres plorar
E planher fort e sospirar,
Adonx lo sieu car filh d'amon
El lor trames en aquest mon,
Per sanar e guerir lo mal
Del greu peccat original.

Ez enans que sia finida
Es la materia devezida,
Qar enaysi trobam que·s franh
Per ajust d'algun dig estranh:

L'autrier al yshen de Paris,
(Sab Dieus si lay ha de bos vis
E sey pot hom asats apendre
Mas sol ques haja que despendre)
Encontriey lo Rey que venia
Ez am luy grans cavaleria
De fora cassar d'un boscatge
On hagro pres un boc salvatge
E X singlars prop d'una barta.

Themezis es la filha quarta
Que red las diccios trencadas,
Si cum vezets ez enpeutadas:
Verays Dieus pay glorios res,
Que for, Senhor, miest tota res,
Dona·m tal vit en est mon toria
Que per mos pecs m'arma no moria.

Mostrat havem dels empeutats,
E veus aysi dels motz trencats:

Emperayritz del Cel aju —
Datz nos, si·us platz, tant que degu —
Na res de mal no·m puesca de —
Cebre vas Dieu en lunha re.

Aytal mot enpeutat lauzable
No so ni·l trencat agradable.
Alcu pero los han en grat
[F° 145, v°] Per mostrar lor subtilitat.
Motas vegadas atresi
Se podon trencar enaysi:

Questio gran d'una garlanda
Han Bartholomieus etz Alamanda;
Bar se deffen Ala prepauza
Que·l sia reduda sa cauza.

Encaras no son agradan
Sino per ostar mot pezan.
Per coblas far sillabicadas
Trobam las diccios trencadas,
Don fan gran festa mant dictayre;

Pero huey no las presam gayre
Per lor greu entricacio.

Sincrezis transpozicio
Requier don hom mantas vetz muza,
Qar la sentensa red cofusa.
No·us azautetz d'aquesta filha,
Qar tant es de mala jacilha
Ques home fay estar en ira,
Car enaysi lo sen remira :

Dieus los penedens gazardona
Ez aycells que be fan perdona.

Qar la sentensa vertadiera
Degra dir per esta maniera :

Cells que be fan Dieus gazardona
E·ls penedens ades perdona.

E qar es grans la sua torba
Tant que la sentensa no·s torba,
Dizem quez a degu no play
Si donx ab escien no·s fay,
O son dictat no sillabica ;
Si be desplay, ta fort s'entrica,
Si cum lassus dig es estat.

Yperbole passa vertat
Qar enaysi vol trop lauzar,
Cum vezets o vituperar :

S'ieu hagues poder un petit,
El mon non hagra plus ardit.
Mens has de forsa q'una palha
E vales mens q'una cernalha. [1]
Qar yest plus durs que ferrs ni roqa,
Cascus vezem que ponh e broca.

D'aquest parlar per que·l tenem,
Segon que lassus dig havem,
Qan mostrem qu'era sobrelaus.

Allegoria clus e claus
Red son parlar, un'autra cauza
Entenden que no ditz ni pauza,
Qar autre sen tos temps afig
En so qu'es estat faig o dig :
Dig coma : *vostres huelhs levatz*
E las regios regardatz,
Car ja son blancas a meyshos.
Veus d'ayso l'espozicios :
Sos a saber ques hom s'atenda
Ez en bos faytz mostrar entenda,
[F° 146, r°] Qar prestas son las gens dece
A creyre nostra Santa Fe.

Ayso ques havetz auzit ara
Mostra quo·s fa per dig encara ;
Per faytz se fay esta figura
Enaysi qui dar s'en vol cura :

Escrig es ques un filh leyal
Hac Abrams ez un natural,
Don figuram dos Testaments,
Lo vielh e·l noel yshamens.

Qui cerca be las contornieras,
Encaras en quatre manieras
Esta figura se pot far,
Qar ystorialmen appar
Que·s fa per aquest presen dig,
Lo qual aysi vezets [e]scrig :

Dieus lo mon en VI jorns crezec
Ez el VII [2] *se repauzec,*

Demostray que per VII etatz
Es per Dieu le mons compassats.
Figurativamen se pauza
Per la maniera d'esta clauza :

Fills mieus, pujatz yest a la preza,
Cum leonatz per ta proeza.

Don Sancta Glieyza nos podem
Figurar, qar tot jorn vezem
Qu'es presta dels filhs recebre
Que res no los puesca decebre.
O·l filh de Dieu hom pot entendre
Qui volc los sieus braços estendre
E sufrir mort sus en la crotz
Per que·ns pogues abrasar totz
E trayre los sieus de prezo :
E veus le filhs d'aquest leo.

Moralmens se fay atresi,
E podets o vezer aysi :

Jacobs a Jozep fe gonella
De colors diversas mot bella,
Longa tro lajos als talos.

Per las *colors* entendem nos
Diversas vertutz don vestitz
Nos a Dieus el mon e garnitz,
Per que mielhs nos puscam regir
E finalmen a luy venir.

Celestialmen la podetz
Trobar enaysi cum vezets :

Enocs, qui fo d'Adam setes,
Del mon aquest transportatz es.

Vol dir que cilh que be faran
Oz en be perseveraran

[1] Ms. *cerualha*. — [2] Ms. VII avec un gros point en haut et à droite représentant sans doute un petit *e* mal fait *(sete)*. Au vers suivant lire *demostran*.

En aquest mon que deu passar
Per VII etatz e termenar
Seran lassus en la Ciutat
Del Cel am gran joy transportat;
E veus allegoria dicha.

En aprop deu esser escricha
[F° 146, v°] La sua flors, que·l fo donada,
Permutacios appellada,
Qar amdoas son quaysh d'u semblan.
Tullis, d'aquesta flor tractan,
Esenha que tres formes ha;
Enaysi per semblanses fa:

Pueys que reteno li pastor
Uffici de lop raubador,
A cuy poyrem d'ueymays atendre
Per nostras ovelhas deffendre?

Apres se fay segondamen,
Si cum vezets per argumen:

Gaynes, aquest fals galiayre,
Aquest trachor, Judas trichayre,
Qui·l pot en sa Cort sostener?
Qar si·l fes hom dreg e dever,
Tost viram lo sieu faig deliure,
Qar non es dignes de plus viure.

Enapres se fa per contrari;
E dam vos aquest yshemplari:

E de Rollan cum s'afortisch
Am son parlar e s'enardish?
Havetz del be[l] maystre vist,
Amb armas tant haja conquist?
Hom pot conoysher al parlar
Que savis mercadiers appar.

Aytals paraulas trop punhens
Son qui las ditz als entendens;
Qar dizo se per menspretz gran.
L'yshemple donat per semblan
E per contrari podon tug
Esser ad argumen redug,
Qar assats han una semblansa.

D'aquesta mateysh' acordansa
Alcunas filhas son trobadas
D'allegoria declaradas
Per nos en aquesta maniera:
Yronia metem primiera,
Ques als que no ditz fay entendre
A la maniera del rependre
Coma: *be·l tengatz per leal,*
Per entier, franc e liberal.
Empero ges no lis[1] *de fat,*
Qar fa so ques ha costumat,
Ez es a contrari semblans.

Exclamacios acordans
Es tostemps amb aquesta filha,
Qar per alguna maravilha
De votz gran elevacio
Fay o per endignacio,
Per mal saber, o per dolor,
[F °147, r°] Per que·l fo donada per flor,
Si be lunh autre sen no dona,
Mas cell que sa letra mensona,
Coma qui ditz meravilhan:
Ha Dieus! ez en tan gran afan
Se met ez en gran cocirier
E soen am mal dezirier
Cell que s'amor en femna pauza
E son voler dire no l'auza;
Per mal saber o per gran dol
Se pot far enaysi quis vol:

Ha malvays! e que poray dir!
Ha fals! on te poyras gandir!
Ha ribautz! trachers desleals,
Cum poyras cubrir tan de mals,
Tans engans e tantas malezas,
Cum faytas has per to naleig!
Cocelh ni remezi noy veg.

Aquesta flors ses lunha torta
Am *Profonezi* se comporta;
E si li fos atribuida
Fora trop mielhs ab luy cabida,
Qar de parlar doble no cura.
Profonozis gran votz e dura
Fay per dolor o mal saber;
Per la flor o podetz vezer
De la qual vos havem dig ara;
Per gran gaug se pot far encara,
Coma: *Senhor e frayre mieu,*
Alegrem nos trastug en Dieu.
Lauzem Dieu, lauzem, qar salvatz
Nos ha trastotz e restauratz.
Ha! Senher Dieu, Reys glorios,
Honor e lauzor hajatz vos,
Qar per la vostra gran vertut
Havetz tot lo mon rezemut
De la preyzo d'ifern preonda.

Antifrazis es la segonda
Filla que met en .I. vocable
Contrari sen e variable
D'aycell que deu naturalmen
Haver segon son nayshemen.
Encaras en oracio
Se fay segon oppinio
D'alcus e dam vos yshemplari,
Per mielhs vezer lo sen contrari:
Anthifrazis crezem que·s meta
En contrafar pena maleta (*sic*),
O si mal far alqun vezia
E dic adonx en esta guia:

[1] *Sic* ms. Lire *li's*, *li es?*

[F° 147, v°] *Trop be fas ara, menbre te,*
Menbre·t ques hom tan be no fe ;

O, perso qar non es vertatz,
Dic : *trop be t'est aprofichatz*,
Es adonx segon aquest menbre,
De *Yronia* vos remembre,
Qar am liey ha conveniensa.
Empero veus la differensa :
Anthifrazis vol plana votz
E l'autra gran ab aspres motz,
Per que si·ls yshemples lasus
Pauzats derrieramen alqus
Am granda votz pronunciava
Ad *Yronia*, qar es brava,
Los deu atribuir tantost.

Enigma pauza ses rescost
E red sentensa tant escura
Que si no per cas d'aventura
Hom no la pot leumen entendre,
Si primier non ha vist descendre
L'arc de sa declaracio.
Aytal enterpretacio
Cobla requier divinativa,
Qar d'aysi trobam que·s deriva ;
Yshemples motz n'avetz lasus,
E donam vo·n encara plus.

Lo prior de Murel hay vist
Cantan capcli e tenc per Crist
Una Crotz am XII dobles (sic)
Ques absolvc Johan vintedos ;
Ayso fo l'intran de Dezembre ;
Veus l'an e·l mes que mielhs vos menbre [1].

Aytal dictat hom no refuda,
Si be no platz a la gen ruda,
Qar enigma q'es filha tersa
Teno per figura diversa,
E nos per subtil e per bona
Can cell que l'a feyta li dona
Expozicio covenabla.

Carienthismos agradabla
Filha tostemps es de parlar,
Car ha gran cura d'agensar
So que greu es, o dur, o lag,
Cant es per motz propris retrag.
E veus yshemples aysi motz
Per saber agensar los motz :

Per Na Rachel servit havia,
Per que donx m'es donada lia.
Dieus qu'es tot Senhors de tot poder
Ha fag de Bertran son plazer.
Digas quo·s cay Pons Auriol ?
[F° 148, r°] *Senher, enaysi quo Dieus vol.*
Pesa de be far Olivers ?
Senher, bey fa trastot mestiers.

E veus son parlar cum l'agensa.

Parceemia [2] pervezensa
Ha gran e saviamen renha
En sos proverbis que·ns essenha
Vertuozamen se repauza,
Los quals oz a temps, oz a cauza
Atribuish e veus ades
De temps e dels autres apres :
Si parlas del sobrevenen,
E puys calas de mantenen,
Hom ditz *que·l lops es en la faula ;*
Car plus de luy no fas paraula.
De cauza degus no si peca
Si los bels digs pren de Seneca,
O·ls essenhamens de Catho,
O·ls proverbis de Salamo
E·ls bos motz qu'entre motas gens
Vezetz qu'om ditz cominalmens,
Li qal non han degun actor.
E foc li donada per flor
Sentensa, la quals, on que sia,
D'aquesta filha sec la via.
Cascuna de temps se perve
E *can* e *quo* sap e mays *que*
Deu parlar o calar del tot.

Sarcosmos es vilana mot ;
Aquesta filha de mal cor
Es tostemps qar sap a tot for
Dir antas a son enemich ;
E ditz las am cor tan enic
Qu'en la maniera del parlar
So que vol dir entem· *(sic)* hom clar ;
Per aytal guiza li Juzieu
Escarnian lo filh de Dieu :

Vejatz d'aquest ! als autres val
E se gandire no pot de mal !
Si·s filhs de Dieu ara·s deffenda
E de la Crotz, si pot, deshenda,
Ez ardidamen creyrem lo.

O d'ome qu'en guerra no fo
Ni lunh temps no·y fe colp nin *(sic)* peca
Fas ton esqern am aytal fencha :

Be s'es portatz Pons en la guerra
Am las gens del Rey d'Anglaterra ;
Qar tots aycells ques ha ferits
Ha mes a mort, tant es arditz !

O qui per despieg oz esquern
[F° 148, v°] Ditz : *Fassam Pons nostre go-*
Q'aysi tan subtilmen hi ve, [*vern,*

[1] Cf. *Leys*, éd. J. A., II, 161 : l'an 1334, en ne tenant compte que des chiffres romains ? — [2] *Sic* ms. ; l. *paroemia*.

Se ri del mal coma del be ;
E veus la pro del mal uberta.
Antismos es filha cuberta,
Qar am bels motz pauza maldig,
E donam vos o per escrig :

Qui servir sab als Cardenals
Enpetra rendas avesqals ;
O qui ditz : *aquela tozeta*
Son carcaysh a tota sageta
Volentieyramen prestara,
So es avols femna sera.

Donx *Yronia*, *Sarchasmos*,
Peryfrazis ez *Anthismos*
Han entre lor coveniensa [1].
Empero be y ha differensa ;
La qal, si per las prezens *Flors*,
Vos no vezets, las *Leys d'Amors* [2]
Legets, on clar es contenguda.

Omozeuzis fa gran ajuda,
Qar lo mens pel mays conogut
Es declarat e mielhs saubut.
Tres filhas ha, veus la primiera :
Ycom nos espon volontiera
La cauza mens per la mays clara ;
Ayso la semblansa declara
Ques han dejos un promda gendre,
Aytal cum logica vol pendre ;
O sots un' especia, la qual
Devets entendre logical.
Gendre mot general enten
Que d'autres vocables compren,
Coma color ques ha jos si
Blancor e negror atressi.
Yshamen jos cors animat
Hom, *leos* e *buous* son pauzat.
Especia vezets be que sona,
Qar mot especial nos [dona ?].
Aytals es jos lo qual es [mes ?]
Peyre, Guiraut, Guilhems, marques.
Donx *Ycon* nos fa demostransa
D'un mot ad autre per semblansa,
La qual han jos un mot comu
Oz especial a qascu.
Aytal semblansa covenable
Red tot dictat ez agradable,
E quascus leumen s'en ajuda,
Perque pauc sap qui la refuda.
E veus motz per miells dar entendre
[F° 149, r°] D'alcun semblan dejos un [gendre :

Liberals es midons e franca ;
Ayssi cum flors de lir es blanca,
Humils, suaus coma colomba.
E car vas Dieu tot dreg s'aplomba,
Azira fort blasfemador,
Cum fay serpens encantador.
Veus dels motz qu'*Especia* compren
Per algun semblan yshamen :

Si cum l'avars en retener
Ez ajustar pren gran plazer,
Le valoros ha joy qan dona
Largamen e·ls sieus gazardona.
O qui ditz : *vezes tu Bertran ?*
Bermons es d'aquel meteysh gran,
E d'aytal etat es Serena.

La sua flors es *Emagena*
Ez es am liey d'un'acordansa.

Parabola vol dir semblansa,
Car .I. mot per autra (*sic*) mays clar
Per alcun semblan vol mostrar
Qu'es entre lor e dar entendre ;
E d'aytal especia ni gendre
Esta prezens filha no cura,
La quals es d'aquesta natura :

Si cum del solelh yeys le rays,
Aysi meteysh savieza naysh
De Dieu que tot lo mon capdela.

Semblansa, la sua flors bella,
De liey non es en res diversa ;
Paradigma, qu'es filha tersa,
Volontieramen nos sermona
E manifestz yshemples dona
De so qu'es estat dig o fag,
Per que·ls auzens am aquell trag
Enduga miels a retener ;
E sobr'ayso vulhats vezer
Exemplificativa cobla.
Paradigma trobam qaysh dobla,
Qar so que parabola porta
Ez ycon sela nos reporta ;
Qar leumen la forma comuna
Vezem que rete de cascuna,
No regardan gendre ni specia.
E tenem tota gen per nescia,
A cuy sos dictatz non agrada.
La sua flors es mensonada
Yshemples, lo qual en tot cas
Trobam d'aquel metex compas.

De las figuras principals
E de lors filhas naturals
Havem tractat e de lors flors ;
[F° 149, v°] Pero, segon alcus actors,
Autramens principals figuras
Trobam de diverses naturas
Dejos *Tropus* e jos *Scema ;*
Veus primier d'*Anthipofora*
E de las autras en apres.

[1] Ms. *conveniensa*, avec le premier *n* gratté. — [2] *Leys*, éd. G. A., III, 284.

De las figuras mens principals

Anthipofora son proces
Declara qar nos fa resposta
D'alcuna questio rescosta,
En so que ditz ez entenduda ;
D'yshemple nos pot far ajuda
Cobla qu'es lassus responsiva ;
E qar de luy conformativa
Trobam *Racionacio*,
Cove qu'en [1] fassa mencio,
Qar es flors assats agradabla
E de color pro covenabla ;
E si volets saber quo·s fa,
Cobla tensonada vo·n da
Yshemple clar ez eviden.
Antropospatos l'acciden
Ad ome propriamen dat
A Dieu, qar es acostumat,
Atribuysh o pel contrari ;
E de cascu veus yshemplari :

Dieus ha plazer e joy quan ve
Los sieus perseverar en be
E dol ez ira sobregran
Qan ve que degu be no fan.
O : *gran tro fas e pauca plueja,*
Per que tot quant dizes m'enueja.

Ez aytal parlar sostenem.
Apoziapazis havem,
Que so que ditz no vol finir
Per guaug, esquern o per azir,
Coma : *be sap hom qui yest tu.*
Aytal dig havem per comu,
Qan so que·y falh se pot entendre.
D'aquest parlar nos pot deffendre
Precizios, qu'es una flors,
Qar tos temps sec lo meteysh cors,
E pot las hom tornar ad una,
Eclipsis, qu'es trop mays comuna,
Qar totas son qaysh d'una sort.

Apostrophe trobam d'acord
Tostemps am *Tropologia*,
Ses diversitat que no·y ha.
Cascuna vezem que·s razona
Primier en la tersa persona,
[F° 150, r°] La qal no·s vira pueys en tersa.
Synepthozis aysso reversa,
La tersa mudan en segonda ;
En aquestz dos cazes abonda,
Per haver d'aysso conoyshensa,
La dansa que lassus comensa
Bos sabers, am lo romanen.
En la tornada majormen
Ez en autre loch contenplan [2]
O per affeccio mot gran
Ha son loch cascuna figura,
Can scienmen e per mezura
Hom fa son dictat e compassa.

Bracologia nos deslasa
D'Olyopomenon, qar es
Tostemps amb ela d'un compes.
Breveza de lor vos desregla,
Perque seguetz la sua regla,
La qual lassus podetz vezer.
Brevietatz es flors que tener
Vol lor compas ses desviar.
Cathatipozis designar
Vol home per sos accidens
Ez a sas faysos yshamens [3],
Coma : *Sans es blancs e canutz*
Magres, nautz, lenis (sic) *e calvutz,*
Am groses huelhs e longa cara.
Effeccios flors es q'ampara
Aquela meteysha maniera.

Dyaforozis volontiera
Se laysha de so que dir vol,
Qar de blasmar ades se dol.
Am d'autras ha conformitat
Segon q'aysi vezets pauzat,
Qui menassan vol dar castic
E ditz : *a porpauc* (sic) *no t'o dic,*
O be say per que parlas tan
Am cella que·t vezes denan,
Compren *Apoziopazis*,
Eclipsis, Dyaforozis,
Las qals son quaysh d'una mayzo.
E veus *Significacio*
Flor d'un semblan am lor del tot.
Dyarsiros es quant un mot
Entendre pot hom doblamen
Per semblan o propriamen,
Coma : *Dieus me gar que·l leos*
No·m rape qu'es mals e felos,
Ferrs e rugens e devorans.
Ebazis vol gitar sos lans
Fora la thema començada ;
[F° 150, v°] E qar lassus l'avem tractada,
No volem plus de liey parlar.

Emphasis nos vol assignar
Gran acciden, lo qual deviza
Per sustantiu en esta guiza :

Tu yest erguelhs del tot e lenga,
Per que·s tanh be que mal t'en prenga.

Erguelhos vol dir e parlier.

Endiadis vol que primier
Sian pauzat duy sustantiu
E pueys la un en ajectiu
Sia covertitz en aysso :
Per *Arma virumque cano*

[1] Ms. *q̄n*. — [2] Ms. *conteplan*. — [3] Ms. *yhamens*.

Vos mostram, qar segon lati,
Armatum virum vol aqui;
Am romans ayso no s'afranh,
Per que trop nos appar estranh.
Endyadis segondamen
Se fa qan dos sustantius pren,
Apertenens ad una cauza
Pueys en genitiu la .I. pauza,
Coma: *la carn e·l moto porta,*
La carn del moto vos reporta.
Mas, segon romans, no val re.

Epydiocezis dece
Vol hostar so que pausat ha
Per l'ajustamen que pueys fa
De so qu'es a la cauza may
Apropriat e plus veray,
La qal en son parlar mensona.
Veus dos yshemples qu'om vo·n dona:

Hay las! e qui pot dir amor?
Trop hagra miels dig amaror!
Erguelhs fay[1] *gran mal en lo mon,*
Ans vos dic que tot o confon.

E veus quo·s rieg aquesta figura.
Conjunccios am liey s'atura,
Qu'es una flors de Rethorica.
Epylogus aquo replica
En breus mots ez en general
Ques ha dig en [e]special,
Coma: *de letras diccio,*
E de las parts d'oracio
Havem dig so que vo·n appar.
Epymone, ses re mudar,
Amb *Epyzenzis* se comporta,
Coma *clauzetz e clauzetz la porta;*
Pero, segon alcus encara,
Trobam que dos menbres empara,
La us es quant un mot entier
No torna ques ha dig primier,
Mas sol lo cap e pueys la fi
Varian nos red enaysi:
Planhen planc lo temps qu'es passatz,
[F° 151, r°] *E ploran plori mos pecatz.*
Aytal parlar tenem per va,
Si doncas per compas certa
No·s fay e de certa sciensa.
Encaras pren autra chabensa,
Can le motz finals del verset
Lo qal primieramen hom met
E·l primiers del bordo seguen
Han un meteysh comensamen,
Ez en la fi son variable.
Aytal son li seguen vocable:

Le razims en la vit florish,
Florit en gra se convertish,
Convertit en gra se melhura,
Melhurat enapres madura,
Madurat hom per temps lo cuelh;
Cullit se desfay dins lo truelh,
Trulhat[2] *se depura colan,*
Colat hom ne beu trastot l'an.

De *Gradacio* nos remenbre
E *Climax,* quar am aquest menbre
Qaysh d'u semblan son atrobat.
Empero lor diversitat
En las *Leys d'Amors*[3] trobaretz.

Eufonia vol totas vetz
Letras layshar per far bel so
En sa pronunciacio;
Las qals si be no las profier
L'escrig d'aquellas vol entier;
En loc de *perduda perguda*
D'yshemple vos pot far ajuda.
Los *synalimphatz* pero
Podetz aplicar ad ayso,
Segon romans, quar per lors claus
Mant hyat son cubert e claus,
O cant la diccios mielhs sona
Per so qu'*Epenthezis* li dona
O *Paragoges;* e dam vos
Gueren *fin aur e vertudos;*
Qar *fi* vol *n,* vertuos *d,*
Per fugir hyat e perque
Cascus motz puesca mielhs sonar.

Eufenismos vol ordenar
Amb verb absout acuzatiu,
Coma qui ditz *passem lo riu,*
Qar otra *pel* o *sul* requier;
O cum: *yeu hay a Monpeslier*
Estudiat XXV ans;
E de parlar aytal romans
Acostumat no fam devet.

Exalage tos temps concret
En son parlar vol per abstrayt,
E dam vos yshemple de fayt:

Sul blanc de l'escut han ferit
[F° 151, v°] *Aysi fort que l'an mieg partit;*

Blanc per concret es aysi pres
Ez en loc de *blanqueza* mes,
La qual *abstrayt* nos appellam.
Un autre menbre l'atrobam,
Can per plural singular pauza,
So que romans en re no lauza,
Qar al lati ses plus aten.

Prozopopeya se fenh
De far parlar so que no pot,
E son d'aquel meteysh estoc
Fantazia, Topeya;

[1] Ms. *gay.* — [2] Ms. *Tulhat.* — [3] *Leys,* éd. G. A., III, 312.

Ȩ veus cascuna com se fa,
Ȩ fenh que la Terra primiera
Parle per aquesta maniera :

Yeu soy governs e noyrimens
D'erbas, de plantas e de gens,
Per que deg esser mot amada
E Terra Mayres appellada.

Fengam que parlar atressi
Puesca le Solelhs enaysi :

Yeu fau el mon crucifficar [1]
E·ls arbres florir e granar ;
A tot lo mon doni clartat
Per que deig haver principat
De terra, de mar e de l'ayre
E tug de mi devo far Payre.

Ȩz aysso redure podetz
A *Methafora*, si·us voletz.
D'aquestas figuras usec
Le maestres que l'*Yzop* dictet
Ȩ cell qui fec lo *Taudoret*.

Conformacios s'entramet
D'aquo meteysh, qar flors es bona.
Ypofora l'argumen dona
Que·s pot far per mon aversari,
Qu'ieu enaysi dic ez ampari :

Si mos adversaris dizia
Qu'ieu li deig XX sols, que faria ?
Qar yeu mas un poges no tenc.

Lepos e soen (.) per la renc
Vol hondrar parlan en plural,
Coma per *tu vos* pon, e val,
Qar enaysi tot jorn se pauza.
Liptote, mentre de la cauza
Vol ostar alcun acciden,
Autre son contrari n'enten
Apropriat mays e degut
Segon qu'es aysi contengut :

Yeu no soy del tot pecs ni fatz,
Ni tu fort, savis, ni menbratz,
E quar yest trop leris [2] *e gays,*
[F° 152, r°] *Sapchas qu'om no t'en preza* [*mays.*

Ȩncaras mays, segon alcus,
Per *aliquis* ditz *nonnullus*,
So qu'en romans tenem per vici.

Omopazion vol l'offici
D'u sen corporal ajustar
Ad autre segon q'aysi par :

Anc no vi tan belas paraulas,
Si be conteno motas faulas.
Le cieus (sic) *argumens no careja*
Tan subtilmen qu'ieu be no'l veja.

En ayso devets cascus pendre
Per *vezer, auzir* ez *entendre*.
Aytal parlar e·l quaysh semblan
Cum, *le cors me ditz qu'ieu m'en an*,
Us acostumatz los ampara.
Omophezis pro se declara
Per autre dig aytan cubert
O mays e veus yshemple cert :

Per on vay hom vas Sant Sarni ?
Senher, tenetz vostre cami.
Quina liey teno li Juzieu ?
Aytai coma li Farizieu.

Ȩ quant entendre be no·s pot,
Degus no vol en son estoc
Esta prezen loqucio [3].

Pizancia fay questio
La qals trops menbres haver sol,
Ȩ cascus sa resposta vol,
Pus q'om lor forma signiffica ;
Veus aysi cum se multiplica :

En qal loc poyrem guerrejar
E nostras lotjas cologar ?
Qal secors haurem per deffendre
E de qal terra poyrem pendre
Homes ab armes e sirvens ?
Quar trop son destrechas las gens.

Veus motas questions en una
Ȩ vol sa resposta cascuna :
Qu'estiers hom be no·y pot respondre.
Enterrogacios rescondre
No·s vol, car es flors agradiva,
Que d'aquestz ditz non es esquiva.
Aquestas, qui be las balansa,
Trobam ques han qaysh acordansa
Amb una flor qu'avem pauzada
Racionacio nomnada,
Ȩz amb un'autra qu'es escricha
Lassus, *Exclamacios* dicha ;
Ȩ per que lor conveniensa
Ȩz en aprop la differensa
Puescatz saber d'aquestas flors,
Ȩstudiatz las *Leys d'Amors*
On d'aysso trobaretz la se.
[F° 152, v°]. *Prothezeos paralauge*
Una prepozicio pauza
Per autra e no s'en deslauza
Degus cant es acostumat,
Coma : *del mal qu'om t'a donat*
E dels colps tot jorn te rancuras.
Ȩ veus complidas las figuras.
Ȩncaras autras flors havem,
Ļas qals aysi mostrar volem.

[1] *Sic* ms. ou *trucificar* ; l. *fructificar*. — [2] Ms. *lexis*. — [3] Ms. *luqucio*.

De las autras flors de Rethorica. E primieramen de menbre

Membre vos declaram primier,
Le qals nos da *ponch mijancier*,
Colum per autra guiza dig;
E qar havem de liey escrig
E d'alcus autres ponchs lassus,
De lor tractar no volem plus.
Pero trobar pot qui n'a cura
En las *Leys d'Amors* lor natura [1].

Compas non es als, si l'acabas,
Mas engals nombres de sillabas;
E qar ab rim pro se coforma,
Metem lo dins la sua norma.
Aquesta flors no vol discordia,
Don alcu l'apello *Concordia*.
Subjeccios subtilmen joga
E fay qant hom enterroga
Se meteysh o son adversari,
E quier so que pel sieu contrari
Pot esser dig e puys respon,
E finalmens vens e cofon
Del aversari la razo
Ez amb aytal concluzio:

Don es Albertz tan habondos,
Ta rix, ni tan peccunios?
Es li de sos payros vengut?
Mas no, que trastot fo vendut.
Hac layshas ni lunh heretatge
D'ome que fos de son linatge,
O d'autre que·l portes amor?
No ges, qar li sieu crezedor
Fero sos bes ucar e vendre
E playdejan trastotz despendre.
Ha pogut aysso gasanhar
De pensios per avocar
O per estamen d'uficier
O per usar d'alcu mestier?
Non pas, qar letras non apres
Ni d'ayso far no s'entrames.
Pus qu'el non ha pogut haver,
Segon que par, tan gran haver
[F° 153, r°] *Per lunya* [2] *d'aquestas manie-*
Cove donx qu'el haja menieras [*ras,*
D'aur, o d'argen dins sa mayzo,
O que, per sa gran trassio,
En qalque loc haja panat
O qalque ric home raubat.

Aquesta flors qaysh un semblan
E *Racionacios* han;
Aquo meteysh *Pisancia*,
Am sa flor es *Ypofora*;
Pero si pleniera sciensa
Volets d'ayso, la differensa
D'aquestas figuras e flors,
Trobarets en las *Leys d'Amors*.

Diffinicios pren e pauza
Las proprietatz de la cauza,
So·s asaber assentials,[3]
Ez yshamens accidentals
Compren... cascunas
O sian proprias, o comunas;
E q'aysso mielhs cascus entenda,
Als seguens yshemples s'atenda:

Homs es cors sentens, animats,
Mortals e de razo dotatz.

Diffinicios per deffensas
Gendre requier e differensas:
Cors aysi per *gendre* prendem
E per differensas havem
Accidentals *mortals, sentens,*
Per essencials yshamens
Animats, dotatz de razo.
E qar per una diccio
L'essencia d'ome dar entendre
Hom no pot, laqal deu conpendre
La diffinicios donada,
L'avem per tropas expressada.
Las differensas de las cauzas
Son aysi cubertas e clauzas
Quez a nos son no conogudas,
Las qals per esser entendudas
Cove mostrar ez exprimir
Per proprietatz e supplir
Accidentals, don pueys expostas
Con las differensas rescostas
Essencials d'aycella cauza
La qal hom diffinish e pauza
Proprias accidentals aysi
Son declaradas enaysi:

Homs es corrs animatz, sabens,
Parlans, amoros e rizens.

Comunas accidentals ara
Aquest yshemples nos declara:

Homs es cors vivens, agradables,
E naturalmens amigables.

[F° 153, v°] *Descripcios* per la maniera
De diffinicio derriera
Se fay segon logicias;
Yshemples vos dam los promdas
Derrieramen ara pauzatz,
Can ditz *homs es cors animatz*.
Segon que Tullis nos aviza,
Trobam que's fa per autra guiza,
Es adonx als *Descripcios*
Non es mas declaracios
De so que segre se poyria
D'alcun *(sic)* cauza si·s fazia;
So que far se pot representa
Ez enaysi nos asabenta:

[1] *Leys*, éd. G. A., III, 322. — [2] Ms. *hinha*. — [3] *Sic* ms.

Si·l Papa contra l'aversari
De Sancta Glieyza dig Bavari
Es flax en so que li·s comes,
Perilhar poyra nostra Fes.
Car le Bavaris persegra
Los fizels que trobar poyra.

Concluzios, a l'enderrier,
Per la vertut del dig primier
Fay consequensa vertadiera
En breus motz, per esta maniera :

Trastot quant es ha Dieus creat
Per amor e per caritat ;
Per amor pres mort en la Crotz
E per amor nos salvet totz.
Ses amor hom no pot valer,
Ni finalmen a Dieu plazer,
Pusque tot quan es ha faig Dieus
Per amor e salvatz los sieus,
Ez hom no vol senes amor
Ni pot servir son Creator,
Donx Amors es plus excellens
Q'autra vertutz e mays plazens.

Expedicios rema ferma,
Qar la .I. dels membres conferma,
Los qals diverses ha pauzatz
E sufficienmen nombrats,
O·l nega del tot pueys no cura
Dels autres e veus sa natura :

Dieus passio suffric e mort
Per lo sieu, o per lo mieu tort ;
No per lo sieu, qar no pequec ;
Per lo mieu donx la suffertet.

Aquesta flors e tres denan
Han entre lor alqun semblan ;
Pero de lor diversitat
En las *Leys d'Amors* [1] es tractat.

Transsicios es de color
Aytal que so qu'es dezidor
Vol continuar a son dig,
Segon q'aysi vezetz escrig.

Tractat havem de *Diccio*
[F° 154, r°] E de las parts d'oracio,
Per que volem d'*Ornat* parlar
E las flors aysi declarar.
Occupacios trop uberta
Es en parlar e mal cuberta ;
En sos digs appar enemiga,
Qar so que ditz fenh que no diga,
Coma *lo furst* (sic) *que fist diray,*
Pero del murtre calaray.
Dyafozozis qays s'avansa
D'aver amb esta flor semblansa ;
Las *Leys d'Amors* [2] pero recordo
So per qu'entre lor no s'acordo.
Adjuncios amb una clau
D'un verb diversas clauzas clau,
Mes en lo cap oz en la fi ;
Veus del comensamen aysi :

Platz me Dieu amar e servir
Ez a te deniers conquerir.

En la fi nons (*sic*) es trop en us,
Aysi vezer o pot cascus :

A mi solas ez a te patz
Ez a Bertran riqueza platz.

Sylempsis amb aquesta flor
E *Conjunccios* entre lor
Alcuna semblansa reteno ;
Pero las *Leys d'Amors* [3] termeno
La diversitat de cascuna
E mays lor semblansa comuna.

Enterpretacios nos da
Per autres motz so que dig ha,
Am los qals so que·s pot rescondre
Per esta guiza vol espondre :

En Crotz levero li Juzieu
Jhesu, so es lo filh de Dieu.

Scessynomaton qaysh s'acorda
Am liey, pero diversa corda
Nos entre lor soen trobam,
Segon las *Leys* que·us allegam.
Comutacios de la part
D'*Anthimetabola* no·s part ;
En tot loc sentensas contrarias
Cascuna vol ez adversarias,
Lo mot primier pauzan derrier
E·l derrier enaysi primier :

Le focs ha sobre terra loc,
Non pas la terra sobre·l foc.
L'arma garnish lo cors ez arma,
Mas [*ges*] *le cors no garnish l'arma.*

Dubitacios dopte pauza
Per qal nom poyra dir la cauza,
La qals diverses noms abrassa ;
E qar cert no sap que s'en fassa,
En son primier dopte rema,
Perque no vol dar nom certa ;
Per *cobla doptosa* cascus
S'en pot certifficar lassus.
Nominacios pren vocable
[F° 154, v°] En loc del sieu pro covenable,
Coma : *tal colp sul cap li dero*
Que totas las dens martelero.

[1] *Leys*, éd. A. G. III, 337, sq. — [2] *Leys*, III, 340. — [3] *Ibid.*, p. 342.

Veus aysi mes *dar* per *ferir*
Ȩ *dens martelar* per *croyshir.*
Ȩsta flors *Nominacios*
Cathacrezis, Abuzios,
Son e *Prozopopeya*
Reduchas a *Methafora,*
Si be pauzadas son dispersas
Ȩn las *Leys d'Amors* e diversas.

Prenominacios plazen
Vocable met per desplazen
Como *(sic)* : *Pons es mos filhs leyals*
E Berenguiers es naturals.
Ȩ pot se far per lo contrari,
Segon lo seguen yshemplari :

Us picaplaytz m'a del tot mort,
Qar playdejar me fay a tort.

Aysi per *bort* pren *natural*
Pauzan bo mot per cominal
O per *avocat picaplag,*
Meten per bel vocable lag.
Ȩsta flors es amb *Anthismos*
D'acort e *Carienthismos.*
Diversas pero son trobadas
Ȩn las Lᴇʏs soen allegadas.
Distribucios veus quo part,
Car a cascu dona sa part :

Cilh que son paubre d'esperit
Seran lauzat e benezit ;
L'umil seran bonaourat (sic)
E l'ignocen el Cel montat.
Cil qu'en est mon hauran victoria
Els Cels hauran complida gloria,
E li misericordios
Hauran lo Regne glorios.

Licencia repren volontiera
Belamen per esta maniera :

Tant etz simples e paciens
Que mens vo·n prezo motas gens.

Diversas per las *Leys d'Amors*
Son *Anthismos* ez esta flors.
Diminucios fort s'abaysha,
Qar so qu'es gran per humil baysha,
Am *Tapinozis* son atras
Vol far, qar han .I. meteysh cas.
Divizios trops menbres col,
Los qals tantost divizir vol,
Ȩz a cascu dona sa cauza
Ȩz enaysi la razo pauza :

Per far gran ric home to filh
T'arma no metas en perilh ;
Qar el er assenatz o no :
S'il es assenatz, haura pro ;
Sino, tot no l'abastara,
[F° 155, r°] *Ans lo tieu e mays gastara.*

Expedicios de color
Ressembla qaysh aquesta flor :
Diversas pero son escrichas
Per las *Leys d'Amors* sobredichas.

Frequentacios blasmes trops
Retray enaysi quant es obs :

Yeu no say vici que no l'hajas,
Qar tu paraulas dizes lajas,
Vils homs yest ez amb avols motz,
E traxer e fals denan totz,
Cobers, avars ez envejos,
Iros, peleguis, ergulhos,
Ez enbriats e taverniers,
Ez alcavotz e grans colpiers,
Jogadors e trichayres grans,
Jurariers de Dieu e dels Sans,
Ribautz, truans e degastayres
Del tieu e del autruy raubayres,
En faytz ez en ditz enganables,
Ez a trastotz desagradables.

Aysi pot far son gran sauteri
De lauzor cum de vituperi.

Expoliacios al tornar
Altra sentensa fay cujar ;
Ȩ si be divers son li mot,
Ȩs una meteysha del tot ;
Ȩ qu'entendatz ayso plus leu
Vejatz aquest yshemple breu :

Tot perilh fa bon sostener
Per lo faig de Dieu mantener.
Ans pus qu'es avenhat cove
Murir per sostener la fe.

Comoracios es be meza
Qui l'actoritat ques ha preza
Declaran vol tornar soen,
Qar fay a son prepauzamen.
D'aquesta flor hom tot jorn usa,
Perque degus no la recuza.
Notacios da volontiera
Als senhals d'ome la maniera ;
Cobla d'ayso *designativa*
Vos donam per *declarativa.*
Sermocinacios lauzable
Appar a totz ez agradable,
Qui vol ad alguna persona
Apropriar paraula bona,
Ȩ pueys expon l'autoritat
A lauzor de sa dignitat,
Mostra *Sermocinacio*
Per aytal comendacio.
Demostracios gracioza
Es assatz qar affectuoza
Ȩ contemplans es atressi
[F° 155, v°] Segon qu'es declarat aysi :
Qui·l fag passat vol recitar

Aysi quo si·l vezia far,
Demostracio ditz e pauza,
Tullis es guerens d'esta cauza.
Vicis e figuras e flors
Havetz segon las *Leys d'Amors*
En esta part, la qals termena.
Aysi pauzam doncs la cinquena
On mostram d'un mot quo·s balansa
Amb autre per far acordansa;
Ez en aprop de qal amor
Devon amar li aymador.

[SINQUENA PARTIDA[b]]

Aysi comensa la sinquena part en la qual es mostrat primieramen quo deu hom far acordar un mot amb autre e tornar lati en romans.

Mant home son aysi divers
Que per l'engenh ques han dispers
D'un mot amb autre bon acort
No podo far ni bel report;
Ez ayso leumen per flaqueza
De cor ve mays que per dureza;
E qar no·y endeveno leu
Ayso far teno per ta greu
Qu'en desesper cazon ades
D'acordar los motz ez apres
Mensprezo tant lo *Gay Saber*
Que trobar no·y volo plazer;
Del qal lor cor hagran alegre
Si be continuar e segre
Volgueso lor comensamen,
Qar non es homs que finalmen
De si meteysh be no s'ajude,
Cant que son cor haje trop rude,
En far noels dictatz e bos,
Si d'ayso vol esser curos.
Qar hom una sentensa pot
Si·l cor non ha trop flac e lot
Pauzar en divers' acordansa
Estan la primiera substansa;
E ges no s'en deu hom giquir
Si tost no·y pot endevenir;
Qar si qo·l sartres de lay con
E tol so que desay apon,
Enaysi cove qu'om regire
So dejos dessus e cossire
Si mielhs se pot dire de be.

Encaras mays gardar cove
Que sabia dictar abreujan
Ez alcunas vetz allongan
E giran so denan detras
[F° 156, r°] Mas que no·y acuelha pedas
Ni·s mude ges del primier sen
E pauze bon cas ez accen
E tal ornat qu'om no·l reprenda.
E q'ayso mielhs cascus aprenda
Pauzem que·l dictayres vol fort
D'estas paraulas far acort:
Mays dura anta que soffracha.
Enayssi que cel q'ayso tracha [1]
Pot vezer las paraulas breus
Per far dos bordos sunaleus;
Non es faytz per alcus vocables
Per esta guiza covenables:
Anta veg longamen durar
E sofracha leumen passar.
Encaras aquestz dos versetz
Segon qu'estan no trobam netz,
Qar lonc accen *sofracha* fa
So es saber en aquell *fra*,
Le quals en la terça mal sona
Si·l versetz VIII sillabas dona;
Empero tost per bon dictayre
Per esta guiza s'en pot trayre:
Anta veg longamen durar
E paubretat leumen passar.
Si be tenetz dreg lo bavec,
Veser hi podetz autre pec,
Rim fayshuc, car en paritat
Breumen e longamen pauzat
Redo lo compas de semblan.
Qar entre lor sem [2] acordan;
Pero d'aysso novas rimadas
Atrobam que son exceptadas,
Lo qal rim dig *fayshuc* d'aqui
Pot hom leu ostar enaysi:
Anta veg longamen durar
E leumen sofracha passar.
Ayso, qar trop es cominal,
A subtil dictador no val;
Qar en *ar* tant es rims comus.
Q'a penas si pecca degus.
Layshem [3] donx la rima primiera
E digam per esta maniera:
Anta veg durar longamen
E passar sofracha leumen.
No val re qar aqui *sar so*
Fay mala replicacio,
La qal ostar si be s'aviza
Pot leu cascus per esta guiza:
Soffracha veg passar leumen
Ez anta durar longamen.

[F° 156, v°]. **Oz enaysi**

Anta veg durar longamen
E paubretat passar leumen.
Tan vezem aquest rim sotil
Que no val ad ome subtil,
Qar en trobam rim trop comu
E larc e leugier a cascu;
Donx per vocables d'autra sort
Ara fassam final acort:
Certanament trop dura may

[1] Ms. *Gay so tracha.* — [2] On lirait presque *som*, c. à. d. *son.* — [3] Ms. *layshme.*

Anta que soffracha no fay.
Ayso no deu abastar pas,
Car *certanamen* es *pedas*
O qaysh, per que, si cum vezetz,
Enaysi gitar l'en podetz :
Leumen vezem que dura may
Onta que soffracha no fay.
Encaras a subtil dictayre
Aquesta rima no val gayre,
Qar aytan cominals o plus
Es cum las autras de lassus.
Autre rim donx mays qar prendam
E per aytal guiza digam :
Soffracha pot hom passar leu,
Anta ve leu e va s'en greu.
A dictador prim e subtil
No son abastan agut rim,
Ans longa rima vol encara
Si cum vezets un petit ara :
Anta vezem que leumen dura
Mays que paubriera ni frachura.
Lunhs subtils dictadors no vol
Pauzar qays pedas am so vol,
Car may ses luy es neta l'obra,
Si be lunh pec no fa qui l'obra :
E qar vezem qays pedas es,
Si be per vici non es pres,
Enaysi l'ostam per miels dir,
Per mays agensar e polir :
Anta duramen se deslassa
Pero soffracha de leu passa.
Anta per *a* quis vol comensa
O per *o* si mays nos agensa.
Qui de la thema lassus pressa
Vol obra d'autra subtileza,
Apropriada mays e neta,
La thema per un bordo meta,
Si qu'en fara narraccio
E d'autre sa concluzio.
Hyatz pero vezets qu'enpacha :
Mays dura anta que soffracha ;
Per que d'ornat lo beniffici
[F° 154 r°] Enaysi pren ez er ses vici :
Anta mays dura que soffracha,
Perque fols es qui s'en enpacha.

Oz enaysi

Anta mays dura que soffracha,
Qar es per gran colpa retracha.
Pero, si tres bordos empara,
Per esta guiza mays declara :
Anta mays dura que soffracha,
Qar tostemps d'avol fama tracha
Per que fols es qui s'en enpacha.
Quis vol pot romansar lati
Per acordansas atressi ;
Prendetz aquest doncas ades.

Sincopa de medio tollit quod epenthezis auget

Ez enaysi digatz apres :
Del mieg del mot sincopaton,
Al qal epenthezis apon,
En XVI sillabas esta
Be latis e·l romans sis fa ;
Encaras pot cell que romansa
Del lati far autr'acordansa ;
Epenthezis creys e coferma
So qu'en lo mieg *Syncopa* merma,
Enaysi quo·s pot allongar
E romaner en nombre par ;
Qui subtils es far pot report
En plus breus motz am bon acort.
Veus ayso pel lati seguen
E·l romans qu'om pueys d'aqui pren.

Filius sapiens Gloria Patris stultus vero tristicia matris

Filhs savis es gloria de payre
E fols tristicia de sa mayre.
Pueys q'unas meteyshas paraulas
Tu per V rims o VI entaulas,
Be soy yeu de cor flac e rude
Qu'al mens de la .I. no m'ajude ;
Per so q'aysi vezetz escrig
Havetz quo pot hom algun dig,
O sia latis o romans,
Tornar en rimas acordans ;
Per qu'es bo que vuelhatz saber
Quo poyretz trobar ez haver
Los rims so es las acordansas
Per far chansos, verses e dansas,
E qant trobadas las hauretz,
Depueys quo las applicaretz
A bona sentensa per tal
Que puscatz far dictat leal ;
E sobre ayso vos remetem
[F° 157, v°] A las *Leys d'Amors* e volem
Mostrar aysi de qal amor
Devon amar li aymador,
Per so que sian a tot for
En ben amar leyal de cor.

Leals e fis es cells que pessa
D'amar sidons [1] ses mala pesa
E lauzors ses cosentir anta
Dicta, retray de lieys o canta ;
E pueys que leyaltatz lo sobra
Es dignes, si fa milhor obra,
Amb ornat e sentensa bona,
Del Juel de fin aur qu'om dona,
So es saber la violeta
Flor neta.

[1] Ms. *si donx.*

FINITO LIBRO REDDATUR GLORIA CHRISTO AMEN.

TABLE DES MATIÈRES

INDEX NOMINUM, RERUM ET VERBORUM